

โอรสของพระองค์ชื่อ อลินคยา หรือชอยุ่นได้ไปตั้งเมืองสะแกงปีพ.ศ. 1858/ค.ศ. 1315 และไปปกครอง
ภูมิภาคเหนือและตะวันตกของพม่าได้ โอรสอีกองค์ชื่อสโตมินพญาได้ไปสร้างกรุงอังวะขึ้นใหม่อีกครั้งในปีพ.ศ.
1907/ค.ศ. 1364 ณ ริมฝั่งแม่น้ำอิรวดี สถานที่นี้ถือเป็นชัยภูมิ เพราะเป็นทางเข้าที่ราบจากเขอันอุดมสมบูรณ์

ตามประวัติศาสตร์พม่า อาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้ในเขตที่ราบลุ่มจากเขมีเมืองไทใหญ่ที่สำคัญอันเป็น
ศูนย์กลางของอาณาจักร ได้แก่ เมืองปินยา อังวะ และสะแกง และมีหัวเมืองพม่า มอญ และไทใหญ่จำนวนหนึ่ง

ในช่วงเวลานี้อาณาจักรเมืองมวหลวงกำลังเรืองอำนาจภายใต้การปกครองของเจ้าเสือข่านฟ้า ทำให้
เป็นเสมือนด่านกั้นมิให้จีนเข้ามารุกรานอาณาจักรไทใหญ่ภาคใต้ไปโดยอัตโนมัติ เจ้าเสือข่านฟ้าได้ส่งลี้กั่มลาย
แดงไปยังเมืองปินยา เมืองสะแกงเพื่อให้ยอมสวามิภักดิ์ ขณะนั้นเป็นรัชสมัยของพระเจ้านรธูปปกครองอยู่ และ
กำลังมีความขัดแย้งอยู่กับเจ้าฟ้าเมืองสะแกง พระองค์จึงได้ถือโอกาสนี้เชิญกองทัพแห่งอาณาจักรเมืองมว
หลวงซึ่งมีเจ้าใจเปี่ยมฟ้าและเจ้าเจือกเขียวฟ้า พระโอรสสองพระองค์ของเจ้าเสือข่านฟ้า และแม่ทัพขุนนางอัน
ได้แก่ ท้าวฟ้าหล่อ ท้าวเสือเย็น และท้าวหาญก่ายซึ่งได้ยาตราทัพไปตีเมืองตะโก้ง ลงไปตีเมืองสะแกงด้วย เจ้า
เมืองสะแกงขณะนั้นคือพระเจ้าสีนุได้เสด็จหนีออกจากเมืองไป หลังได้สองเมืองนี้แล้ว กองทัพของเมืองมวก็
ได้ยาตราเข้าเมืองปินยาและจับพระเจ้านรธูป (พ.ศ. 1867-1907/ค.ศ. 1324-1364) และนำตัวไปยังเมืองมวหลวง
ด้วย¹⁴⁰ ในปีพ.ศ. 1907/ค.ศ. 1364 พงศาครไทใหญ่กล่าวว่าหลังปีนี้นั้นพม่าได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักร
เมืองมว¹⁴¹ แต่แท้จริงแล้ว เป็นเพียงการขยายอาณาจักรไทใหญ่เข้าไปสู่อาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้ที่มีอำนาจ
เหนือพม่าอยู่ขณะนั้น ประวัติศาสตร์พม่ากล่าวถึงเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า “พ.ศ. 1906/ค.ศ. 1364 เจ้าเมืองปินยา
ร่วมมือกับไทยมวโจมตีเมืองสะแกง แต่เมื่อตีได้แล้วไทยเมาก็หันกลับไปปล้นเมืองปินยาด้วย ดังนั้น “พม่าภาค
เหนือและตอนกลางต่างก็ตกอยู่ในมือพวกไทยมา” แม้ว่าในสายตาพม่าแล้ว “พวกไทยเมานั้นยังล้าหลังและ
ด้วยวัฒนธรรมและมีได้นับถือพุทธศาสนา พวกนี้กำลังจับตาดูไม่แต่เฉพาะพวกไทใหญ่ในพม่า แต่ดูพวกมอง
โกลในมณฑลยูนนานด้วย และแอบหวังที่จะตั้งอาณาจักรไทยขึ้นที่นั่นเจ้าใหม่”¹⁴²

ผลของการโจมตีเมืองปินยา สะแกงนี้เอง ทำให้ชาวพม่าส่วนใหญ่ได้อพยพลงไปอยู่ ณ เมืองตองอู ซึ่ง
เป็นเมืองที่เพิ่งตั้งขึ้นมาใหม่ราว พ.ศ. 1823/ค.ศ. 1280 ตองอูนี้ต่อมาได้กลายเป็นศูนย์กลางการปกครอง
อาณาจักรตองอู หรือราชวงศ์ตองอูของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ และกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่คือ บุเรงนอง ของพม่าอย่างแท้
จริง นั่นหมายความว่า ประชาชนส่วนใหญ่ในอาณาจักรปินยาที่ล่มสลายไปแล้วนี้ หากยังมีหลงเหลืออยู่ ไม่ถูก
กวาดต้อนเป็นเชลยสงคราม ก็น่าจะเป็นชาวไทใหญ่

2.3.2.2 อาณาจักรอังวะ ((พ.ศ. 1907- 2098/ค.ศ. 1364-1555)

พระเจ้าสโตมินพญาแห่งราชวงศ์เมืองสะแกง (พ.ศ. 1907-1911/ค.ศ. 1364-68) ได้ปลงพระชนม์พระ
เจ้าสีนุและได้สร้างกรุงอังวะขึ้นอีกครั้ง พระองค์เป็นเชื้อสายของราชวงศ์สามพี่น้องไทใหญ่ พระบิดาเป็นไท
ใหญ่ที่เป็นอำมาตย์แห่งเมืองตะโก้ง ฮาร์วีย์ได้กล่าวถึงพระองค์อย่างดูถูกเหยียดหยามว่า พระองค์ทรงเป็น
กษัตริย์ที่ป่าเถื่อน สามารถฆ่าศัตรูและใช้แผ่นอกของศัตรูที่ตายเป็นโต๊ะอาหารได้ และยังเอาหัวหน้าโจรปล้นสะ

¹⁴⁰ Harvey (1965). หน้า 80.

¹⁴¹ จักรทิพย์ นาถสุภา และสมปอง ไตตมแก่น. 2540. *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่*. หน้า 9.

¹⁴² หม่อง ฟิน อ่อน. อ้างแล้ว, หน้า 48-49, การฟื้นฟูอาณาจักรไทใหญ่ในที่นี้คืออาณาจักรเมืองมวหลวง หาใช่เจ้าใหม่

ดมภ์ที่พระองค์จับมาได้มาเป็นแม่ทัพและขุนนางประจำราชสำนักที่ไว้วางพระทัยมากอีกด้วย¹⁴³ พระองค์มีความประสงค์จะฟื้นฟูอาณาจักรพุทธศาสนาสร้างความยิ่งใหญ่ขึ้นอีกครั้งด้วยการรวบรวมอาณาจักรไทใหญ่ อาณาจักรมอญให้เป็นอาณาจักรเดียวกัน แต่ความฝันของพระองค์ต้องสลายไปด้วยทรงครองราชย์เพียงระยะสั้นเท่านั้น สิ่งที่พระองค์ทิ้งไว้ต่อไปคือพระมเหสีไทใหญ่ที่มีสิริโฉมงามและได้กลายเป็นตำนานรักตำนานการเมืองที่มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์พม่า

แต่หม่อง ทิน อ่อง (2522: 49) มองว่า หลังจากที่พระเจ้าสโตมินพญาได้ทรงละทิ้งเมืองสะแกและเมืองปinya และมาตั้งเมืองหลวงใหม่ชื่อว่าเมืองอังวะแล้ว ก็ได้ตั้งตนเป็นกษัตริย์ และทรงรื้อฟื้นสถาบันพระมหากษัตริย์ให้เข้มแข็งและรวบรวมพม่าภาคเหนือเข้าเป็นอาณาจักรเดียวกันอีกครั้งหนึ่ง

สงครามการรักษาความมั่นคงและการขยายอาณาจักรยังคงดำเนินต่อไปในรัชสมัยของพระเจ้ามินจิสวาชอกแก (พ.ศ. 1911-1944/ค.ศ. 1368-1401) สมัยนี้ได้มีสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์แห่งเมืองแปรด้วยการแลกเปลี่ยนของขวัญที่เป็นเขียนหมาก กระโถนและอื่น ๆ ตามธรรมเนียม และได้กำหนดเขตแดนที่แน่นอนร่วมกันด้วย ขณะเดียวกันก็ได้ร่วมมือกันอันดีระหว่างไทใหญ่เมืองต่าง ๆ เช่น เมืองยาง กาล และยองห้วย เป็นต้น แต่ต่อมาในพ.ศ. 1914/ค.ศ. 1371 เจ้าฟ้าแห่งกาลและเจ้าฟ้าแห่งเมืองยางต่างขอให้กษัตริย์แห่งอังวะช่วยสนับสนุนเพื่อจัดอีกฝ่ายหนึ่ง หากทำได้ก็จะขอยอมสวามิภักดิ์เป็นเมืองขึ้นและยอมส่งบรรณาการให้ เมืองยางได้เข้ามาโจมตีทางชายแดนในอีกสองปีต่อมา สร้างความเดือดร้อนให้แก่อังวะ จนพระเจ้ามินจิสวาชอกแกต้องมีหนังสือไปขอความช่วยเหลือจากผู้ว่าฯ ยูนนาน ราชสำนักจีนได้แต่งตั้งอังวะให้เป็นขุนนางจีน--หัวหน้าคนพื้นเมือง และยังได้มีพระบรมราชโองการไปดักเตือนเมืองยางไม่ให้ไปรุกรานเมืองอื่น แต่ก็ไม่ช่วยให้เมืองยางจะอยู่นิ่งเฉยและยอมปฏิบัติตามได้เพราะยังรุกรานต่อไป¹⁴⁴

อาณาจักรอังวะยังมีอำนาจเหนืออาณาจักรมอญ ยะไข่ และบางส่วนของอาณาจักรไทใหญ่ภาคเหนือ แม้ในสมัยของพระเจ้าฝรั่งมังฆ้อง (พ.ศ. 1944-1965/ค.ศ. 1401-1422) ในรัชสมัยนี้ อังวะได้เป็นมิตรกับเมืองหงปอง(สีป้อ)และยองห้วย ต่อมาในปีพ.ศ. 1949/ค.ศ. 1406 พระองค์ได้ทรงร่วมมือกับกาลเข้าโจมตีและยึดเมืองยางได้พร้อมจับเจ้าฟ้าเมืองยางประหารชีวิต เรื่องนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับจีนถึงกับส่งทูตมาเจรจาให้ถอนกองทัพออกไป และต่อมาอีกไม่นานนักอาณาจักรแสนหวีก็ได้ตอบโต้ด้วยการยกทัพมาตีหมู่บ้านรอบ ๆ กรุงอังวะและส่งเชลยศึกไปยังกรุงปักกิ่ง อีกทั้งยังไปขอความร่วมมือกับพระเจ้าราชาธิราชแห่งอาณาจักรมอญให้ไปปราบปรามกรุงอังวะ

กษัตริย์แห่งกรุงอังวะต่อมาได้แก่ สีนสุ (พ.ศ. 1965-1969/ค.ศ. 1422-6) ถูกเจ้าฟ้าแห่งหงปอง(สีป้อ)ปลงพระชนม์ กษัตริย์องค์ต่อมาคือ พระเจ้ากาเลเยตองโย (พ.ศ. 1969-1970/ค.ศ. 1426-7) ที่เจ้าฟ้าหงปองสนับสนุนแต่งตั้งให้ครองราชย์ต่อแต่ก็อยู่ได้เพียงปีเดียวเท่านั้น องค์ต่อมาคือ พระเจ้าเมืองยางสโต (พ.ศ. 1970-

¹⁴³ Harvey (1965). หน้า 81. หม่อง ทิน อ่อง (2522: 53) ได้เขียนไว้ว่า พระเจ้าสโตมินพญาได้รับเอา "ขุนโจรมาเดปยะ "ขุนโจรพม่าที่ชอบป้อนพวกไทใหญ่และนำทรัพย์สินมาแจกให้คนจน" มาเป็นแม่ทัพ"

¹⁴⁴ ทั้งกาลหรือกาลเวียงเสือเป็นเมืองที่มีความสำคัญในอาณาจักรแสนหวีเหนือดังกล่าวแล้วในตอนต้นบทนี้ แต่เมืองยางในที่นี้เป็นเมืองเดียวกับที่เจ้าเสือฟ้าได้ไปพึ่งพิงและใช้เป็นสถานที่ต่อต้านสงครามจีนในสงครามปราบเมืองมว ที่สะท้อนให้เห็นว่า เมืองยางนี้จะเป็นอาณาจักรไทใหญ่อีกอาณาจักรหนึ่งที่มีอำนาจไม่แพ้เมืองไทใหญ่อื่น ๆ แต่น่าเสียดายว่า ขณะนี้ยังไม่มีข้อมูลที่เป็นพงศาวดารหรือประวัติศาสตร์เมืองยางนี้โดยตรงให้มาศึกษา

1983/ค.ศ. 1427-40) ทรงพยายามที่จะลดอำนาจของหัวเมืองสำคัญ ๆ เช่น ปินเล ตองอู ยเมสิน เป็นต้น แต่ก็ถูกไทใหญ่ต่อต้านมาก โดยเฉพาะองป่อง(สีป่อง)และยองหัวย

สมัยนี้ อังกฤษได้ติดต่อกับชาวต่างประเทศ นิโกล ดี กองตี พ่อค้าชาวเวนิสได้บรรยายภาพของกรุงอังวะไว้ว่า “หลังจากล่องเรือขึ้นไปตามแม่น้ำได้หนึ่งเดือน ก็มาถึงเมืองหนึ่งที่ดูสง่าสวยงามกว่าเมืองอื่นทั้งหมด ชื่อว่าอังวะ เมืองนี้เต็มไปด้วยช้าง กษัตริย์ทรงเลี้ยงช้างไว้หลายหมื่นตัวและใช้ในการศึกสงคราม พวกเขาจะสร้างป้อมปราสาทบนหลังช้างโดยมีทหารแปดถึงสิบคนถือแหลนและธนูเป็นอาวุธอยู่บนหลังช้าง เจ้าสัตว์ประเภทนี้ฉลาดมาก เวลาเข้าทำศึกสงครามจะถูกหอกแหลนที่ห้ำหั่นเท่านั้นแต่ทหารที่ขี่มาจะปลอดภัย กษัตริย์แห่งเมืองนี้ทรงช้างเผือก รอบคอช้างจะมีโซ่ทองประดับประดาด้วยเพชรพลอยยาวถึงเท้าช้าง ผู้ชายที่นี้พอใจกับการมีเมียเพียงคนเดียว ชาวเมืองทั้งหมดทั้งหญิงและชายต่างใช้เข็มสักตัวและลงหมึกที่จะติดตัวไปจนตาย ทุกคนบูชาพุทธรูปทุกเช้าตื่นขึ้นมา พวกเขาจะหันหน้าไปทางทิศตะวันออกและพนมมือไหว้ และสวดมนตรว่า “ขอคุณพระศรีรัตนตรัยจงช่วยคุ้มครองปกป้องรักษาพวกข้าด้วยเถิด...”¹⁴⁵

เหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ของอาณาจักรไทใหญ่ภาคเหนือกับอาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกันอีกครั้งหนึ่งคือ ระหว่างรัชสมัยของพระเจ้ามังรายกยอชวา (พ.ศ. 1983-6/ค.ศ. 1440-3) ประวัติศาสตร์พม่าของหม่อง ทิน อ่อง ได้เขียนว่า “พระเจ้ามังรายกยอชวาทรงไปตีมอญทางใต้แต่ต้องรีบกลับเพราะได้ข่าวว่าเจ้าฟ้าแห่งแสนหวีจะมาตีอังวะ พวกไทเมารีบถอยหนีไปเมื่อรู้ว่าพระองค์กลับมา ในค.ศ. 1443 พวกไทเมาส่งองค์มาบุกอีก พระเจ้ามังรายกยอชวาขับไล่ไปอาณาจักรเดิมและไปปล้นอาณาจักรนั้นด้วย เมื่อเจ้าไทเมานี้เข้าเขตแดนจีน พระองค์จึงกวาดต้อนเอาครอบครัวเจ้าไทเมามากกลับมาเป็นเชลยที่กรุงอังวะ”¹⁴⁶ (หน้า 58)

ในรัชสมัยของพระเจ้านรปดี (พ.ศ. 1986-2012/ค.ศ.1443-69) อาณาจักรเมืองมวหลวงอยู่ระหว่างการฟื้นฟูอาณาจักรและราชสำนักจีนได้ส่งกองทัพมาปราบเมืองมวสามครั้ง พระเจ้านรปดีได้เข้ายึดเมืองยางและเมืองกาเลและได้จับตัวเจ้าเสืองำฟ้าแห่งอาณาจักรเมืองมวหลวงได้ แต่ยังไม่ยอมส่งตัวให้กับราชสำนักจีนที่เรียกร้องมา จนกระทั่งราชสำนักได้ส่งกองทัพเข้ามาประชิดกรุงอังวะ พระเจ้านรปดีจึงทรงยอม แต่เจ้าเสืองำฟ้าได้เสวยยาพิษปลิดชีพของพระองค์เอง จีนได้ล้วงดับไตใส่พุงของพระองค์ออกเสียบด้วยเหล็กและตากแดดย่างไฟจนแห้ง และเอาพระศพเดินทางกับจีนไปในปีพ.ศ. 1989/ค.ศ. 1446

เมืองยางยังเป็นที่มั่นของเสื้อี่ฟ้าและเสื้อี่หลูฟ้าเพื่อต่อสู้กับการปราบปรามของกองทัพจีนต่อไปอีกหลายปี อย่างไรก็ตาม ในปีพ.ศ. 1997/ค.ศ. 1454 อังกฤษก็ได้เข้าโจมตีทำลายเมืองยาง และได้จับเจ้าฟ้าเมืองยางส่งให้กับราชสำนักจีน ความดีความชอบครั้งนี้ อังกฤษได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าแสนหวี พร้อม ๆ กับกษัตริย์หรือเจ้าฟ้าเมืองเชียงรุ่ง แสนหวี พะโค และเวียงจันทร์ ตำแหน่งนี้ถือเป็นตำแหน่งหัวหน้าคนท้องถิ่นที่สูงมากและเมืองมวหลวงเองก็เคยได้รับตำแหน่งนี้มาก่อนที่จะล่มสลายลงไป

หลังจากสมัยนี้แล้วยังมีกษัตริย์แห่งอังวะขึ้นมาปกครองอีกหลายองค์ดังนี้ พระเจ้าสินสุระ (พ.ศ. 2012-2024/ค.ศ. 1469-81) พระเจ้ามินห์คอง (พ.ศ. 2024-2045/ค.ศ. 1481-1502) พระเจ้าชเวนนกยอชิน (2045-70/ค.ศ. 1502-25) สงครามภายในระหว่างหัวเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ ยังคงดำเนินต่อไประหว่างเมืองยองหัวย อง

¹⁴⁵ Harvey (1965). อ้างแล้ว, หน้า 99.

¹⁴⁶ หม่อง ทิน อ่อง ยังได้ชี้ให้เห็นสภาพของอังวะว่า “พม่าต้องล้อมอังวะเป็นหุนพวกไทใหญ่ ชุนนางไทใหญ่ก็ไม่จงรักอย่างเต็มที่ ค.ศ. 1427-1527 เป็นสมัยที่ยุ่ยากและเสื่อมของกรุงอังวะ เจ้าฟ้าไทใหญ่ทางเหนือและตะวันออกก็มาถูกรานบอย แต่ก็รวมตัวกันไม่ได้ พวกหนึ่งตีอังวะ แต่อีกพวกหนึ่งก็มาช่วย ราชวงศ์อยู่ได้เพราะมีทหารจ้างไทใหญ่และพม่าสมัยมังรายกยอชวามาช่วยอยู่”

ป่อง(สีป่อ) เมืองยาง กาละ และเมืองมิดอันเป็นเมืองที่มีเมืองเพชรพลอยที่พยายามจะแยกตนเป็นอิสระจาก อาณาจักรแสนหวี และสมัยหลังนี้เอง เมืองยางได้กลับมามีอำนาจอีกครั้ง ในพ.ศ. 2067/ค.ศ. 1524 ได้ทำลาย ป้อมคายขายแดนของอาณาจักรอังวะสิ้นและยังได้ยกทัพเข้าบุกโจมตีเมืองอังวะ เจ้าฟ้าเมืองแปรได้มาขอยอม สวามิภักดิ์ เจ้าหลวงแห่งเมืองยางได้เข้ายึดอังวะและตั้งโอรส ชื่อ เจ้าเสือนาญฟ้า (พ.ศ. 2070-86/ค.ศ. 1527-43) ขึ้นเป็นกษัตริย์อังวะแทนราชวงศ์อังวะเดิม

จินตนาการกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและได้ส่งทอดมาสู่เหตุการณ์ แต่ก็ไม่สามารถจัดการอะไรได้ เจ้าเสือนาญฟ้าและพระบิดาได้ยาดรากองทัพเข้ายึดเมืองแปรในปี พ.ศ. 2076/ค.ศ. 1533 พร้อมกับจับเจ้าฟ้าเมืองแปร เป็นเชลยพร้อมกับได้ขับไล่พวกพม่าออกจากเมืองแปรไป อีกหลายปีต่อมา กองทัพพม่าได้กลับมาโจมตีเมือง แปรกลับคืนในปี พ.ศ. 2085/ค.ศ. 1542 เจ้าเสือนาญฟ้าได้ร่วมมือกับเมืองยาง สีป่อ เมืองมิด เมืองกอง บ้านหม้อ และยองหัวยเข้าต่อต้านกองทัพของพม่าที่มีพระเจ้าบุเรงนองเป็นแม่ทัพ แต่ต้องพ่ายแพ้กลับมา

ประวัติศาสตร์พม่าของชาวพม่าและตะวันตกมักมองว่า เจ้าเสือนาญฟ้าเป็นกษัตริย์ที่ปาเถื่อนที่สุด นั้น เป็นเพราะพระองค์เป็นราชวงศ์เชื้อซึ่งอาจมีสายสัมพันธ์จากราชวงศ์เชื้อของอาณาจักรเมืองมวหลวงเดิม และเป็นกษัตริย์แห่งอาณาจักรเมืองยางที่เข้มแข็งตลอดมาในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ ทำให้พม่าเองดูไม่พอใจนัก ข้า ยังได้โค่นล้มราชวงศ์อังวะที่พม่าเองแม้ไม่พอใจนัก แต่ก็พอที่จะยอมรับได้บ้างเพราะใกล้ชิดกับพม่ามาโดย ตลอด นอกจากนี้เจ้าเสือนาญฟ้าแห่งกรุงอังวะยุคสุดท้ายได้เป็นพันธมิตรร่วมกับอาณาจักรและหัวเมืองไทใหญ่ ต่อต้านพม่ามาตลอด เห็นได้จากการเข้าตีเมืองแปรและการขับไล่ชาวพม่าออกไป ถือเป็นการประกาศศัตรูกับ ชาวพม่าโดยตรง ฉะนั้นจึงไม่น่าแปลกใจว่า เอกสารพงศาวดารพม่าจึงได้มองเจ้าเสือนาญฟ้าเป็นพวกปาเถื่อน โดยตัดสินจากการที่พระองค์ได้ทำลายเจดีย์ สंहารภิกษุพม่าถึง 360 รูปในจำนวน 1,300 รูปที่มีอยู่ในอังวะ และ เฆาะคัมภีร์พม่า ด้วยเหตุผลว่าพระภิกษุพม่าเหล่านี้มักจะยุยงก่อให้เกิดความวุ่นวายและตั้งตนเป็นกบฏต่อ อาณาจักรอังวะซึ่งกษัตริย์ไทใหญ่เป็นผู้ปกครอง การทำลายล้างพระ เจดีย์ คัมภีร์ เป็นเรื่องของความขัดแย้งทาง ชนชาติเผ่าพันธุ์ที่ดำรงอยู่เสมอมาในกลุ่มไทใหญ่กับพม่า ฮาร์วีย์ (อ้างแล้ว หน้า 107) เองได้เพิ่มสีสันให้กับ เหตุการณ์นี้ว่า “เจดีย์เขเวชิกองถึงกับมีน้ำตาหลั่งออกมา”

ประวัติศาสตร์พม่าพอใจกับการที่แม่ทัพของราชวงศ์อังวะเดิมได้ลอบปลงพระชนม์เจ้าเสือนาญฟ้า เจ้า ฟ้าแห่งสีป่อได้ขึ้นครองราชย์ต่อพระนามว่า พระเจ้าคนเมง (พ.ศ. 2086-89/ค.ศ.1543-6) ทรงร่วมมือกับเจ้าไท ใหญ่แห่งเมืองยาง เมืองมิด แสนหวี บ้านหม้อ ยองหัวย และเมืองนาย เข้าโจมตีและยึดเมืองแปรได้อีกครั้งหลัง จากขึ้นครองราชย์ได้หนึ่งปี แต่ก็ถูกกองทัพพม่าของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ตีตอยกลับมา

กษัตริย์องค์ต่อมาคือ พระเจ้าเมืองปายนรปดี (2089-2095/ค.ศ. 1546-52) รัชสมัยนี้ เจ้าคำปากฟ้า แห่งแสนหวีได้พยายามขยายอาณาเขตและเข้าตีกรุงอังวะ แต่ต้องพ่ายแพ้กลับไป ทั้งยังถูกจับตัวประหารอีก ด้วย สงครามภายในระหว่างเจ้าฟ้าไทใหญ่เกิดขึ้นหลายแห่ง และท้ายสุดเมืองสะแกงก็ได้ยกทัพมาตีกรุงอังวะ เจ้าเมืองปายนรปดีไม่สามารถสู้ได้จึงทรงหนีไปพึ่งพระเจ้าบุเรงนอง

กษัตริย์อังวะองค์สุดท้ายที่ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากเมืองยางคือ พระเจ้าสิริจุจอิน (พ.ศ. 2095-98/ค.ศ. 1552-5) ขึ้นครองราชย์ได้เพียงสามปีก็ตอยอยู่ได้อำนาจของพม่า เป็นอันสิ้นสุดของอาณาจักรไท ใหญ่ตอนใต้¹⁴⁷ และก็เป็นการสิ้นสุดของอาณาจักรไทใหญ่ภาคเหนือและอาณาจักรไทใหญ่อื่น ๆ ทั้งหมดด้วย

¹⁴⁷ ราชวงศ์ไทใหญ่ตอนใต้ใช้ภาษาทางการเป็นภาษาพม่า ไม่ว่าจะเป็นจารึกหรือวรรณคดี ดังที่มอง หิน อ่อง (2522: 60-61) ได้ เขียนไว้ว่า “เป็นความจริงที่ว่าภาษาพม่าที่ปรากฏในจารึกสมัยพุทธามังดอเป็นห้วง ๆ ตอน ๆ ผิดกับภาษาพม่าในจารึกสมัยอังวะที่

2.3.3 อาณาจักรพม่า (พ.ศ. 2074-2367/ค.ศ. 1531-1824)

อาณาจักรพม่าที่เข้ามามีบทบาทต่อการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่แม้จะดำเนินมาภายใต้ อาณาจักรอังวะที่มีกษัตริย์ไทใหญ่ปกครองมาโดยตลอด แต่ไม่ได้มีความรุนแรง ถูกกดขี่ ปรามปราม และผ่าน มาตรการอันเหี้ยมโหดดังเช่นที่อาณาจักรพม่ารุ่งเรืองและขยายอาณาเขตเข้าไปครอบครองอาณาจักรไทใหญ่ เกือบทั้งหมด ยกเว้นอาณาเขตของไทใหญ่ที่อยู่ใต้อิทธิพลของจีน ผลกระทบทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม ของพม่าที่มีต่อไทใหญ่นั้นใหญ่หลวงเพราะนั่นหมายถึงอิสระเสรีภาพและการปกครองตนเองที่ต้องสูญเสียไป แม้ปัจจุบันก็ยังไม่ได้รับคืนมา

ต่อไปนี้จะเป็นการกล่าวถึงการอำนาจและอิทธิพลตลอดจนการปกครองการเมือง สังคมและ วัฒนธรรมของอาณาจักรพม่าที่มีต่ออาณาจักรไทใหญ่โดยสังเขป

ในขณะที่เมืองไทใหญ่กำลังสู้รบกันเอง และขณะเดียวกันรัฐไทใหญ่ตอนใต้ก็พยายามต่อต้านอิทธิพล ของอาณาจักรตองอูของพม่าที่เพิ่งใหม่ไม่ให้มีอาณาเขตเหนือพื้นเมืองแปรไปได้ แต่ในที่สุดความพยายามนั้นก็ ไม่ประสบความสำเร็จ และนี่คือจุดเริ่มต้นของการขยายอำนาจของอาณาจักรพม่าไปยังอาณาจักรและหัวเมือง ไทใหญ่ต่าง ๆ ชัยชนะของพม่าครั้งนี้คงไม่ใช่เป็นเรื่องของความแตกสามัคคีกันระหว่างเมืองไทใหญ่เท่านั้น แต่ บังคับสำคัญขึ้นอยู่กับความมุ่งมั่นและการใช้กลยุทธ์ทางการสงครามและการเมืองต่างหากที่ทำให้พม่าสามารถ เข้าไปยึดครองดินแดนของอาณาจักรไทใหญ่ได้และดำเนินต่อเนื่องมายาวนานจนถึงปัจจุบัน แต่การเข้าไปยึด ครองหากได้เป็นไปอย่างราบรื่นไม่ หากเต็มไปด้วยการต่อต้าน การลุกฮือขึ้นกบฏจากเจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ จากขุน นางและประชาชนโดยทั่วไปดังที่ยังเห็นได้ทุกวันนี้

การรุกเข้าโจมตีอาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้เริ่มจากราชสมัยของพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ (พ.ศ. 2074-2093/ ค.ศ. 1531-50) ที่เริ่มจากการแย่งชิงเมืองแปรกับกับอาณาจักรอังวะ หลังจากผลัดการเข้ายึดครอง ในที่สุดพม่า ก็เป็นฝ่ายชนะ สามารถยึดเมืองแปรและเป้าหมายต่อไปคืออังวะและหัวเมืองไทใหญ่อื่น ๆ ซึ่งพระองค์ถือเป็น ศัตรูหลักของอาณาจักรพม่าราชวงศ์ตองอู แต่พระองค์ยังไม่สามารถจะทำได้สำเร็จสมดังพระประสงค์ได้

พระเจ้าบุเรงนอง (พ.ศ. 2094-2123/ค.ศ. 1551-81) มีกองทัพอันทรงพลัง และมียุทธวิธีที่ชาญฉลาด ตลอดจนการปกครองที่แบบยลในการสงบหัวเมืองต่าง ๆ ให้เข้ามาอยู่ใต้ธงมือเหล็กของพม่า กองทหารของ พระองค์ไม่เพียงแต่ประกอบด้วยกองทหารท้องถิ่นเท่านั้น หากยังได้จ้างทหารโปรตุเกสเข้ามาร่วมสู้รบใน สงครามอันเป็นการสร้างความได้เปรียบเหนืออาณาจักรอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด

สี่ปีหลังจากขึ้นครองราชย์ พระเจ้าบุเรงนองเริ่มยatraการกองทัพหลวงมุ่งสู่กรุงอังวะอีกครั้ง และได้เดิน ททัพและล่องเรือไปตามลำน้ำอิรวดีเพื่อเข้ายึดหัวเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ ในระหว่างการสู้รบเปิดสงครามสามครั้งใหญ่ ระหว่างปีพ.ศ. 2099-2102/ค.ศ. 1556-9) โดยบุกเข้าโจมตีและยึดเมืองย่าง เมืองกอง เมืองมิด เมืองปาย เมือง ลอกซอก ยองห้วย สิบป้อ บ้านหม้อ กาเล มณีปุระ ฯลฯ ทั้งยังได้ข้ามแม่น้ำหลวงในเขตได้คงเข้าไปยึดหัวเมืองไท ใหญ่ทั้งเก้าในเขตประเทศจีนบางส่วน หลังจากนั้นได้แบ่งหัวเมืองไทใหญ่ออกเป็น 9 เขตเพื่อให้สะดวกต่อการ ปกครองควบคุมและการเก็บส่วยบรรณาการ ดังนี้คือ เมืองกอง เมืองย่าง สองสบ เมืองมิด แสนหวี อังปองสิบป้อ

พึงดูราบรื่นเพราะ คล้องจอง" และ "ราชวงศ์ไทใหญ่ช่วยให้ชาวยะไข่ร่วมสมัยสร้างวรรณคดีพม่าของตนขึ้นได้ หลังจากหมด ราชวงศ์ไทใหญ่ไปแล้วและกรุงอังวะเสื่อมลง ปราชญ์พม่าอังวะหนีไปตองอู สมัยราชวงศ์ไทใหญ่เป็นสมัยของเรื่องนวนิยายประเภท รักโคกและวีรกรรม กษัตริย์และขุนนางมีเมียได้หลายคน ราชินีมีผู้รัก วางแผนกำจัดสามี ..."

เมืองนาย ของหัวย และเมืองปาย แต่ละเมืองมีเมืองขึ้นในความดูแลจำนวนหนึ่ง แต่ละเขตต้องส่งบรรณาการให้กับตองอู

พระเจ้าบุเรงนองทรงเห็นว่า จะต้องหาวิธีการทำให้ “พวกไทใหญ่เข้ามารับวัฒนธรรมพม่าได้นั้น มิฉะนั้นไทใหญ่จะเป็นอันตรายต่อพม่าตลอดไป ทรงตระหนักว่าพวกไทใหญ่มีพื้นฐานสังคมแบบศักดินาสวามิภักดิ์ ไม่อาจเข้ากันได้กับการบริหารทั่วไปในราชอาณาจักรพม่า และยังคงต่อต้านการปกครองโดยตรง ต้องจัดการอย่างใด มิฉะนั้นพวกไทใหญ่จะยังคงเป็นมรสุมในวงการเมืองพม่าต่อไป”¹⁴⁸ อาณาจักรไทใหญ่ทั้งหลายถูกลดอำนาจเป็นเพียงเมือง แต่ยังคงอนุญาตให้เจ้าฟ้ารักษาการปกครองของตนสืบราชวงศ์ได้ โดยที่พม่าจะเป็นผู้เลือกและตัดสินใจจะให้รัชทายาทหรือคนใดเป็นผู้ปกครอง และระยะหลังยังได้ส่งชาวพม่าขึ้นเป็นผู้ปกครองโดยตรงด้วย พระเจ้าบุเรงนองได้นำลัทธิธรรมเนียมแบบพม่าเฉพาะที่เข้ากับประเพณีและการปฏิบัติของศักดินาไทใหญ่มาใช้ในแคว้นไทใหญ่ทั้งหลาย โดยกำหนดนโยบายและมาตรการไว้ดังนี้คือ

1. เจ้าฟ้าไทใหญ่ต้องส่งรัชทายาทหรือเชื้อพระวงศ์เข้าไปอยู่ในพระราชวังพม่า พม่าอ้างว่าเพื่อนำไปให้การศึกษาเพื่อให้เข้าใจขนบธรรมเนียมประเพณีและความรู้ด้านต่าง ๆ จากพม่า แต่อีกด้านหนึ่งก็เป็นเสมือนการส่งเชื้อพระวงศ์เหล่านี้เป็นตัวประกัน และเพื่อให้เกิดความจงรักภักดีต่อพม่า
2. เจ้าฟ้าไทใหญ่ต้องส่งพระธิดา พระชนิษฐา หรือพระนัดดาเข้าไปอยู่ในวังพม่าเพื่อให้เป็นมเหสี สนมของราชสำนัก โดยพม่ายกเอาความสัมพันธ์เกี่ยวดองทางการแต่งงานเพื่อให้ไทใหญ่เกิดความจงรักภักดีเช่นเดียวกัน
3. เจ้าฟ้าไทใหญ่มีหน้าที่เกณฑ์กำลังพล เตรียมอาวุธ เสบียงอาหารให้กับกองทัพพม่าที่จะไปรุกรานโจมตีเมืองไทใหญ่และเมืองไทอื่น ๆ ที่แข็งเมือง หรืออาณาจักรใกล้เคียง เช่น อยุรยา เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว พระเจ้าบุเรงนองยังมีมาตรการอื่น ๆ เพื่อให้ชาวไทใหญ่น้อมรับการเมืองการปกครองและวัฒนธรรมพม่า ได้แก่ การใช้มาตรการขังตวงวัดแบบพม่า การเผยแพร่พุทธศาสนานิกายเถรวาท แม้ว่าชาวไทใหญ่นับถือพุทธศาสนาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 13 แล้ว แต่พระจำนวนน้อยในบริเวณกว้างและไม่คงแก่เรียนนักหย่อนทางวินัย และมีวัดน้อย ยังนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์แบบโบราณ เช่นในงานศพเจ้าฟ้ายังมีการฆ่าสัตว์บูชาญี่มี ข้าวตอก น้ำตัก ทาส และสัตว์เลื้อยจำนวนหลายร้อย พระเจ้าบุเรงนองยังทรงห้ามเอาคนสัตว์บูชาญี่มีให้สร้างวัดจำนวนมาก ให้พระไปประจำ แจกไตรปิฎกเป็นพัน ๆ ชุด และบังคับให้ชาวบ้านจำศีลภาวนาธรรมในวันพระ มีการสนับสนุนการแต่งงานไท-พม่า รื้อฟื้นประเพณีตั้งราชินีไทใหญ่ขึ้นใหม่ มีข้อบัญญัติให้โอรสเจ้าฟ้ามาเป็นมหาดเล็กในวังด้วยเหตุผลประการคือ เพื่อให้เป็นตัวอย่างที่ดี ให้บิดาไม่คิดกบฏ และให้ได้รับการฝึกหัดในราชสำนักพม่า¹⁴⁹

เจ้าฟ้าไทใหญ่ของคีโตที่ต่อต้านกองทัพและสู้รบไม่ยอมเข้าสวามิภักดิ์ พระเจ้าบุเรงนองก็ทรงมีมาตรการขึ้นเด็ดขาดจัดการ เช่น กรณีเจ้าฟ้าเมืองยางและเจ้าฟ้าเมืองกองที่ไม่ยอมแพ้แม้จะถูกโจมตี บ้านเมืองถูกยึดไปแล้วก็ตาม ยังคงต่อสู้ต่อไปอย่างเข้มแข็ง แต่ท้ายที่สุดต้องยอมแพ้เพราะไม่มีอาหารเนื่องจากต้องสู้รบอยู่ในป่าเป็นเวลานาน เจ้าฟ้าเมืองกองถูกจำด้วยโซ่ตรวนและนำไปผูกประจานไว้ที่หน้าประตูเมืองพะโคเป็นเวลา

¹⁴⁸ หม่อง ทิน อ่อง. อ้างแล้ว หน้า 73.

¹⁴⁹ Harvey. อ้างแล้ว หน้า 73-74.

หลายสัปดาห์ ส่วนองครักษ์ ทหารเอกทั้งหลายแม้ได้รับยกเว้นโทษประหาร แต่ก็ถูกส่งไปขายเป็นทาสที่ทำเรือแม่น้ำคงคา¹⁵⁰

หลังจากยึดและปกครองหัวเมืองไทใหญ่ทั้งหมดเข้าอยู่ได้ตั้งมือแล้ว พม่ายังได้ตกลงกับจีนเพื่อจัดการกับเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่แข็งเมืองและหลบหนีเข้าไปอาศัยหลบซ่อนอยู่กับเจ้าฟ้าไทใหญ่ในเขตจีนให้ส่งตัวคืนมาให้พม่าลงโทษได้ และยังมีมั่งลุดจำนวนเมืองขึ้นและหมู่บ้านของแต่ละเมืองใหญ่ลงเพื่อมิให้เจ้าฟ้ามีกำลังพลและกำลังเสบียงมากพอที่จะเป็นกบฏได้

ดูเหมือนว่า กษัตริย์พม่าแต่ละองค์เมื่อขึ้นมาเถลิงอำนาจมักจะเริ่มต้นด้วยการเรียกตัวเจ้าฟ้าไทใหญ่เข้ามาให้สวามิภักดิ์ และการสนับสนุนจากเจ้าฟ้าไทใหญ่จะเป็นกำลังสำคัญและเป็นการสนับสนุนที่มั่นคงแข็งแรงในการครองบัลลังก์พม่า แม้แต่พระเจ้าอลองพญา หลังจากขึ้นครองราชย์แล้ว ทรงออกเสด็จประพาสเมืองไทใหญ่ และได้รับการสวามิภักดิ์ ส่งส่วยบรรณาการมาให้มากมาย และยังทรงแต่งตั้งเจ้าฟ้าไทใหญ่เข้าดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ในกองทัพพม่าด้วย

ในยุคมพม่ารุ่งเรือง ความแตกแยกในกลุ่มเจ้าฟ้าไทใหญ่มีสูงและเป็นไปอย่างกระจัดกระจาย ส่วนหนึ่งถูกใช้เป็นเครื่องมือของพม่าเพื่อปราบปรามเจ้าฟ้าไทใหญ่ด้วยกันเองที่กบฏต่อบัลลังก์พม่า ขณะเดียวกันพม่าก็เกณฑ์ทหารพม่าขึ้นไปตั้งค่ายทหารใหญ่โดยเอาเมืองนายเป็นศูนย์กลางการปกครองและควบคุมไทใหญ่ทั้งหมด อีกทั้งยังตั้งเมืองเล็กเมืองน้อยขึ้นให้เป็นอิสระจากเมืองใหญ่เดิมเพื่อให้ง่ายต่อการปกครอง ทั้งส่งขุนนางข้าราชการพม่าไปปกครองโดยตรง

การต่อต้านเริ่มเป็นไปอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ อันเนื่องมาจากการใช้กฎหมายที่ทารุณ การประหารเจ้าฟ้าด้วยวิธีให้ช้างเหยียบ การลงโทษเจ้าฟ้าโดยไม่เป็นธรรม การเก็บส่วยบรรณาการที่ซ้ำซ้อนกัน ส่วนหนึ่งจะต้องส่งไปให้แก่พระราชวัง อีกส่วนหนึ่งต้องส่งไปให้กับผู้บังคับบัญชาทหารที่เมืองน่าย อีกทั้งยังต้องเสียส่วยบ่อยครั้งครั้งละมาก ๆ ทุกครั้งที่มีการเปลี่ยนแปลงหรือการแต่งตั้งเจ้าฟ้า เนื่องจากเจ้าฟ้าใหม่ที่ได้รับการแต่งตั้งต้องนำบรรณาการส่งไปยังราชสำนักเพื่อไปรับการแต่งตั้งด้วยพระองค์เอง สภาพเช่นนี้เองยังก่อให้เกิด "ข้าพื้นเจ้า" ขึ้นมากมายหลายแห่ง กลุ่มเสนาอำมาตย์ทั้งหลายที่ถูกส่งไปเก็บส่วยสาอากรจากประชาชนในหมู่บ้านต่าง ๆ พวกกันหลบหนีเนื่องจากไม่สามารถเก็บส่วยได้ตามจำนวนที่ต้องการได้ บางส่วนได้กลายเป็นกบฏต่อต้านเจ้าฟ้าไทใหญ่เอง และต่อต้านพม่าไปในขณะเดียวกัน ดังกรณีขุนสง่าฮ้าย อำมาตย์แห่งเมืองแสนหวี ที่ตั้งตนเป็นกบฏต่อสู้กับเจ้าฟ้าแสนหวีผู้เป็นเครื่องมือของกษัตริย์พม่าปราบปรามชาวไทใหญ่ด้วยกันเอง การต่อสู้ยืดเยื้อมาเป็นเวลากว่า 30 ปีจนขุนสง่าฮ้ายได้ตายไป และขุนสง่าจินหรือขุนสง่าตันฮุงได้สืบทอดภารกิจนี้ต่อไปจนสามารถโค่นล้มเจ้าฟ้าแสนหวีและปลดแอกไทใหญ่ส่วนหนึ่งออกจากพม่าได้ แต่เมื่อถึงตอนนั้นก็สายไปเสียแล้ว เพราะเป็นช่วงเวลาที่พวกล่าอาณานิคมอังกฤษได้เข้ายึดพม่าและเข้ามาเจรจาขอให้เจ้าฟ้าไทใหญ่ทั้งหมดยอมสวามิภักดิ์ต่อองค์สมเด็จพระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษ

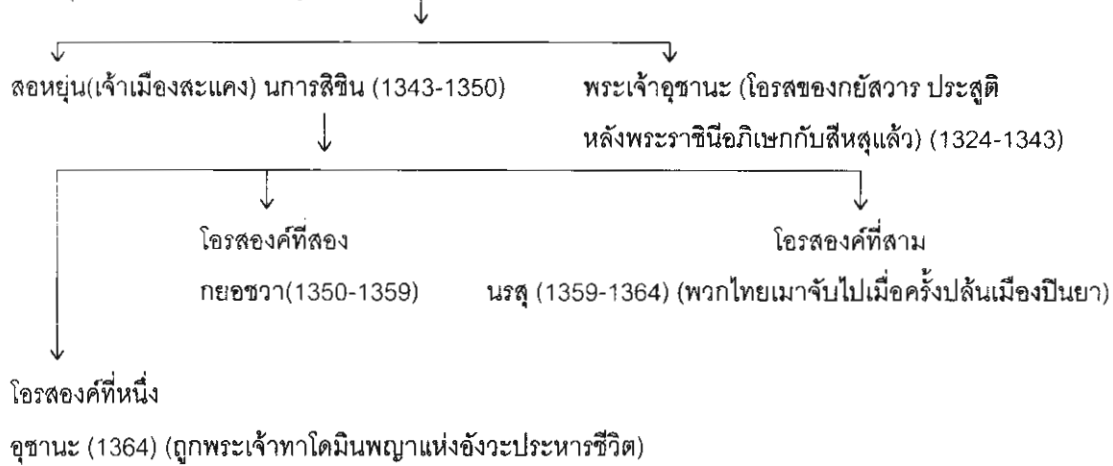
ขตากรมของชาวไทใหญ่จึงดูเหมือนเสียร้ายไปเข้าปากจระเข้ และเมื่อหลุดจากปากจระเข้ ก็กระเด็นตกเข้าไปในปากของเสียร้ายต่อไปจนถึงทุกวันนี้.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน หน้า 165-6.

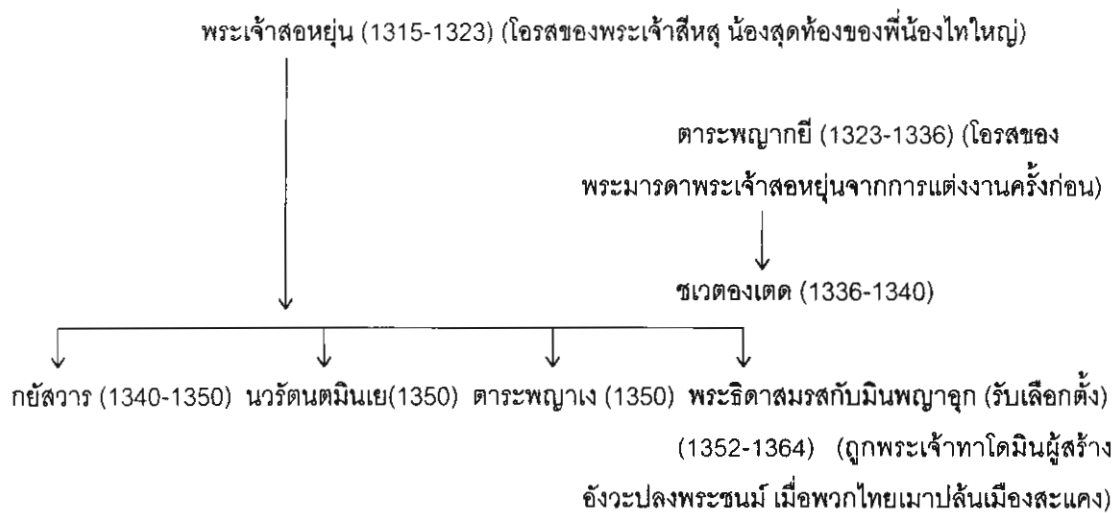
ลำดับกษัตริย์เมืองปinya (คศ. 1312-1364)¹⁵¹

พระเจ้าสีหสุ (1312-1324) อภิเษกสมรสกับพระราชินีของพระเจ้ายัสวาร์แห่งกรุงพุกาม

(น้องสุดท้องของพี่น้องไทใหญ่ทั้งสาม)

ลำดับกษัตริย์เมืองสะแก (1315-1364)

¹⁵¹ จากภาคผนวกที่ 2 หม่อง ทิน อ่อง. 2522. *ประวัติศาสตร์พม่า*.

2.4 เหตุปัจจัยของการกำเนิด ความรุ่งเรือง และการล่มสลายของอาณาจักรไทใหญ่

อาณาจักรไทใหญ่ได้ก่อตั้งขึ้นมาเป็นอาณาจักรครอบคลุมอาณาบริเวณอันกว้างใหญ่ไพศาล ปกครองเหนือกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ มากมายหลายเผ่าพันธุ์ ได้ผ่านสงครามสู้รบระหว่างเมืองใหญ่ของชาวไทใหญ่เอง และการสู้รบกับเมืองใหญ่ของอาณาจักรอื่น ๆ ที่เป็นอาณาจักรเพื่อนบ้าน สามารถเอาชนะขยายอาณาจักรออกไปได้ และประสบความสำเร็จ แต่ก็ไม่เคยต้องสูญเสียความเป็นอาณาจักรแบบสิ้นสลาย หากสามารถฟื้นฟูกลับมาเป็นอาณาจักรไทใหญ่ได้อีกในในเวลาต่อมาหลายครั้งหลายครา และได้มาถึงล่มสลายสิ้นสุดความเป็นอาณาจักรหลังคริสต์ศตวรรษที่ 16 หรือพุทธศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา การเกิดและการล่มสลายย่อมมีเหตุปัจจัย ดังนั้น ในตอนต่อจากนี้ไป จะมาพิจารณาถึงสิ่งที่เป็เหตุปัจจัยของการกำเนิดโดยจะดูจากลักษณะสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ประกอบไปด้วยพื้นที่หุบเขาเทือกเขาและทุ่งราบหุบเขา ตลอดจนสภาพของอาณาจักรเพื่อนบ้านในยุคเดียวกัน

ประเด็นที่สองจะพิจารณาถึงสาเหตุที่นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและการขยายอาณาจักรครอบคลุมกินเนื้อที่อาณาบริเวณกว้างขวางและมีหัวเมืองเมืองขึ้นเป็นอันมาก ซึ่งมีผลต่อความเจริญมั่งคั่งของอาณาจักรไทใหญ่โดยตรง

ประเด็นสุดท้ายจะพิจารณาถึงเหตุปัจจัยที่นำไปสู่การล่มสลาย ที่เกิดจากเหตุปัจจัยอย่างน้อยสองประการ คือปัจจัยที่เกิดจากความขัดแย้งภายในราชวงศ์ที่ปกครองอาณาจักร และความเข้มแข็งของอาณาจักรเพื่อนบ้านที่รับเอาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการรบ ทหารรับจ้าง และการจัดการหัวเมืองใหม่

2.4.1 สภาพและลักษณะทางภูมิศาสตร์

สภาพและลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกเมื่อเริ่มตั้งบ้านเมืองและพัฒนาขึ้นเป็นอาณาจักร ต่อมา สภาพและลักษณะของอาณาจักรไทใหญ่เป็นที่ราบลุ่มหุบเขาในเขตของแม่น้ำใหญ่ 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำโขง แม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำอิรวดี แต่ละสายมีสาขาลำน้ำและมีที่ราบลุ่มที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทํานานอันเป็นอาชีพหลักของชาวไทใหญ่มาแต่โบราณกาลก่อนที่จะโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเขตนี้ ที่ราบลุ่มและลำน้ำนี้เป็นแหล่งทำมาหากินที่ทำให้สังคมบ้านและสังคมเมืองเจริญเติบโต มีเศรษฐกิจที่พอเพียงเลี้ยงชีพตนเองได้ทำให้มีเวลาที่จะพัฒนางานฝีมือ ความเชี่ยวชาญด้านการใช้เรือ ชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ

ในเขตนี้ยังเป็นเขตที่เต็มไปด้วยภูเขาสูงชัน เป็นแนวเทือกเขายาวเหนือจรดใต้ แนวเทือกเขาเหล่านี้เท่ากับเป็นแนวปราการธรรมชาติที่สามารถป้องกันการรุกรานจากภายนอกได้ระดับหนึ่งในชั่วระยะเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะในช่วงแรกที่อาณาจักรเพื่อนบ้านยังไม่มี ความเข้มแข็งทางการทหารมากพอที่จะเข้ามายึดครองบ้านเมืองไทใหญ่ในบริเวณนี้ได้ แม้ในประวัติศาสตร์ดูเหมือนว่า เขตนี้เป็นเขตของอาณาจักรน่านเจ้าและอาณาจักรอื่น ๆ บ้าง แต่ก็มีลักษณะเป็นเขตหัวเมืองหรือเมืองขึ้นที่ห่างไกล ปราศจากการควบคุมโดยตรง ลักษณะเช่นนี้ทำให้บ้านเมืองไทใหญ่มีโอกาสจะพัฒนาตนเองเป็นอิสระได้เป็นระยะ ๆ

เขตที่ราบลุ่มหุบเขาที่มีบริเวณไม่กว้างขวางมากนักมีผลดีในแง่ของการอยู่รวมเป็นกลุ่มเป็นก้อน เป็นสังคมชุมชนที่เป็นเผ่าเดียวกัน หรือหากต่างเผ่าพันธุ์ การผสมผสานการสืบทอดแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นไปตามกระแสวัฒนธรรมหลักของบริเวณ ดังจะเห็นได้ว่าเขตนี้มีลักษณะเป็น “เขตวัฒนธรรมไท” ที่วัฒนธรรมไทเป็นวัฒนธรรมที่เด่นที่สุดที่กลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ รับแบบอย่างและยอมอยู่ภายใต้การปกครองด้วย เขตแนวเทือก

เขาที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติช่วยหล่อหลอมให้กลุ่มวัฒนธรรมไทใหญ่ได้ดำรงอยู่และขยายตัวออกไปได้ยาวนานกว่าพันปี เป็นการยากที่วัฒนธรรมภายนอกจะเจาะแทรกเข้าไปสู่เขตใจกลางของอาณาจักรได้ ยกเว้นบ้านเมืองไทใหญ่ที่อยู่ชายขอบของอาณาจักรสามารถรับอิทธิพลของอาณาจักรเพื่อนบ้านมากจนเกิดความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เช่น ในเขตเมืองที่ตั้งอยู่ติดกับเมืองเถิงซง (เมืองแมนโบราณ) อันเป็นศูนย์กลางการปกครองของจีนในเขตได้คงถัดจากหย่งซาง จะมีวัฒนธรรมจีนเข้ามามีอิทธิพลเป็นอย่างมาก หรือในเขตอาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้ที่รับเอาวัฒนธรรมพม่าไว้อย่างมากมาย เป็นต้น

เขตที่ราบลุ่มเมืองมวริมแม่น้ำคง เขตที่ราบลุ่มเมืองแสนหวิริมแม่น้ำดู่ เขตที่ราบลุ่มจอกเขตตอนกลางของพม่า และเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำพรหมบุตร ตลอดจนที่ราบลุ่มแม่น้ำกก ที่ราบลุ่มแม่น้ำปิง ที่ราบลุ่มแม่น้ำยม ที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง เหล่านี้เป็นต้น ล้วนเป็นเขตของชาวไทที่อพยพมาตั้งหลักแหล่ง และบริเวณเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นอยู่อาศัยของชาวไทและเป็นถิ่นที่กำเนิดอาณาจักรไทในยุคหลังคริสตศวรรษที่ 12 เป็นต้นมาทั้งสิ้น

สังเกตว่าเขตที่ชาวไทใหญ่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่นั้นเป็นเขตรอยต่อของอำนาจรัฐ หรือเป็นตะเข็บชายแดนของอาณาจักรต่าง ๆ ทางใต้สุดมีอาณาจักรมอญ อาณาจักรศรีเกษตร ทางเหนือเป็นอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรอวตหลาย และอาณาจักรทิเบต แต่ละอาณาจักรมีขอบเขตในปกครอง มีศูนย์กลางอยู่ห่างจากเขตสามแม่น้ำที่ชาวไทใหญ่อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ทั้งสิ้น สภาพทางภูมิศาสตร์เช่นนี้เป็นจุดช่องว่างที่เปิดโอกาสให้ชาวไทใหญ่สามารถพัฒนาจากบ้านขึ้นเป็นเมืองได้อย่างรวดเร็ว ปรากฏจากการแทรกแซงจากภายนอกน้อยมาก สภาพเช่นนี้ดำรงมาเป็นมานานจนกระทั่งเมื่ออาณาจักรน่านเจ้าและอาณาจักรพุกามเริ่มรุ่งเรืองและอาจเข้าไปมีอำนาจเหนือบ้านเมืองต่าง ๆ ของไทใหญ่ในบริเวณนี้ จีนนั้นได้เข้ามารวบปลายคริสต์ศตวรรษที่ 13 และพม่าเข้ามามีอำนาจเหนือไทใหญ่ได้มากคือหลังคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ก่อนหน้านั้นจึงเป็นการปกครองบ้านเมืองของชาวไทใหญ่ภายในที่ราบลุ่มหุบเขาต่าง ๆ เหล่านี้

เขตอาณาจักรไทใหญ่มิได้อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติหลายประการ นอกเหนือจากสัตว์ป่าผลิตผลต่าง ๆ จากป่าแล้ว ยังมีเมืองเพชรพลอยที่มีชื่อมากที่เมืองมิด ที่ทำให้เมืองมิดมีอำนาจและมักจะไม่นิยมขึ้นกับเมืองหลวงอยู่บ่อยครั้ง และยังมีบ่อเกลืออันเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าและสำคัญมากในยุคนั้น เนื่องจากไม่มีการขนส่งเกลือทะเลเข้าไปได้

อีกประการหนึ่งที่สำคัญไม่น้อยคือ อาณาจักรไทใหญ่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าที่เรียกว่าทางสายไหม สายใต้ที่จีนใช้ติดต่อค้าขายกับประเทศต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ อินเดีย และประเทศตะวันตกอื่น ๆ จีนเรียกเส้นทางสายนี้ว่าเป็นเส้นทางสายที่ 6 ที่ต่อมาจากทางหย่งซางเข้าสู่ตัวเมืองต้าหลี่ และเลยต่อไปยังเสฉวนอันเป็นเมืองการค้าที่สำคัญของจีนมาแต่โบราณ แต่การเป็นเส้นทางการค้าโบราณเช่นนี้ ก็เป็นดาบสองคมในเวลาต่อมาเพราะจีนจะแผ่อิทธิพลทางการทหารเข้ามาควบคุมเส้นทางการค้าเหล่านี้

ปัจจัยด้านลักษณะและสภาพภูมิศาสตร์เหล่านี้ถือได้ว่าล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การกำเนิดของบ้านเมืองและอาณาจักรไทใหญ่อันรุ่งเรืองในเวลาต่อมา

2.4.2 สู่ความรุ่งเรืองและการขยายตัว

ที่ตั้งในสภาพภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมและอุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยเบื้องต้นของการนำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองและการขยายตัวของอาณาจักรไทใหญ่ แต่ปัจจัยที่สำคัญด้านอื่น ๆ ก็ไม่สามารถมองข้ามไปได้เช่นเดียวกัน คือปัจจัยด้านการเมือง การปกครอง การทหาร และระบบความปลอดภัยของอาณาจักร

ที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่า อาณาจักรไทใหญ่ เจกเช่นอาณาจักรอื่น ๆ ในยุคสมัยเดียวกัน คือมีระบบการเมืองที่มีเจ้าฟ้าหรือกษัตริย์มีอำนาจสูงสุด เจ้าฟ้าได้สร้างโยงโยงของอำนาจออกไปอย่างเป็นระบบโดยผ่านเมืองหลวงไปสู่หัวเมืองหลัก หัวเมืองรอง และเมืองขึ้นที่อยู่ห่างไกลออกไป โดยใช้ระบบบรรณาการเพื่อแสดงการสวามิภักดิ์¹⁵² หัวเมืองหลักนั้นเป็นเมืองที่ส่งอิธสองคี่ที่สองเป็นต้นไปลงไปปกครอง ส่วนหัวเมืองรองอาจส่งอิธสองคี่อื่น ๆ หรือส่งเผ่าเมืองไปเป็นพ่อเมืองโดยให้ขึ้นกับศูนย์กลางโดยตรง ภายใต้การนำของเจ้าฟ้าหรือกษัตริย์ไทใหญ่ที่มีความสามารถในการยุทธศาสตร์และยุทธวิธีทำให้หัวเมืองเกรงขามและอาณาจักรเพื่อนบ้านยอมรับ

เมืองเหล่านี้มีหน้าที่ส่งบรรณาการทุกสามปีแล้วแต่จะกำหนดจำนวนและรายการว่าจะเป็นทองคำ เงินแท่ง เพชรพลอย ของพื้นเมือง ข้าว ผ้าแพรพรรณ ฯลฯ หรือเมื่อมีการเปลี่ยนแผ่นดิน นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ช่วยเหลือด้านกำลังทหาร อาวุธยุทโธปกรณ์ เสบียงอาหาร และอื่น ๆ ที่จำเป็น ด้วยระบบบรรณาการเช่นนี้ทำให้ศูนย์กลางมีความมั่งคั่ง มีทรัพยากรสมบัติและทรัพยากรมากมาย สามารถตั้งกองทัพช้างจำนวนหลายพันเชือก กองทัพม้าหลายพันตัว และสามารถเกณฑ์ผู้คนเป็นจำนวนมาก จนเป็นที่เกรงขามของอาณาจักรเพื่อนบ้าน

ตำแหน่งแม่ทัพนายกองตั้งแต่ระดับสูง จนถึงระดับเมือง แคว้น กั๊ว และหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เจ้าฟ้าแต่งตั้งกลุ่มราชวงศ์เป็นอันดับแรก รองลงมาเป็นขุนนางที่จงรักภักดี และสามารถที่ไว้วางใจได้ การปกครองจึงมีลักษณะเป็นระบบเครือญาติและคนใกล้ชิดที่มีความสัมพันธ์และผลประโยชน์ต่อกันค่อนข้างแน่นแฟ้น แต่ระบบนี้ก็มีข้ออ่อนอยู่เช่นกันดังจะกล่าวในตอนต่อไป

การขยายหัวเมืองออกไปนี้ถือเป็นฐานกำลังที่สำคัญของการปกครองของอาณาจักรไทใหญ่ ทุกครั้งที่ขยายหัวเมืองนอกเหนือจากการเพิ่มอาณาเขตแล้ว สิ่งที่สำคัญคือการกวาดต้อนกำลังคนทั้งชาวเมืองชาวบ้านข้าทาสบริวารทั้งหลายเพื่อนำไปเป็นกำลังการผลิตอันได้แก่การทำนาทำไร่ ทำหัตถกรรม ผลิตอาวุธ เลี้ยงช้างเลี้ยงม้า ฯลฯ เพื่อสร้างความเจริญและความมั่นคงให้กับอาณาจักร และนำกำลังคนเหล่านี้ไปสร้างเวียง ขุดคูเมือง คลองชลประทานเหมืองฝายเพื่อการทำนา และการบุกเบิกที่นาใหม่ ๆ เพื่อเป็นการขยายที่นาเพื่อเพิ่มผลผลิต

ด้วยที่ตั้งของเมืองหลวงอันเป็นแหล่งที่ราบลุ่มที่กว้างใหญ่ที่สุด ไม่ว่าจะเป็นเมืองมวหลวง เมืองแสนหวี หรือเมืองอังวะ กำลังคนที่มาเป็นกำลังหลักในการผลิตจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญมากในการสร้างความเจริญและความมั่นคงและเสริมช่วยเป็นกำลังหลักในการขยายอาณาจักร หนังสือบันทึกไปอิจวันได้เป็นหลักฐานที่สำคัญของการที่ผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ได้ถูกกวาดต้อนมาอยู่ในอาณาจักรเมืองมวหลวง

ในการทำสงครามสมัยโบราณนั้น มีระบบควบคุมกำลังคน โดยกระจายไปตามเมือง แคว้น กั๊ว และหมู่บ้าน แต่ละส่วนจะมีหัวหน้าคอยควบคุมอยู่ ในกองทัพนั้นแบ่งเป็นสองส่วน คือส่วนที่เป็นทหารที่เป็นกำลังรบ มีหน้าที่สู้รบโดยตรงมีประมาณหนึ่งส่วน และอีกสองถึงสามส่วนนั้นเป็นกองกำลังเสริมหรือกองเสบียงกองลำเลียงอาวุธยุทโธปกรณ์ ดูแลช้างม้า เป็นต้น กรณีของอาณาจักรเมืองมวหลวงได้สะท้อนให้เห็นลักษณะของการปกครองและการทหารที่เข้มแข็ง เป็นลำดับขั้น ทำให้สามารถขยายอาณาเขตปกครองเหนือพม่า บุกยึดไปถึงเมืองเวสาลีแห่งฮัสสัม และมีอำนาจเหนือกลุ่มไทกลุ่มอื่น ๆ ทางตะวันออก และหัวเมืองบางส่วนของจีนได้

หัวหน้ากองกำลังระดับล่างสุดได้แก่ระดับหมู่บ้าน ระดับกั๊ว และสูงขึ้นมาถึงระดับแคว้นมีการฝึกทหารซ้อมรบเป็นระยะ ๆ โดยกำหนดแน่นอนว่าช่วงต้นฤดูหนาว จะมีการรวบรวมกองทหารหมู่บ้านเข้าร่วมเป็นของแต่

¹⁵² นักประวัติศาสตร์อาจเรียกแบบนี้ว่า ศักดินาสวามิภักดิ์

ละกั๋งและพากันมาฝึกทหาร ช้อมรบ ฝึกเพลงดาบเป็นการแข่งขันและสร้างความชำนาญ ทำให้กองทหารเกิดความอึกเขม แต่ละกลุ่มมีธง สี และสัญลักษณ์ที่เป็นรูปสัตว์หรืออื่น ๆ ตามที่กลุ่มกำหนดเพื่อให้เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่ม ทหารทุกกลุ่มจัดเตรียมเสื้อผ้า อาหาร อาวุธ และเครื่องมือเครื่องไม้ต่าง ๆ เอง โดยที่ส่วนกลางไม่ต้องจัดหาให้ มีโรงงานผลิตอาวุธขึ้นเพื่อให้มีอาวุธเพียงพอ อันเป็นการแสดงถึงความเจริญด้านการหลอมและถลุงเหล็กในยุคนั้นและการมีแร่เหล็กที่เป็นทรัพยากรสำหรับการทำอาวุธด้วย

จำนวนคนที่มีปริมาณมาก การสร้างเครือข่ายโยงใยติดต่อระหว่างชายแดนกับเมืองหลวงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยการตั้งสถานีติดต่อเพื่อส่งข่าวสารไว้เป็นระยะ ๆ แต่ระยะอยู่ไม่ห่างกันนัก ทำให้คนเดินสารสามารถส่งข่าวไปได้อย่างรวดเร็วจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่ง ดังที่ทูตจีนได้บรรยายไว้อย่างชื่นชมในไป้อจ้วน อันเป็นการแสดงถึงความสามารถในการจัดการเรื่องการส่งข่าวสารในยุคนั้นได้อย่างดี

อาณาจักรไทใหญ่ที่เกิดขึ้น เติบโต และรุ่งเรืองมาได้ มีความเป็นตัวของตัวเองสูง ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สัญลักษณ์เพื่อการติดต่อสื่อสาร เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นั่นคือ การสร้างอักษรไทใหญ่เพื่อใช้ในอาณาจักร เข้าใจว่าผู้นำยุคนั้นคงเห็นความจำเป็นของการบันทึกเรื่องราว การรายงาน และการส่งข่าวสาร ตลอดจนความจำเป็นในการใช้อักษร จึงได้มีการคิดประดิษฐ์รูปลักษณ์และอักษรวิธีขึ้น ทั้งนี้อาจได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรเพื่อนบ้านทางใต้ที่มีการติดต่อกันมากกว่าอาณาจักรทางเหนือที่เป็นอาณาจักรน่านเจ้าหรืออาณาจักรจีน อาณาจักรทางใต้ได้แก่อาณาจักรศรีเกษตรหรือปยู (พม่า) อาณาจักรมอญ และอาณาจักรพม่า แม้ว่านักวิชาการไทยและนักวิชาการตะวันตกส่วนใหญ่¹⁵³ สันนิษฐานว่า อักษรไทใหญ่โบราณน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากอักษรมอญโบราณ รูปและจำนวนอักษรมีความแตกต่างจากอักษรที่ใช้ในอาณาจักรเหล่านี้ค่อนข้างมาก¹⁵⁴ อาจเป็นไปได้ว่า อาณาจักรไทใหญ่ได้มีการคิดประดิษฐ์อักษรมาเป็นเวลานานตั้งแต่ตอนต้นของการสร้างอาณาจักร¹⁵⁵ โดยไม่ได้อิงอยู่กับความเชื่อทางศาสนา ไป้อจ้วนที่บันทึกขึ้นราวปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 เขียนว่า รูปร่างลักษณะอักษรเป็นอักษรพม่า นักวิชาการจีนสันนิษฐานว่าเป็นเพราะหลัชื่อของและเขียนขึ้นไม่มีความรู้เกี่ยวกับอักษรไทและอักษรพม่าจึงไม่เข้าใจ แต่แท้จริงแล้วคืออักษรไทใหญ่นั้นเอง รูปลักษณะของอักษรและลักษณะพิเศษของอักษรไทใหญ่แสดงถึงความรุ่งเรืองและความเป็นไทใหญ่เองที่ไม่ยอมรับเอาอักษรของภาษาอื่นเข้ามาเป็นอักษรของตน¹⁵⁶ อักษรไทใหญ่มีการใช้อย่างแพร่หลายในอาณาจักรไทใหญ่และกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ภายใต้อำนาจของไทใหญ่ และได้กระจายเข้าไปพร้อมกับการขยายอาณาเขตเข้าไปในเขตไทคาคี มณีปุระ และไปสู่อำเภอเวสาลีแห่งอัสสัม จนสามารถจัดได้ว่าอักษรไทใหญ่เป็นอักษรของชนชาติไทที่มีการใช้กันมากและแพร่หลายที่สุดในยุคนั้น แต่น่าแปลกใจและเสียดายว่าอาณาจักรไทใหญ่อาจไม่ได้รับเอาวัฒนธรรมการจารึกอักษรบนหิน จึงไม่มีจารึกภาษาไทใหญ่ให้เห็นดังเช่นศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัย

¹⁵³ ดุยอร์ช เซเดส์ (2526) *ตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่พงดึก และศิลปะไทยสมัยสุโขทัย*. (พิมพ์ครั้งที่ 2. องค์การของคุรุสภา), และเรณู วิชาศิลป์ (2529). *ระบบการเขียนของไทยอาหม*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร). เป็นต้น

¹⁵⁴ ปกติภาษามอญโบราณ อักษรพม่า และอักษรต่าง ๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับอิทธิพลจากอักษรปัลลวะจากอินเดียตอนใต้ นั้นมีจำนวนอักษรมากถึง 33 ตัว แต่อักษรไทใหญ่มีเพียง 18 ตัวเท่านั้น แสดงถึงการเลือกนำเฉพาะอักษรที่จำเป็นสำหรับภาษาพูดโดยทั่วไป แต่ไม่ได้รับเอาลักษณะการเขียนตามขนบพุทธศาสนามาใช้

¹⁵⁵ นักวิชาการจีน เช่น เจียงอิงเหลียง และคนอื่น ๆ เชื่อว่า ชาวไทใหญ่มีอักษรใช้มานานกว่า 1,000 ปีมาแล้ว.

¹⁵⁶ ดูเพิ่มเติมใน สมพงษ์ วิทย์ศักดิ์พันธุ์. (2538) "การศึกษาเกี่ยวกับภาษาและอักษรไทใหญ่ (ชาน)." (*การศึกษาวรรณกรรมชนชาติไท*. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ), หน้า 18 - 30.

ในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ระยะต้นไม่มีการเอ่ยถึงหรือการให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการค้าขายทั้งการค้าขายภายในและการค้าขายต่างถิ่นเลย แต่เข้าใจว่ามีพ่อค้าจีนและพ่อค้าไทใหญ่เองลงไปค้าขายกับอาณาจักรใกล้เคียง การค้าขายภายในนั้นปกติไทใหญ่มักมีตลาดนัดทุก 5 วันที่หมุนเวียนไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ซื้อขายสินค้าโดยมีการใช้เงินและทองคำที่หล่อเป็นรูปพระจันทร์เสี้ยวเป็นก้อนเล็ก ๆ เป็นสื่อกลางในการซื้อขาย

ปัจจัยที่สำคัญไม่น้อยในการดำรงอยู่ได้อย่างรุ่งเรืองและสามารถขยายอำนาจไปได้คือการมีความสัมพันธ์ทางการทูตที่ดีกับอาณาจักรมหาอำนาจจีน ในขณะที่ทำสงครามบุกยึดดินแดนต่าง ๆ นั้น อาณาจักรไทใหญ่ก็ยังยอมส่งทูตไปส่งบรรณาการถึงกรุงปักกิ่งเป็นระยะ ๆ เพื่อให้มีการติดต่อสื่อสารกัน เหมือนเป็นสัญญาณบอกถึงความเป็นมิตรเพื่อไม่ให้จีนส่งกองกำลังมาปราบปราม ด้วยจีนมีกองทัพขนาดใหญ่และมีอำนาจในการรบและทำลายสูง การเป็นมิตรและให้จีนแต่งตั้งเป็นขุนนางท้องถิ่นยิ่งทำให้ศูนย์กลางได้รับการยอมรับจากหัวเมืองและอาณาจักรเพื่อนบ้านมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมอำนาจและความรุ่งเรืองเหล่านี้มาถึงช่วงเวลาหนึ่งก็อาจเป็นไปในทางตรงกันข้ามได้เช่นเดียวกัน

2.4.3 เหตุปัจจัยแห่งการล่มสลาย

อาณาจักรไทใหญ่ดำรงอยู่ได้เป็นเวลานาน มีการผลิตเปลี่ยนศูนย์กลางของอำนาจในกลุ่มเจ้าฟ้าไทใหญ่ด้วยกันเองบ้าง แต่ก็สามารถจะคงความเป็นอาณาจักรไทใหญ่ไว้ได้ไม่ว่าจะศูนย์กลางจะเป็นเมืองแสนหวีหรือเมืองมวหลวงหรือเมืองอังวะก็ตาม การดำรงอยู่นั้นมีปัจจัยหลายประการดังกล่าวมาแล้ว การเสื่อมสลายของอาณาจักรก็มีหลายปัจจัยเช่นเดียวกัน ซึ่งอาจแยกเป็นกลุ่มปัจจัยภายในที่เป็นปัญหาของอาณาจักรเอง และเหตุปัจจัยภายนอกที่มีผลทำให้เกิดการแตกสลายของอาณาจักรไทใหญ่

ความรุ่งเรืองขยายตัวของอาณาจักรไทใหญ่มักขึ้นอยู่กับผู้นำ หลังจากที่ย้ายอาณาจักร รวบรวมกำลังคนและบรรณาการได้มากมาย ความเสื่อมมักตามมาด้วยเหตุผลหลายประการ ประการแรก กษัตริย์หรือเจ้าฟ้าองค์ต่อมาขาดความเข้มแข็ง ไม่สามารถควบคุมอำนาจในเมือง และตามหัวเมืองได้ มักเกิดการแย่งชิงราชสมบัติเนื่องจากอิทธิพลภายนอกไม่เป็นที่ยอมรับของเชื้อพระวงศ์องค์อื่น ๆ ที่มีความสามารถและมีอุปนิสัยมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงมักเกิดกรณีหรือลู่แย่งอำนาจหลานอยู่เสมอ และเกิดการแข็งเมืองเอาใจออกหาก ด้วยเจ้าฟ้าที่ได้รับมอบหมายแต่งตั้งให้ไปปกครองหัวเมืองไม่ยอมรับอำนาจจากศูนย์กลาง อาจเป็นเพราะมองเห็นความสามารถของตนเหนือกว่า ช่วงผลิตเปลี่ยนแผ่นดินจึงไม่ยอมมาส่งบรรณาการ และหากส่วนกลางไม่สามารถปราบปรามได้แล้ว ยิงนำไปสู่การแข็งเมืองของหัวเมืองอื่น ๆ ตามมา

การที่ศูนย์กลางขาดความเป็นผู้นำและขาดอำนาจบารมีและกองกำลังที่จะไปปราบปราม ทำให้เกิดการสู้รบภายในระหว่างเมืองต่าง ๆ ที่จะแย่งชิงดินแดนและการกวาดต้อนเกณฑ์ผู้คน สร้างความอ่อนแอเพราะทำให้อาณาจักรเกิดความแตกแยกไม่เป็นหนึ่งเดียวเช่นสมัยที่มีผู้นำที่มีอำนาจและบารมี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีอาณาเขตที่กว้างขวางเกินที่จะปกครองดูแลได้อย่างทั่วถึง และการขาดการจัดการปกครองที่มีประสิทธิภาพ

ขณะเดียวกันความเข้มแข็งของอาณาจักรเพื่อนบ้านก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของอาณาจักรไทใหญ่เป็นอย่างมาก กรณีของสงครามปราบเมืองมวหลวงที่ราชสำนักกระทำต่อเนื่องเป็นเวลานานสิบปีทำให้เกิดความอดอยากยากแค้น ไม่สามารถทำนาค้าขายได้ ผู้คนแตกหนีกระเจาไปยังเมืองต่าง ๆ ทำให้ที่

นารกร้าง บ้านเมืองไร้ผู้คน และต่อมาได้มีการแบ่งแยกดินแดนเป็นการแบ่งแยกศูนย์อำนาจเพื่อให้สะดวกกับการปกครองของจีน และการจัดตั้งศูนย์การปกครองดูแลหัวเมืองของจีนในเขตยูนนาน โดยเฉพาะการจัดตั้งศูนย์กลางการปกครองดูแลที่เมืองเถิงชงและหลงหลิงที่ใกล้ชิดติดกับอาณาเขตอาณาจักรไทใหญ่ได้นำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวงและการเข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของจีนอย่างถาวร

ในขณะที่เดียวกันการก้าวขึ้นสู่อำนาจของพระเจ้าบุเรงนองพร้อมกับวิธีการรบ อาวุธยุทโธปกรณ์สมัยใหม่และทหารรับจ้างชาวตะวันตกทำให้พม่ายุคใหม่มีพลังอำนาจและศักยภาพในการสงครามสูงทำให้สามารถรวบรวมอาณาจักรมอญและรวบรวมกองกำลังเข้ายึดอาณาจักรไทใหญ่ตอนใต้ ผนวกกำลังหัวเมืองทั้งหลายเข้าบุกโจมตีอาณาจักรไทใหญ่และอาณาจักรไทอื่น ๆ รวมทั้งอาณาจักรอยุธยาได้ และการใช้วิธีการปกครองหัวเมือง การส่งบรรณาการ และการตั้งกองทัพนมาเพื่อปกครองหัวเมืองไทใหญ่ในเขตไทใหญ่อย่างใกล้ชิดนี้เองทำให้เป็นที่หวาดกลัวของเจ้าฟ้าที่จะแข็งเมือง แม้จะมีการกบฏขึ้นเป็นระยะ ๆ แต่ก็ถูกกองทัพพม่าและกองทัพเจ้าฟ้าไทใหญ่ถูกเกณฑ์มาทำลายล้างประหารชีวิตและแบ่งแยกดินแดนการปกครองให้เล็กลง

สภาพภูมิศาสตร์ที่เคยเป็นสภาพที่เหมาะสม เขตแนวเทือกเขาที่เคยเป็นปราการธรรมชาติในการป้องกันกองทัพต่างชาติ มาในยุคใหม่ได้กลายเป็นปราการปิดกั้นการรับรู้เทคนิคและวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้อาณาจักรไทใหญ่ไม่สามารถก้าวตามได้ทันวิทยาการ อาวุธ และการจัดการด้านสงครามที่มีกองทหารประจำการแบบทหารอาชีพพร้อมด้วยอาวุธสมัยใหม่ ตลอดจนวิธีการปกครองที่มีประสิทธิภาพ สภาพทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเทือกเขาจึงได้กลายเป็นการปิดกั้นความเจริญที่มาจากทะเล อาณาจักรไทใหญ่ได้กลายเป็นอาณาจักรที่หล้าหลังในทุกด้านเกิดขึ้น ในขณะที่อาณาจักรพม่าและอาณาจักรจีนได้รับเอาอารยธรรมและวัฒนธรรมตะวันตกเพื่อใช้ประโยชน์ในการควบคุมอาณาจักรภายในอย่างได้ผล แม้ว่าในที่สุดทั้งอาณาจักรจีนและพม่าก็ถูกประเทศล่าอาณานิคมยึดครองไปด้วยเช่นเดียวกัน

การที่อาณาจักรจีนและพม่าเข้าไปควบคุมอาณาจักรไทใหญ่อย่างใกล้ชิด ทั้งการเข้าไปตั้งศูนย์การควบคุมทางทหารและพลเรือนในจุดยุทธศาสตร์ และแบ่งแยกเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ทำให้จีนและพม่าเข้าไปขูดรีดเก็บส่วยบรรณาการได้สะดวกขึ้น เมืองไทใหญ่ภายใต้การปกครองของจีนและบรรดาเมืองไทใหญ่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของพม่าต้องส่งส่วยบรรณาการถึงสามลำดับชั้น ได้แก่การส่งส่วยบรรณาการให้เจ้าหน้าที่หรือข้าหลวงพม่าท้องถิ่นที่เป็นชั้นแรก และการส่งส่วยบรรณาการให้กับกองทหารที่มาประจำอยู่ที่ศูนย์ควบคุมหัวเมืองไทใหญ่เป็นชั้นที่สอง และการส่งส่วยบรรณาการให้กับราชสำนักส่วนกลางเป็นชั้นที่สาม สภาพการส่งส่วยบรรณาการที่เป็นทองคำ เงิน ผ้าแพรพรรณต่าง ๆ และของพื้นเมืองเหล่านี้เองทำให้เกิดความยากลำบากแก่ชาวไทใหญ่ หรือแม้แต่ขุนนางไทใหญ่เพราะเมื่อเก็บบ่อยครั้ง ชาวบ้านชาวเมืองไม่สามารถจะหาเงินทองเพื่อเป็นส่วยบรรณาการได้ ขุนนางก็ไม่สามารถเก็บส่วยบรรณาการได้ครบ ขุนนางจีนหรือพม่าก็มาคดโกงเอากับเจ้าฟ้าและขุนนางไทใหญ่ สภาพเช่นนี้ก่อให้เกิดความเดือดร้อนระส่ำระสาย ทำให้เกิด “ข้าพื้นเจ้า” และ “อำมาตย์พื้นเจ้าฟ้า” ขึ้นอยู่ทั่วไปไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ภายใต้การปกครองของจีนหรือภายใต้การปกครองของพม่าก็ตาม

เหตุปัจจัยแห่งการล่มสลายของอาณาจักรไทใหญ่จึงกล่าวได้ว่ามีความซับซ้อนทั้งที่เกิดจากเหตุปัจจัยภายในและเหตุปัจจัยอันเกิดจากการกระทำจากภายนอก อย่างไรก็ตามพงศาวดารและประวัติศาสตร์ไทใหญ่เองไม่ได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยภายในถึงสาเหตุการทะเลาะเบาะแว้งการทำสงครามภายในไว้อย่างชัดเจนนัก จุดนี้จึงน่าจะมีการวิเคราะห์ให้ลึกไปกว่าการมองว่าเป็นการแตกแยกกันในหมู่เจ้าฟ้าหรือการไม่ยอมรับกันเองและการแตกสามัคคีในหมู่ชาวไทใหญ่ จนทำให้เกิดกรณี “ซั๊กคักเข้าบ้าน” และเป็นการทำลายตนเองในที่สุด เหตุผล

เหล่านี้อาจเป็นเพียงเหตุผลที่ผิวเผินที่ใช้กล่าวอ้างกันในพงศาวดารและประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่เหตุปัจจัยหลักแท้จริงอาจเกิดจากเหตุปัจจัยอื่น ๆ ก็เป็นไปได้

2.5 ระบบการเมืองการปกครองของอาณาจักรไทใหญ่

คราวนี้มาลองพิจารณาเรื่องระบบการเมืองและการปกครองของอาณาจักรไทใหญ่ตลอดพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงยุคสมัยแห่งการเสื่อมสลายและนำไปสู่การเมืองการปกครองแบบรัฐชาติสมัยใหม่

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นตำนาน พงศาวดารและนิทานพื้นบ้านทั้งหลายได้สะท้อนให้เห็นระบบการเมืองของไทใหญ่ว่าได้พัฒนามาจากระบบบ้านเมืองแบบดั้งเดิมที่มีผู้ปกครองที่อพยพโยกย้ายมาจากถิ่นที่อื่นและมามีอำนาจเหนืออาณาบริเวณแห่งใหม่ และเกิดจากการแต่งตั้งของ “ว้องเด่หอแสง” หรือหากดูตามตำนานก็ถือว่าเป็น “ไซฟ้า”, “โอรสแห่งสวรรค์” ที่แทนคำหรือแสงคอนได้ประทานมาให้ปกครองเหนือมนุษย์หรือชาวไทใหญ่ในเมืองฮี้เมืองฮ่า มาพร้อมกับกลุ่มเสนาอามาตย์และปราชญ์โหราจารย์ต่าง ๆ ที่จะนำมาสั่งสอนให้ชาวไทใหญ่ได้ดำเนินชีวิต พุติกรรม และการทำมาหากิน

2.5.1 ระบบเจ้าฟ้า

ด้วยความเชื่อที่ว่า ผู้ปกครองเป็น “ไซฟ้า” หรือ “โอรสแห่งสวรรค์” นี้เอง นำไปสู่การเรียกขานผู้ปกครองสูงสุดของชาวไทใหญ่ว่า “เจ้าฟ้า”¹⁵⁷ ที่หมายถึง “เจ้าแห่งฟ้า, ผู้มีอำนาจแห่งฟ้า” นอกจากนี้ยังมีคำเรียกอย่างอื่นที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของเจ้าฟ้าและแสดงความเคารพและจงรักภักดีของข้าราชการบริพาร เช่น “เจ้าฟ้าหลวง” “เจ้าหลวง” “เจ้าฟ้าครองเมือง” เป็นต้น และหากเรียกทั่วไปจะใช้คำว่า “เจ้า” ที่มีความหมายถึงความยิ่งใหญ่มีอำนาจบารมี มีความสูงศักดิ์ และในความหมายหมายของความเป็นนายเป็นข้า เป็นต้น

หลังจากที่ขุนลุนโลงมาปกครองที่เมืองฮี้เมืองฮ่าแล้ว ก็ไม่มีเจ้าฟ้าองค์ใดที่ลงมาจาก “ฟ้า” อีกเลย หากแต่มี “เงื่อนเจ้าเครือขุน” อยู่แล้วในผืนดิน ชาวไทใหญ่หรือขุนนางเสนาอามาตย์เชื่อในเรื่องบุญบารมีและอำนาจแห่งฟ้ามาก ดังนั้น เมืองใดที่ไร้เจ้าฟ้าครองเมือง พวกเขาจะไปเสาะแสวงหาผู้ที่มีเชื้อสายของขุนลุนโลงหรือต่อมาคือผู้ที่เป็นเชื้อพระวงศ์ โดยเฉพาะทายาทของราชวงศ์ที่มีชื่อเสียงหรือมีส่วนสัมพันธ์อย่างสำคัญกับเมืองหรืออาณาจักร เช่น ราชวงศ์เสือ ราชวงศ์คำ ราชวงศ์ไช่ข่าน เป็นต้น เมื่อหาตัวได้แล้วก็จะนำมาแต่งตั้งเพื่อให้เป็นเจ้าฟ้าต่อไป ดังกรณีเมืองแสนหวีที่เฒ่าเมืองทั้งสองได้ปรึกษานาหรือกันและได้ไปเชิญเจ้าฟ้าที่อื่นมาปกครอง เป็นต้น แน่นนอนกว่าชนบประเพณีเช่นนี้มีข้อยกเว้น แต่ข้อยกเว้นเกิดขึ้นน้อยมาก ด้วยเหตุนี้เองยามเกิดความวุ่นวายในบ้านเมือง จะมีการ “ลักสิ่ง” หมายถึงการนำตัวเชื้อพระวงศ์ที่เยาว์วัยทั้งหลายไปขุกซ่อนเพื่อเลี้ยงดูตามหมู่บ้านโดยปกปิดเป็นความลับเพื่อหวังว่าวันหนึ่งเมื่อบ้านเมืองสงบ เชื้อพระวงศ์นี้จะได้กลับมาเป็นเจ้าฟ้าต่อไป และในทางตรงกันข้าม ราชวงศ์ใหม่หรือศัตรูของราชวงศ์เดิมก็ใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ที่จะขจัดหน่อของราชวงศ์เก่าให้สิ้นซากเช่นเดียวกัน

¹⁵⁷ สังเกตด้วยว่า “เจ้าฟ้า” ในความหมายของชาวไทใหญ่ ไม่ใช่ตำแหน่งรัชทายาท หรือเป็นโอรสหรือธิดาองค์เดียว หากเป็นเจ้าเหนือหัว ในความหมายที่เหมือนกับ “เจ้าแผ่นดิน” แต่โดยนัยของชาวไทใหญ่แล้ว “เจ้าฟ้า” ย่อมมีอำนาจและศักดิ์เหนือ “เจ้าแผ่นดิน” และมีความหมายสูงกว่า “เจ้าเมือง” ที่อาจหมายถึงเมืองเล็กก็ได้

สังเกตว่ามีราชวงศ์เพียงสองราชวงศ์ที่ใหญ่ที่สุดในอาณาจักรไทใหญ่คือ ราชวงศ์เสือแห่งอาณาจักรเมืองมวหลวง เมื่อเจ้าฟ้าขึ้นครองราชย์มักจะตั้งพระนามนำหน้าด้วยคำว่า “เสือ” เกือบทั้งสิ้น ด้วยความยิ่งใหญ่ของราชวงศ์เสือนี่เองทำให้ราชสำนักจีนภายหลังไม่พอใจมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามปราบอาณาจักรเมืองมวหลวงสามครั้งถึงกับไม่ยอมรับไมตรีหรือบรรณาการใด ๆ จากราชวงศ์เสือ และไม่ยอมให้ราชวงศ์เสือได้กลับไปครองเมืองมวอีกเลย และหากราชวงศ์เสือที่ครองเมืองมวต่อไปจะต้องเปลี่ยนเป็นราชวงศ์คำ ดังมีคำกล่าวในกลุ่มชาวไทใหญ่ว่า “เหง้าเสือเครือคำ” หมายถึงแต่ตั้งเดิมนั้นเป็นราชวงศ์เสือแต่เมื่อภายหลังได้เปลี่ยนเป็นราชวงศ์คำ อย่างไรก็ตาม ราชวงศ์เสือหาได้สิ้นสุดหรือหมดอำนาจไปโดยปริยายไม่ ราชวงศ์เสื่อยังสืบราชวงศ์ได้ต่อไปในเมืองยางเมืองกอง และต่อมาเจ้าเสือก้าฟ้าจากเมืองกองได้ไปสร้างอาณาจักรเวสาลีหรืออาหมในอัสสัม ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นราชวงศ์สิงห์ตามอิทธิพลของความคิดสายวัฒนธรรมอินเดีย ราชวงศ์เสื่อยังได้ปกครองเมืองมิด ต่อมาได้ไปสืบอำนาจในเมืองแสนหวี และที่ขยายลงไปทางใต้มากที่สุดคือ เจ้าเสือนาญฟ้าที่ได้ไปปกครองกรุงอังวะก่อนที่อาณาจักรไทใหญ่อังวะจะถูกพม่ายึดครองไป

อีกราชวงศ์หนึ่งก็คือ ราชวงศ์คำแห่งอาณาจักรแสนหวี จะเห็นได้ว่าเจ้าฟ้าส่วนใหญ่ของอาณาจักรแสนหวีมักจะตั้งพระนามขึ้นต้นด้วย “คำ” ซึ่งหมายถึงทองคำเกือบทั้งสิ้นจนมาเมื่อตกอยู่ภายใต้อาณาจักรพม่าระยะหลังที่การตั้งพระนามของเจ้าฟ้าไทใหญ่ได้เปลี่ยนไปเป็นแบบพม่าตามคติพุทธศาสนาของพม่าในตอนต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา

ส่วนราชวงศ์ไทใหญ่แห่งกรุงอังวะนั้นได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาและอิทธิพลของพม่าอย่างเต็มที่ ไม่ปรากฏการตั้งพระนามของพระมหากษัตริย์หรือเจ้าฟ้าไทใหญ่แบบชนบทธรรมเนียมไทใหญ่แม้ว่าจะเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของไทใหญ่โดยตรงก็ตาม ยกเว้นกรณีเจ้าเสือนาญฟ้าที่ได้เข้าโจมตีและยึดกรุงอังวะและปกครองต่อมาโดยตรง

เจ้าฟ้าเป็นตำแหน่งสูงสุด มีอำนาจเด็ดขาดด้านการทหารและพลเรือน มีพระราชวังประทับที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า “หอคำ” และสถานที่ประทับที่มีกำแพงเมือง คูคลองป้องกันข้าศึก เรียกว่า “เวียง” จากเอกสารจีนพบว่า “เวียง” ดังกล่าวนี้อสร้างขึ้นอย่างแข็งแรง มีประตูเมืองหลายด้าน มีทางน้ำไหลผ่านเพื่อให้ชาวเมืองได้ดื่มกิน มีเชิงเนินรอบที่จะคอยดักฆ่าฟันศัตรูที่ป็นกำแพง หรือเป็นที่เทร่ายกรวดคว่ำร้อน ๆ ป้องกันศัตรูเข้ามา

เวียงมักจะตั้งอยู่ที่เป็นชัยภูมิ ริมแม่น้ำ และด้านหลังของเวียงมักเป็นภูเขาหรือเนินเขาเพื่อให้เป็นปราการป้องกันตามธรรมชาติ เวียงมักจะเปลี่ยนไปอยู่เสมอแล้วแต่ความพอใจของเจ้าฟ้าแต่ละองค์ แต่เข้าใจว่าคงมีปัจจัยอื่น ๆ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยมาก เช่น การดูสายน้ำสายดินหรือ “ฮวงจุ้ย” การหลีกเลี่ยงภทภัยบางอย่าง การเกิดเรื่องอันไม่เป็นมงคล ฯลฯ กรณีเปลี่ยนราชวงศ์ใหม่ การสร้างเวียงใหม่เป็นเรื่องปกติ แต่ภายในรัชกาลเดียวก็อาจมีการเปลี่ยนและสร้างเวียงใหม่หลายครั้งก็ได้ เช่น กรณีของเจ้าหลวงเสือนานฟ้า มีการสร้างเวียงใหม่ถึงสามครั้ง เวียงใหม่ล่าสุดนั้นพระองค์มีโอกาสดำรงประทับเพียงสองปีเท่านั้น ดังนี้ เป็นต้น

ราชประเพณีของไทใหญ่ประการหนึ่งที่ได้รับการสืบทอดต่อมาเป็นเวลายาวนานจนถึงวาระสุดท้ายของระบบเจ้าฟ้าก็คือ ประเพณีการแต่งงานของเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่เอกอัครมเหสีต้องเป็นธิดาของเจ้าฟ้าไทใหญ่ด้วยกันเท่านั้น แต่ก็มีเช่นเดียวกันที่เจ้าฟ้าบางพระองค์ทรงแต่งงานกับพระชนิษฐาหรือน้องสาวของพระองค์เองแต่เกิดขึ้นไม่มากนัก ในกรณีที่เจ้าฟ้าหลวงที่มีอำนาจเหนือเจ้าฟ้าทั้งหลาย มักจะได้รับบรรณาการเป็นธิดาของเจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ มาเป็นพระชายารองหลายองค์ ลักษณะเช่นนี้เป็นคู่การแต่งงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางการเมือง การเลือกเอกอัครมเหสีจึงมีลักษณะทางการเมืองสูงด้วยเช่นเดียวกัน เพราะหมายถึงการเข้า

ร่วมเป็นพันธมิตรทางการเมืองที่จะมีส่วนมีโอกาสในการช่วยเหลือกันต่อไปในอนาคต เพราะโอรสอันเกิดแต่เอก
อัครมเหสีเท่านั้นที่มีโอกาสที่จะขึ้นครองราชย์ต่อไปมากที่สุด เว้นเสียแต่มีเหตุอันเป็นไปหรือเอกอัครมเหสีไม่มี
โอรส โอกาสจะตกไปสู่โอรสของมเหสีรององค์อื่น ส่วนโอรสอันเกิดแต่หญิงสาวสามัญชนที่เจ้าฟ้าได้ไปพบหรือได้
รับเป็นบรรณาการไม่มีสิทธิ์ที่จะขึ้นครองบัลลังก์เลย

แต่เอกอัครมเหสีไม่เพียงมีไว้เพื่อเป็นเครื่องมือทางการเมืองหรือเพื่อผลิตโอรสสืบราชสมบัติ ฐานภาพ
ของเอกอัครมเหสีนั้นเป็นรองก็เพียงเจ้าฟ้าเท่านั้น และมีส่วนช่วยในการปกครองบ้านเมืองเช่นเดียวกัน ด้วยเอก
อัครมเหสีมีตำแหน่งเป็น “นางจุ่ม” หรือ “นางตือ(เกือ)จุ่ม” ซึ่งหมายถึงผู้ดูแลรักษาตราแผ่นดิน การประทับตรา
แผ่นดินทั้งหลายจะต้องผ่าน “นางจุ่ม” หรือเอกอัครมเหสีก่อนเสมอ

ไม่เพียงแต่เท่านั้น มีหลายแผ่นดินที่ “นางจุ่ม” ได้ทำหน้าที่เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์กรณีเจ้าฟ้า
ได้สวรรคตไปก่อนที่โอรสจะถึงวัยที่จะครองราชย์ได้¹⁵⁸ เช่น เจ้านางหาญฟ้าชั่วคำเนือง เจ้านางหาญฟ้าหน่อแสง
ปัน (หรือเรียกว่านางจุ่มหลวงหาญฟ้าหน่อแสงปัน) และเจ้านางหาญฟ้าจุ่มผมเมือง เป็นต้น หากหัวเมือง เมือง
ขึ้น และหมู่บ้านต่าง ๆ จะมีการส่งบรรณาการให้เจ้าฟ้าก็มักจะมียบรรณาการถวายแต่ “นางจุ่ม” ด้วยเสมอ เช่นใน
อาณาจักรแสนหวีซึ่งมีการส่งบรรณาการตอนหลังออกพรรษาแล้ว ก็จะไป “หันหน้า” (เข้าเฝ้า) “เจ้าจุ่ม” โดยแต่
ละเมืองส่งบรรณาการเป็นหม้อทองแดง 1 ใบ กล้องลายช้า 1 ใบ และรองเท้า 1 คู่¹⁵⁹

โอรสของเจ้าฟ้าอันเกิดแต่ “นางจุ่ม” หรือพระชายาองค์อื่น จะมีตำแหน่งเป็น “ขุน” หากเป็นธิดาจะมี
ตำแหน่งเป็น “นาง” และอาจจะเรียกชื่อตามประเพณีไทใหญ่ก็ได้ เช่น เป็น ขุนอ้ายจำเมือง ขุนยี่จำคำ ขุนสาม
หลวง ขุนใส่นุ่น เป็นต้น หรือหากเป็นธิดาก็จะเป็น นางเย้คำหลวง นางอีคำแดง นางอามซ่ง นางไค้คำ นางไช้
แปม เป็นต้น และเมื่อโอรสหรือธิดาได้ครองราชย์ต่อมาก็จะเพิ่มคำว่า “เจ้า” หรือ “เจ้าฟ้า” ไปข้างหน้าเพื่อแสดง
ว่ามีตำแหน่งสูงสุด มีบางกรณีที่เคยเป็น ท้าว เช่น ท้าวน้อยแช่ ท้าวน้อยแมน เป็นต้น เข้าใจว่าเป็นคำเรียกภายหลัง
ก็อาจเป็นได้ แต่ปกติแล้ว โอรสเจ้าฟ้าจะเป็น “ขุน” เสมอ สำหรับธิดานั้น มีคำเรียกยกย่องอีกคำหนึ่งคือ
“นางแสง” ซึ่งจะหมายถึงธิดาเจ้าฟ้า หากมีชื่อก็จะเรียกต่อจาก “นางแสง” เช่น นางแสงมอน นางแสงคำ นาง
แสงไธ และนางแสงทวย เป็นต้น

ราชประเพณีแล้ว โอรสเจ้าฟ้าองค์ใดจะมีสิทธิ์ครองราชย์ต่อจากพระบิดา ฉะนั้นในขณะที่พระอนุชาทั้ง
หลายอาจได้ไปเป็นเจ้าฟ้าหรือเจ้าเมืองเมืองต่าง ๆ แล้ว โอรสองค์ใดอาจยังเป็นเพียง “มังชา” หรือรัชทายาทอยู่ก็
เป็นได้ จะต้องรอต่อไปจนกว่าพระบิดาจะมอบราชสมบัติให้หรือพระบิดาสวรรคตแล้วเท่านั้น

เมื่อขึ้นครองราชย์ เจ้าฟ้าจะตั้งพระอนุชาองค์แรกขึ้นเป็นแกมเมือง หรือผู้ดูแลรักษาจุ่มหรือตราแผ่นดิน
ตามธรรมเนียมของเจ้าฟ้าไทใหญ่ได้คง ตำแหน่ง “แกมเมือง” ในที่นี้ไม่ใช่ตำแหน่งรัชทายาท จึงไม่มีสิทธิ์สืบแผ่นดิน

¹⁵⁸ ในตำนานและพงศาวดารไทยใหญ่มักปรากฏเรื่อง “นางจุ่ม” ได้รวมออกกรบกับเจ้าฟ้าอยู่หลายคน อังกฤษเมื่อเข้าสู่รบกับพม่า
และไทใหญ่ก็ตกใจเมื่อพบว่าผู้ที่ตนยิงเสียชีวิตกลางสนามรบเป็นผู้หญิงที่แต่งตัวแบบชายและมาทราบภายหลังว่าเป็นพระชายา
ของเจ้าฟ้า ดู Scott and Hardiman (1900), *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่* ของนันทสิงห์ก็มีเรื่องนี้ เมื่อปีค.ศ. 1825 เมื่อกษัตริย์พม่าได้แต่งตั้ง
เจ้าขุนแสงคำปากไปครองแสนหวี แต่ขณะนั้นอังกฤษมารบพม่า จึงได้รับคำสั่งให้ไปรบที่อังกฤษที่เมืองเป ทำให้พระองค์
สวรรคตด้วยกระสุนปืนทหารอังกฤษ พระชายาคือนางแสงมอน นางแสงทวยก็ขึ้นชีพด้วย และนางตือจุ่มได้หายไปไม่พบร่องรอย น.
97-98.

¹⁵⁹ *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่* ของนันทสิงห์, หน้า 21.

ดิน ตำแหน่งนี้กล่าวกันว่ามิหน้าที่แต่ไม่มีอำนาจ ฉะนั้น หากจะมีการกบฏยึดอำนาจ มักจะเกิดจาก “แกมเมือง” ด้วยส่วนหนึ่ง

เชื้อพระวงศ์อื่น ๆ นั้นส่วนใหญ่มักได้รับตำแหน่งลดหลั่นกันไปตามความสามารถและอาวุโส ในธรรมเนียมราชประเพณีของเจ้าฟ้าไทใหญ่ในได้คงจะแบ่งออกเป็นสามชั้น ได้แก่ ชั้น “เมือง” ชั้น “จุ่ม” และชั้น “หยิน”

ชั้น “เมือง” ได้แก่อำมาตย์พรองเมืองอาวุโส มีความสามารถสูง และเป็นที่ไว้วางใจของเจ้าฟ้า ตำแหน่งเมืองคือตำแหน่งที่ลงท้ายด้วยคำว่าเมือง นอกเหนือจากพรองเมืองแล้ว เช่น แกมเมือง เฒ่าเมือง ท้าวชาวเมือง ลามเมือง เป็นต้น

ชั้น “จุ่ม” ได้แก่ตำแหน่งรองลงมา ที่มีวัยต่ำกว่า 40 ปี ได้รับมอบหมายงานที่มีความสำคัญรองลงมา หากทำงานได้ดี ได้รับความไว้วางใจ ก็อาจได้รับเลื่อนตำแหน่งขึ้นเป็นชั้น “เมือง” ต่อไป

ชั้น “หยิน” ได้แก่ตำแหน่งต่ำสุดของเชื้อพระวงศ์ที่เข้ามาทำหน้าที่บริหารงานช่วยเจ้าฟ้าดูแล ส่วนใหญ่เป็นงานทั่วไประดับล่างเพื่อให้มีประสบการณ์ในการทำงานเพื่อที่จะเลื่อนตำแหน่งต่อไป

ตำแหน่งเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้รับการจัดสรรที่นาเป็นค่าตอบแทนมากน้อยตามตำแหน่งการงานที่ได้รับผิดชอบ หากเป็นตำแหน่งระดับเล็กชั้นต่ำบางตำแหน่งอาจได้รับเพียงข้าวเปลือกคิดเป็นรายเดือนหรือรายปีดังนี้ เป็นต้น ตำแหน่งเหล่านี้จะได้แรงรายละเอียดในบทต่อไป

2.5.2 การบริหารงานในหอคำ

ในระบบเจ้าฟ้า นอกเหนือจากเจ้าฟ้า แกมเมือง เฒ่าเมือง และเชื้อพระวงศ์ต่าง ๆ ที่เข้ามาช่วยบริหารงานราชการต่าง ๆ ด้วย เชื้อพระวงศ์เหล่านี้โดยทั่วไปเรียกว่า “ฟ้าหลวง” ฟ้าหลวงแต่ละองค์จะมีตำแหน่งและหน้าที่ต่างกันไปแล้วแต่จะมีการมอบหมาย ไม่ว่าจะเป็นการพิพากษาคดีตัดสินคดี การศึกสงคราม การดูแลความสงบ การเก็บส่วยภาษี การบริหารงานส่วนท้องถิ่น เป็นต้น ไม่พบว่ามีแบ่งส่วนราชการออกเป็นกรมกองที่มีชื่อเรียกชัดเจน ดูเหมือนว่าจะเป็นการมอบหมายงานให้กับฟ้าหลวงเป็นรายองค์เท่านั้น

ฟ้าหลวงที่มีตำแหน่งการรบ เช่น ฟ้าหลวงท้าวเสือดำ ฟ้าหลวงท้าวฟ้าหล่อ ฟ้าหลวงท้าวหาญกาย และฟ้าหลวงท้าวเสือเย็น ที่เป็นแม่ทัพช่วยเหลือเจ้าหลวงเสือข่านฟ้าและขุนสามหลวงไปโจมตีขยายดินแดน ท้าวเสือดำเหมือนกับเป็นตำแหน่งสืบทอดเพราะได้มีขุนนางชื่อท้าวเสือดำที่ไปโจมตีเมืองจีนในสมัยเจ้าเสือหม่มฟ้าด้วยเช่นกัน¹⁶⁰

นอกจากนี้ยังมีตำแหน่งเสนาอำมาตย์ที่เป็นตำแหน่งสูง เช่น คิงหลวงสิ่งกลางเมือง พรองเมืองหลวงสิ่งตาเมือง คิงหลวงหัวสิ่งกลางเมือง¹⁶¹ พรองเมืองหลวงแสงอุ้มเมือง คิงหลวงหัวสิ่งขัวเมือง หัวสิ่งมอนเมือง คิงหลวงหัวสิ่งเครือเมืองแสง คิงหลวงสิ่งตันเมือง คิงหลวงสิ่งจุ่มเมืองแสง สิ่งหัวเวียง สิ่งแท่นเมือง สิ่งคำเมืองดี และแสงกิ่งเมือง¹⁶² ไม่มีการกำหนดหน้าที่แน่นอนดังกล่าวแล้ว แต่ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 19 ขณะที่ไม่สามารถเก็บภาษีได้พอที่จะส่งบรรณาการ เสนาอำมาตย์เหล่านี้ต้องออกไปทำหน้าที่เก็บภาษีด้วยตนเอง และหากเก็บไม่ได้ตาม

¹⁶⁰ ตำแหน่งทางทหารต่อมาใช้คำว่า ไป ซึ่งเป็นคำพม่า เช่น ไปส่างฮ้ายเครือแสงอุ้มเมือง

¹⁶¹ เป็นตำแหน่งทางการเมืองค่อนข้างสูง จากเชิงอรรถ *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่* ของนันทสิงห์ หน้า 128.

¹⁶² เป็นตำแหน่งนายทหารที่ไม่ใหญ่โตนัก จากเชิงอรรถ *ประวัติศาสตร์ไทใหญ่* ของนันทสิงห์ หน้า เดียวกัน.

เป้าหมาย พม่าจะให้จ่ายเงินส่วนตัวเพื่อให้ครบเป้าหมายด้วย ยุคนี้จึงเกิด “อำมาตย์หน้าราชการ” และ “อำมาตย์พื้นเจ้าฟ้า” ขึ้นมากมายในเมืองแสนหวี

ไม่มีรายละเอียดมากนักเกี่ยวกับการบริหารงานในหอคำ ในแง่ของการเข้าเวรเพื่อทำงาน หากเป็นการทำงานในหอคำเจ้าฟ้าไทได้คง จะมีการผลัดเวรเข้าทำงานเป็นระยะ มีการผลัดเปลี่ยนทุก 10-15 วัน ภายในหอคำแบ่งเป็นส่วน คือส่วนทำงาน ส่วนตัดสินคดีและดุขันนักโทษ ส่วนดูแลความปลอดภัยและความสะอาดของหอคำ ส่วนการคลังและการเงิน และส่วนทำอาหาร เป็นต้น

ไปอีจวันได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับการบริหารงานในหอคำไว้ว่า “พวกขุนนางและชาวเมืองเรียกเลือนหม่าว่า “เจ้า” ซึ่งมีความหมายเท่ากับคำว่า “ฮ่องเต้” ของจีน” โดยมี “ขุนนางได้ลงมาเรียกว่า ‘เจ้าเมือง’” หรือในที่นี้เรียกว่าตำแหน่ง “เมือง” นั้น “มีหน้าที่ควบคุมดูแลกิจการงานบริหารทั่วไป เจ้าเมืองควบคุมดูแลกำลังพลและชาวเมืองด้วยในขณะเดียวกัน ตำแหน่ง “เจ้าลู” ควบคุมคนมากกว่า 10,000 คน ตำแหน่ง “เจ้ากัง” ควบคุมคนกว่า 1,000 คน ตำแหน่ง “เจ้าปาก” ควบคุมคน 100 คน ตำแหน่ง “เจ้าห้าสิบ” ควบคุมคน 50 คน และ “เจ้าจุน” ควบคุมคน 10 คน ตำแหน่งทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้ตำแหน่ง “เจ้าเมือง” ยังมีตำแหน่ง “เจ้าลูสิง”¹⁶³ เป็นตำแหน่งที่ตั้งขึ้นยามออกศึกสงคราม มีหน้าที่ควบคุมดูแลกองทัพร่วมกับ “เจ้าเมือง”¹⁶⁴

ข้าราชการใหญ่น้อยได้รับการแบ่งสรรที่ดินและอนุญาตให้เกณฑ์แรงงานและเก็บส่วยได้

ข้าราชการใหญ่น้อยแต่ละคนล้วนยโสแม้ว่าจะเป็นขุนนางตำแหน่งชั้นต่ำ ทุกคนคาดเข็มขัดเงินหรือทองสลักเป็นรูปพลุดลายดอกไม้ ขุนนางและสามัญชนทุกคนใส่หมวกทำด้วยกาบหน่อไม้ ประดับยอดหมวกด้วยทองและเพชรพลอยต่าง ๆ หมวกเป็นรูปทรงเจดีย์ประดับด้วยทองและหยก ผังด้วยไข่มุก คลุมห้อยด้วยขนสัตว์และประดับด้วยขนนก ขุนนางสวมเสื้อผ้าเนื้อดีสวยงาม

เมื่อใดก็ตามที่พวกขุนนางออกเดินทาง จะมีช้างม้าคนใช้ติดตามไปเต็มถนน เชือกผูกช้างประดับด้วยกระจกเงินผูกติดต่อ ๆ กันเป็นสาย ด้านข้างมีเชือกร้อยคลุมด้านข้าง ข้างบนเป็นอาสนหลังช้างมีเหยงข้างที่ทำเหมือนเกี้ยวเท้าแขนบุวม ข้างบนเป็นผ้าม่านคลุม ข้างใต้มีกระดิ่งทองเหลืองห้อยอยู่ คนใช้นั่งด้านหลังของภูบถือตะขอยาวเพื่อใช้บังคับช้าง

หากไปเห็นบุคคลที่มีฐานะสูงกว่าเดินทางมา ผู้ที่มีฐานะต่ำกว่าต้องหลีกทางให้ผู้มีฐานะสูงกว่าไปก่อน หากพบกัน ก็จะพนมมือไหว้และโค้งให้กันและกัน พวกเขาจะถูกเข้าเหมือนกับพวกหนู(ชาวพม่าทางภาคเหนือและตะวันตกเฉียงเหนือของจีน) หากพบคนที่มีฐานะสูงกว่า จำเป็นต้องโค้งให้และคุกเข่าให้ และขณะที่พูดด้วยก็ต้องโค้งตัวรับฟัง เมื่อ “เฒ่าเมือง”(ท้าวเมือง) หรือขุนนางจะเข้าเฝ้า จะต้องคลานเข้าเข้าไป โค้งคำนับครั้งหนึ่ง ทุกสองก้าว และหากจะออกมาก็ทำอย่างเดียวกัน ขณะที่มีการปรึกษาหารือราชการ คนจะคุกเข่าอยู่ข้าง ๆ ขุนนางได้ทั้งวันโดยไม่เมื่อยหรือเหนื่อยเลย เมื่อขุนนางเดินผ่านด้านหน้า ผู้คนต้องโค้งคำนับให้ด้วยความเคารพ”¹⁶⁵

¹⁶³ ตำแหน่งทางทหารของไทยใหญ่ที่ปรากฏในพงศาวดาร เช่น หัวหนุย เป็นตำแหน่งแม่ทัพนายกอง หัวม้า เข้าใจว่าเป็นหัวหน้ากองทหารม้า

¹⁶⁴ เทียบดูกับแผนผังการปกครองและตำแหน่งต่าง ๆ ของขุนนางไทอาหม ใน เรณู วิชาศิลป์. 2539. พงศาวดารไทอาหม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง, หน้า (16)-(17).

¹⁶⁵ สังเกตว่าการเมืองการปกครองของไทยใหญ่ต่างจากลัทธิเทวราชของเขมรที่ไทยอยุธยารับมาเป็นต้นแบบการเมืองการปกครอง ที่ไม่เปิดโอกาสให้อาณาประชาราษฎร์ได้เห็นหน้ากษัตริย์ได้เลย หากใครเยมมองกษัตริย์ขณะเสด็จผ่านจะถูกทหารองครักษ์เอากะสุนดินยิงตาสองข้าง แต่ขณะเดียวกันก็ไม่เหมือนกับระบบพ้องชนสมัยอาณาจักรสุโขทัย ดู ยอร์ช เซเดส์ “ศิลปะไทยสมัยสุโขทัย” ในตำนานอักษรไทย ตำนานพระพิมพ์ การขุดค้นที่หงตึก และศิลปะไทยสมัยสุโขทัย. (พิมพ์ครั้งที่ 2. องค์การคำครุสภา).

ขุนนางเสนาอำมาตย์เหล่านี้ไม่มีเงินเดือนแต่เจ้าฟ้าจะมอบเมือง หมู่บ้าน หรือที่นาส่วนหนึ่งให้ไปดูแล เพื่อเก็บส่วยสาอากรเอาเองเป็นเงินเดือน และมีคนใช้หรือข้าใช้ประจำตัวไปด้วย

งานในหอคำ เช่น เรื่องการงานปิดกวาด ดูแลเรื่องอาหารการกิน การรักษาความปลอดภัย การเลี้ยงช้าง ม้า การตัดฟัน ตัดน้ำ ตักน้ำ ฯลฯ จะมีหมู่บ้านหลายหมู่บ้านทำหน้าที่ผลัดเปลี่ยนเวรกันมาทำงาน เป็นหมู่บ้านตม่น้ำ หมู่บ้านหาฟืน หมู่บ้านทำความสะอาดหอคำ หมู่บ้านเลี้ยงช้างตัดหญ้าช้าง หมู่บ้านเลี้ยงม้าหรือตัดหญ้าดำ หมู่บ้านทหารที่ทำหน้าที่เป็นทหารมาดูแลความสงบ หมู่บ้านเหล่านี้อยู่รอบ ๆ ตัวเมืองหลวงนั่นเอง¹⁶⁶

หากมีการก่อสร้างหอคำ ซ่อมแซมถนน หรือทำงานอื่น ๆ จะมีการมอบหมายตั้งแต่ระดับหัวเมืองต่าง ๆ ให้รับผิดชอบงานต่างกัน เช่น การหาเสาเรือน ฝาบ้าน ไม้ระแนง หญ้าคา ฯลฯ แล้วแต่จะเป็นการกำหนด อาจเป็นงานเฉพาะกิจ หรือกำหนดเป็นบรรณาการที่ต้องส่งตามกำหนดเวลาก็ได้

กล่าวโดยสรุปแล้ว การบริหารงานในหอคำอยู่ภายใต้การดูแลของเจ้าฟ้าโดยตรงทุกประการ โดยได้มอบหมายให้ฟ้าหลวงหรือเสนาอำมาตย์ทั้งหลายไปดำเนินการแทนพระองค์ ส่วนงานทั่ว ๆ ไปก็จะมีชาวบ้านชาวเมืองมาช่วยเหลือตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ซึ่งอาจกำหนดเป็นรายหมู่บ้านไปดังกล่าวแล้ว

น่าเสียดายว่าในการวิจัยครั้งนี้ ไม่พบเอกสารหลักฐานที่แสดงให้เห็นการทำงานในหอคำ กฎหมายการลงโทษที่เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ภาพของการทำงาน ตำแหน่งรับผิดชอบทางราชการ และการบริหารต่าง ๆ ขาดความชัดเจน

ในสายตาพม่าแล้ว เสนาอำมาตย์ในเมืองเหล่านี้ดูเหมือนว่าราชสำนักพม่าไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักในช่วงที่พม่าส่งข้าราชการของตนขึ้นไปปกครองเมืองแสนหวี แต่สิ่งที่พม่าให้ความสำคัญมากคือข้าราชการปกครองท้องถิ่น

2.5.3 การปกครองท้องถิ่น

คำในภาษาไทยที่ใช้เรียกเสนาอำมาตย์ทั้งหลายโดยรวมคือ “ขุนทวนพร่องเมือง” หรือ “ขุนทวนปูสิ่งพร่องเมือง” หรือ “ปูสิ่งขุนทวนพร่องเมือง” พร่องเมืองนั้นเป็นตำแหน่งของฟ้าหลวงระดับอาวุโส คำที่เหลือคือปูสิ่ง และขุนทวน ปูสิ่งนั้นบางทีก็เรียกว่าขุนสิ่ง หมายถึงตำแหน่งผู้ปกครองท้องถิ่นที่ควบคุมดูแลหมู่บ้านจำนวน 10,000 หลังคาเรือน ส่วนขุนทวนนั้นไม่มีคำอธิบายชัดเจน แต่เข้าใจว่าเป็นผู้ปกครองระดับแขวงหรือแคว้นที่ใหญ่กว่าปู/ขุนสิ่ง

การใช้คำอย่างนี้เพื่อเรียกเสนาอำมาตย์ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ควบคุมกำลังคนระดับท้องถิ่นที่มีกำลังคนอยู่ในมืออย่างแท้จริง เนื่องจากการทหารไม่มีการจัดตั้งเป็นกองกำลังถาวรนัก กองกำลังทหารที่แท้จริงจึงทำนาไร่ไถนาอยู่ตามหมู่บ้านที่ขุนทวน ปูสิ่งและตำแหน่งอื่น ๆ ดูแลเป็นลำดับชั้นลงมา

ในระดับของอาณาจักรนั้น นอกเหนือจากเมืองหลวงแล้ว เมืองต่าง ๆ จะมีการมอบหมายให้เฒ่าเมืองไปคอยดูแล เฒ่าเมืองเหล่านี้จะไม่เรียกตนเองว่าเป็นเจ้าฟ้าหรือเจ้าเมือง เพราะถือว่าตนเป็นเพียงขุนนางที่ขึ้นต่อเจ้าฟ้าเมืองหลวงเท่านั้น

¹⁶⁶ หมู่บ้านเหล่านี้ยังมีอยู่และเป็นที่รู้จักของชาวบ้านในชุมชนละแวกเดียวกัน มีแม้แต่มุขมนตรีไม่เชิดกันเจ้าฟ้า ที่ทำหน้าที่ด้านนี้โดยเฉพาะ

ระดับท้องถิ่นมีตำแหน่งที่สำคัญที่ทุกครั้งข้าราชการพม่าขึ้นมารับตำแหน่งเจ้าเมืองแสนหวีจะต้องเรียกมาทำความเข้าใจนอกจากเฒ่าเมืองแล้วก็มี เหนง กินเมือง กั้งและแก้งทั้งหลาย ตำแหน่งเหล่านี้คือ ปู่เหง หมายถึงหัวหน้าพันบ้าน (หากเป็นตำแหน่งทางทหารก็เป็นหัวหน้าพันคน) หมายถึงการปกครองหลายหมู่บ้านที่รวมกันแล้วมีประมาณ 1,000 หลังคาเรือน ปู่กั้งเป็นตำแหน่งหัวหน้า 100 บ้าน(หลังคาเรือน) และปู่แกคือตำแหน่งควบคุมดูแลหมู่บ้านหรือเรียกว่าผู้ใหญ่บ้าน (ในเขตใต้คงมีปู่สินที่ปกครองหมู่บ้านใหญ่ ปู่แกดูแลหมู่บ้านเล็ก)

ปู่สิ่งปู่เหงปู่กั้งและปู่แกนี้จะมีหัวหน้าระดับรองที่เป็นฟ้าหลวงคอยดูแลอยู่ เรียกว่า เจ้าล้าม หรือพ่อล้าม ส่วนปู่เหงหรืออาจเรียกว่าหัวหน้านั้น อาจมีผู้ช่วยเรียกว่า เหนงอ่อน ส่วนกั้งนั้นถ้าเป็นกั้งใหญ่มากก็จะแบ่งเป็นหัวกั้งหางกั้ง โดยที่ปู่กั้งจะมีกั้งอ่อนเป็นผู้ช่วย และปู่แกอาจมีผู้ช่วยเรียกว่าปู่กาบ และมีเจเลบ้านคอยบันทึกจดบัญชีเพื่อรายงานราชการระดับบ้านให้แก่เจ้าฟ้า

การบังคับบัญชาจะมีขั้นตอนมาเป็นลำดับดังนี้คือ เจ้าฟ้าจะมีพระบรมราชโองการผ่านฝ่ายเจเลหรือเลขานุการที่เป็นฝ่ายอาลักษณ์เขียนหนังสือ และให้นางจุ่มประทับตราแผ่นดิน จากนั้นจะส่งผ่านไปทางเจ้าล้ามหรือพ่อล้าม เจ้าล้ามจะมอบหมายต่อไปยังปู่สิ่ง ปู่สิ่งมอบหมายให้ปู่เหงไปปฏิบัติ ปู่เหงส่งต่อไปถึงปู่แกซึ่งอยู่ระดับต่ำสุด ปู่แกจะมีผู้ช่วยที่เรียกว่าปู่พรองหรือปู่มอง ที่มีหน้าที่ไปข่าวประกาศให้ชาวบ้านชาวเมืองได้รับรู้พระบรมราชโองการข่าวสาร

หากเป็นการเก็บภาษี ปู่แกจะมีเจเลบ้าน ผู้เป็นอาลักษณ์หรือเลขานุการประจำหมู่บ้านจดบัญชีรายการต่าง ๆ ที่แต่ละบ้านแต่ละหลังคาเรือนจะต้องเสียส่วยภาษี เมื่อปู่พรองปู่มองไปประกาศแล้วก็เก็บส่วยภาษีมาให้ปู่แก ปู่แกจะนำขึ้นไปให้กับปู่เหง ปู่เหงจะนำไปให้ปู่สิ่ง ปู่สิ่งจะนำไปให้เจ้าล้าม และเจ้าล้ามนำเข้าไปถวายเจ้าฟ้าหรือฝ่ายพระคลังต่อไป บางครั้งเจ้าฟ้าอาจจะส่งกองทหารจากหอคำออกไปเก็บภาษีเองโดยตรงโดยติดต่อกับปู่สิ่งหรือปู่เหง หรือปู่แกโดยตรงก็ได้

ในการเก็บส่วยภาษีจะมีการชักหมายถึงการหักส่วนเก็บไว้กับปู่เหง ปู่สิ่งและเจ้าล้าม และเจ้าหน้าที่ของหอคำที่ไปกำกับดูแล และจะต้องมีการเลี้ยงดูปู่เสื้อแก่ขุนนางที่ออกไปเก็บส่วยภาษีนี้อย่างดี

เจ้าฟ้าจะทรงมอบที่นาให้กับตำแหน่งขุนนางท้องถิ่นเหล่านี้ทำเพื่อเป็นค่าตอบแทนและไม่ต้องเสียส่วยหรือภาษีที่นาให้กับเจ้าฟ้า

ตำแหน่งขุนนางท้องถิ่นมีการแต่งตั้งเป็นสองลักษณะคือ ลักษณะแรก หากเป็นเขต กั้ง หรือหมู่บ้านที่ใหญ่และสำคัญ เช่นเป็นหมู่บ้านใกล้เมืองหลวง เป็นหมู่บ้านที่อุดมสมบูรณ์หรือเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ เจ้าฟ้าจะแต่งตั้งฟ้าหลวงลงไปปกครองดูแลทุกระดับเพื่อควบคุมรายได้และผลประโยชน์ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงของราชบัลลังก์โดยตรงด้วย หากเป็นกั้งหรือบ้านโดยทั่วไปมักจะให้ชาวบ้านเลือกตั้งมาตนเองและให้เจ้าฟ้าทำหนังสือแต่งตั้งให้อีกครั้งหนึ่งอย่างเป็นทางการ ขุนนางระดับกั้งและสิ่งมักจะได้รับเชิญให้เข้าไปประชุมในหอคำเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะวันที่เป็นวันสำคัญทางราชการ เช่น วันแต่งงานโอรสหรือธิดาเจ้าฟ้า วันพิธีศพเชื้อพระวงศ์ วันปีใหม่ลงกรานต์ เป็นต้น

2.5.4 การปกครองภายใต้อาณาจักรจีนและพม่า

หลังจากได้สูญเสียเอกราชทางการเมืองไปแล้ว เจ้าฟ้ายังคงมีอำนาจการปกครองอยู่บางส่วนโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปกครองในหอคำและการปกครองระดับท้องถิ่น ในหอคำอาจมีเจ้าหน้าที่หรือขุนนางพม่าหรือขุนนางจีนเข้ามาควบคุมดูแลในการส่งส่วยภาษีและบรรณาการและเพื่อควบคุมไม่ให้มีการคบคิดกบฏ กอง

ทหารประจำการซึ่งปกติมีอยู่จำนวนน้อยอยู่แล้วก็เหลือเพียงกองกำลังรักษาความปลอดภัยของหอคำและองครักษ์เจ้าฟ้าและราชวงศ์เท่านั้น ด้วยทางการพม่าและจีนไม่อนุญาตให้มีการตั้งกองทัพ แต่จะให้เกณฑ์ทหารเข้าร่วมได้เมื่อทางเมืองหลวงมีพระบรมราชโองการมา

ในระดับหมู่บ้านโดยทั่วไปยังคงมีความจงรักภักดี มีการยกเลิกด่านแห่งที่ควบคุมบ้านและกำลังคนมาก เช่น ตำแหน่งพ่อล่ามหรือเจ้าล่าม ขุนกวาน ปู่สังและปู่เหงเพราะดูแลหมู่บ้านและกำลังคนจำนวนมาก แต่ยังคงตำแหน่งปู่กั้งและปู่แก้ว ในเขตใต้คง มีความพยายามจะจัดระบบการปกครองท้องถิ่นใหม่ทั้งหมดโดยเอาระบบการปกครองท้องถิ่นของจีนเข้ามาใช้แทนเพื่อเป็นการลดอำนาจเจ้าฟ้า แต่ในพม่าระบบของไทยใหญ่ยังคงได้รับการปฏิบัติต่อมาเนื่องจากพม่าถูกอังกฤษเข้ายึดครอง

ผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรงเมื่อพม่าและจีนเข้ามาปกครองเหนือเจ้าฟ้าไทใหญ่คือ การถูกขูดรีดและถูกเก็บส่วยภาษีอย่างหนักเพิ่มขึ้น ด้วยเขตไทใหญ่เป็นเขตชายแดน เจ้าหน้าที่และขุนนางของพม่าและจีนที่ถูกส่งมาปกครองส่วนใหญ่ล้วนเป็นขุนนางข้าราชการที่ปฏิบัติหน้าที่โดยไม่ชอบธรรมนัก มักข่มขู่เจ้าฟ้าและเสนาอำมาตย์ กระทำตามอำเภอใจด้วยถือตนมีอำนาจเหนือกว่า ด้วยเหตุนี้เองจึงสร้างความไม่พอใจให้กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ผู้น้อยและชาวบ้านชาวเมืองทั่วไป จึงไม่น่าแปลกใจว่าจะเกิดการกบฏขึ้นสองลักษณะในเขตไทใหญ่คือการกบฏที่ชาวบ้านชาวเมืองไม่พอใจเจ้าฟ้าที่ขูดรีดกดขี่เก็บภาษีหนักและเก็บบ่อยครั้งประการหนึ่ง และการกบฏของชาวไร่ชาวนาที่มีเจ้าฟ้าเป็นใจหนุนหลังอยู่เพราะไม่พอใจการปกครองอย่างกดขี่ขูดรีดของพม่าและจีน ไม่ว่าจะเป็นการกบฏแบบใด ส่วนใหญ่ล้วนลงเอยด้วยประชาชนถูกปราบอย่างราบคาบ มีน้อยครั้งมากที่เป็นชัยชนะร่วมกันของเจ้าฟ้า ขุนนาง และประชาชน

2.6 สังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรไทใหญ่

ในระยะกว่าสองพันปีแน่นอนว่าได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่มากมาย อย่างน้อยก็ได้มีการหยิบบ่ม ผสมผสาน สร้างใหม่ และการเลิกใช้ของเก่าบางอย่าง เป็นเรื่องที่ยากไม่น้อยที่จะสืบสาวรากเหง้าของวัฒนธรรมดั้งเดิมและค่อย ๆ ลากเส้นผ่านกาลเวลาเพื่อให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างแยกแยะตามช่วงเวลาและสภาพการณ์ ด้วยไม่มีเอกสารที่บันทึกต่างช่วงเวลา หรือที่สำคัญที่สุด แทบจะไม่มีการบันทึกเกี่ยวกับเรื่องสังคมและวัฒนธรรมของอาณาจักรไทใหญ่ไว้เลย นอกจากเอกสารที่เป็นเรื่องเล่า ตำนานและพงศาวดารไทใหญ่ เอกสารพงศาวดารและประวัติศาสตร์พม่า และเอกสารจีนที่สำคัญก็คือ ไปอี้จวินตั้งที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ต่อนี้ต่อไปนี้จะเป็นการสรุปรวมภาพของสังคมและวัฒนธรรมเท่าที่พอสามารถจะทำได้เพื่อให้มองเห็นว่าลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมในช่วงของอาณาจักรไทใหญ่กำเนิด รุ่งเรือง และล่มสลายลงนั้นเป็นอย่างไร แต่จะไม่กล่าวถึงสังคมและวัฒนธรรมของไทใหญ่สมัยปัจจุบันด้วยจะมีเรื่องนี้แยกเป็นบทหนึ่งต่างหากซึ่งจะกล่าวโดยรายละเอียดในบทนั้นต่อไป

2.6.1 ระบบสังคมและองค์กรทางสังคม

สังคมไทใหญ่เป็นสังคมที่ตั้งอยู่ในเขตที่ราบลุ่มแม่น้ำซึ่งไหลผ่านหุบเขาและเทือกเขาที่เป็นแนวยาวและสูงชัน ที่ราบแต่ละแห่งมีเนื้อที่ไม่มากนัก ยกเว้นที่ราบลุ่มบางแห่งที่เป็นที่ตั้งของเมืองหลวงหรือหัวเมืองที่จะมีที่ราบลุ่มกว้างใหญ่เพื่อให้เพียงพอที่จะเลี้ยงประชากรจำนวนมากของอาณาจักรได้ ข้อจำกัดทางสภาพภูมิศาสตร์

ที่มีเนื้อที่เพาะปลูกข้าวนาดำน้อย อยู่ท่ามกลางหุบเขาเช่นนี้เป็นตัวผลักดันให้มีการสร้างชุมชนที่รวมตัวกันอยู่เป็นกลุ่ม ๆ รวมกันเป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนตั้งแต่ 20-100 หลังคาเรือนเป็นหมู่บ้านทั่วไป และหากเป็นหมู่บ้านใหญ่จะมีมากไปถึงหลายร้อยหลังคาเรือนบนทุ่งราบที่กว้างใหญ่และอุดมสมบูรณ์

การรวมตัวเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้ชิดกันนี้เองก่อให้เกิดรูปแบบทางสังคมขึ้นอันเป็นลักษณะของสังคมไทใหญ่ ซึ่งใกล้เคียงมากกับสังคมไทยในภาคเหนือ ภาคอีสาน และสังคมไทในลาวหรือในเวียดนามเช่นกัน หน่วยของชุมชนที่เล็กที่สุดคือระดับหมู่บ้าน ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า “บ้าน”¹⁶⁷ ปกติบ้านชาวไทใหญ่จะแวดล้อมด้วยแนวป่าไผ่และต้นไม้ใหญ่น้อย มองดูร่มรื่น ตั้งโดดเด่นอยู่ท่ามกลางทุ่งนา หรือบริเวณเชิงเขาที่ด้านหน้าเป็นที่นาอันอุดมสมบูรณ์เหมือนหมู่บ้านชาวภาคเหนือ

พ่อบ้าน เฒ่าบ้าน แก่สวน

บ้านประกอบด้วยชาวบ้าน และจะมีการเลือกตั้งผู้ที่เป็นหัวหน้าคอยดูแลความเรียบร้อยของบ้านเรียกว่า บู่เก้ ที่ทำหน้าที่เป็น “พ่อบ้าน” หรือ “เฒ่าบ้าน” โดยบู่เก้จะมีผู้ช่วยที่เป็นปู่กาบ และปู่รอง/ปู่มองดังกล่าวแล้ว นอกจากนี้ ปกติจะมีคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านที่เป็นผู้อาวุโสทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิคอยช่วยให้คำปรึกษาทั้งปู่แก่แลชาวบ้านทั่วไป โดยจัดตั้งเป็นองค์กรขึ้นอย่างหลวม ๆ และไม่เป็นทางการ แต่เป็นที่รับรู้และยอมรับกันทั้งบ้าน เรียกว่า “เฒ่าบ้าน แก่สวน” กรณีที่มีการทำความผิดไม่ว่าจะเป็นการผิดริตผิดคลอง ผิดผี ผิดประเพณี “เฒ่าบ้าน แก่สวน” จะมีหน้าที่ตัดสินและใช้ขนบธรรมเนียมประเพณีของหมู่บ้านเป็นกฎหมายตัดสินความผิดโดยจะมีการไหม (ปรับ) หรือการเลี้ยงบ้าน คือการจัดงานเลี้ยงทั้งหมู่บ้านเพื่อให้คนทั้งหมดได้รับรู้การกระทำครั้งนี้เป็นสักขีพยานและเป็นผู้ช่วยสอดส่องดูแล หรือมีการเลี้ยงผี หมายถึงการนำสิ่งของไปเซ่นไหว้ผีประจำบ้าน (หมู่บ้าน) ชาวไทใหญ่เรียกว่า ผีเจ้าบ้าน¹⁶⁸ ปกติทุกหมู่บ้านจะมีหอผีเจ้าบ้าน ซึ่งหมายถึงหอของผู้ตายที่เป็นผู้มาบุกเบิกหมู่บ้านนั้นเป็นคนแรก อาจเป็นหญิงหรือชายก็ได้ หอผีเจ้าบ้านนี้ บางแห่งเรียกว่า เลื้อบ้าน หรือแม้แต่การจัดกิจกรรมการแต่งงาน การจัดงานประเพณีต่าง ๆ มักจะต้องผ่านการปรึกษาหารือและความเห็นชอบของ “เฒ่าบ้าน แก่สวน” นี้เช่นเดียวกัน

ห้วบ่าว ห้วสาว

นอกจากนี้แต่ละหมู่บ้านจะมีกลุ่ม “บ่าวสาว” ที่มี “ห้วบ่าว ห้วสาว” เป็นหัวหน้า กลุ่มนี้มีหน้าที่จัดกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือ “เฒ่าบ้าน แก่สวน” ในการทำกิจกรรมสาธารณะ เช่น งานปอย งานพิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ “ห้วบ่าว ห้วสาว” ก็จะเกณฑ์พวกหนุ่มสาวมาช่วยงาน หรือในยามเก็บเกี่ยว สร้างบ้าน สร้างฝาย ขุดลำเหมือง กลุ่มหนุ่มสาวเหล่านี้ต่างก็จะมาลงแรงช่วยกันทำงาน หรือที่เรียกว่า “ช่อนแสง” บางบ้านอาจมีกลุ่มคนที่แต่งงานแล้ว โดยมี “ห้วพ่อห้วแม่” เป็นหัวหน้ากลุ่ม

ปกติสังคมไทใหญ่แบบจารีตจะแยกกิจกรรมหนุ่มสาวออกจากกิจกรรมของคนที่แต่งงานแล้วหรือคนวัยกลางคนค่อนข้างเด็ดขาด คนที่แต่งงานแล้วไม่ว่าผู้ชายหรือผู้หญิงจะไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

¹⁶⁷ ไทใหญ่ออกเสียงเป็น ม่าน หรือ ว่าน แล้วแต่ท้องถิ่น

¹⁶⁸ ผีเจ้าบ้าน ไม่ใช่ผีประจำเรือน หรือผีบ้านที่เป็นผีบรรพบุรุษในความหมายของภาษาไทยและคนไทยทั่วไป เพราะบ้านในภาษาไทยใหญ่หมายถึงหมู่บ้าน ชาวไทใหญ่เรียกบ้านที่เป็นหลัง ๆ ว่า เฮิน ซึ่งก็คือเรือนในภาษาไทย ผีบ้านในภาษาไทยนั้น ไทใหญ่จะเรียกผีเฮิน หรือผีเรือน

หนุ่มสาวได้ แม้ว่าจะหย่าแล้วก็ตาม หากต้องการเข้าร่วมต้องไปขออนุญาต “หัวบ่าวหัวสาว” ก่อน เมื่อได้รับอนุญาตจึงจะสามารถเข้าร่วมได้ ถือเป็นจารีตที่ต้องการห้ามไม่ให้เกิดเรื่องไม่ดีไม่งามเกิดขึ้นในสังคมโดยเฉพาะเรื่องชู้สาวของผู้ที่แต่งงานแล้วกับคนหนุ่มสาวทั่วไป จะมีโทษที่ค่อนข้างรุนแรงถึงขั้น “ล้างบ้าน” ซึ่งหมายถึงการต้องฆ่าตัวตาย หนี ไล่ตามจำนวนที่กำหนดเพื่อเลี้ยงคนทั้งหมู่บ้านที่ทำให้คนธรรมดาที่พอมีพอกินกลายเป็นคนจนที่ถูกสังคมประณาม ลงโทษ และต้องลำบากหาเลี้ยงชีพใหม่

เหล่านี้เป็นการสะท้อนลักษณะระบบอาวุโสที่เป็นระบบที่ฝังรากลึกในสังคมไทใหญ่และเป็นตัวกำหนดวิถีคิดและพฤติกรรมของคนในสังคมที่แสดงออกมาหลายรูปแบบ ระบบสังคมก็เป็นไปตามลักษณะวิถีคิดของระบบอาวุโสเช่นนี้

ลักษณะหมู่บ้านไทใหญ่จึงเป็นเหมือนองค์กรทางสังคมขนาดย่อมที่ประกอบด้วยหน่วยองค์กรจัดตั้งที่ไม่เป็นทางการเป็นตัวควบคุมพฤติกรรม เสริมสร้างวิถีคิด วิถีปฏิบัติ และลงโทษสมาชิกที่ละเมิดกฎเกณฑ์ขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคม เป็นลักษณะของชุมชนที่สมบูรณ์ในตัวเองในแง่ของการยังชีพเลี้ยงดูหรือการทำมาหากิน และในแง่ของการปกครองดูแลกันเอง เกิดเป็นลักษณะเป็นปึกแผ่นและปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน ก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางสังคมและทางวัฒนธรรมที่ทำให้ลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ดำรงอยู่ได้มาจนถึงทุกวันนี้ แม้จะต้องอยู่ภายใต้การปกครองภายใต้การเผยแพร่วัฒนธรรมจากภายนอกที่เป็นวัฒนธรรมจีนและพม่าเข้ามา แต่ระดับหมู่บ้านแล้ว ยังสามารถมองเห็นความแตกต่างระหว่างรากเหง้าของสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่และวัฒนธรรมจีนหรือพม่าที่เพิ่งเผยแพร่เข้ามาได้อย่างชัดเจน

ปู่ย่าปู่เหง

หลายบ้านรวมกันเป็นกั๊วภายใต้การปกครองดูแลของปู่กั๊ว และปู่เหง¹⁶⁹ซึ่งดูแลจำนวนหมู่บ้านหลายแห่งมากคร้วเรือน ปู่กั๊วและปู่เหง ซึ่งไม่มีอำนาจโดยตรงต่อชาวบ้านเหมือนกับปู่แก่ แต่ปู่กั๊วและปู่เหงเป็นองค์กรทางสังคมที่จัดตั้งขึ้นระดับสูงและมักเป็นเชื้อพระวงศ์ของเจ้าฟ้ามาดำรงตำแหน่ง หรืออาจเป็นปู่แก่ที่มีความสามารถและมีความจงรักภักดี ขุนนางชั้นผู้น้อยระดับปู่กั๊วจะต้องเดินทางเข้าหอคำเพื่อรายงานเหตุการณ์ของแต่ละหมู่บ้านในกั๊วที่ตนเองรับผิดชอบหรือดำเนินการด้านการเก็บส่วยภาษีและเกณฑ์แรงงานด้านการทหารหรือการทำงานสาธารณะ

เจ้าเมืองพ่อเมืองแม่เมือง

เมื่อหลายกั๊วหลายกวาน¹⁷⁰รวมกันเป็นเมือง ก็จะมีหัวหน้า เรียกว่า “เจ้าเมือง”, “พ่อเมือง” หรือ แม่เมือง เจ้าเมืองจะจัดองค์กรเพื่อดูแลความปลอดภัยของตนเองและวงศ์ตระกูลเป็นอันดับแรก และมีหน้าที่จัดการดูแลควบคุมและปกครองอาณาเขตระดับเมืองเพื่อส่งส่วยและผลประโยชน์เพื่อส่งมอบให้กับเจ้าฟ้าต่อไป ในอาณาจักรไทใหญ่จะมีเมืองประเภทนี้เป็นจำนวนมากที่มีแม่เมืองหรือพ่อเมืองปกครองดูแลอยู่ ส่วนใหญ่เป็นเพียงเมืองเล็ก ๆ ที่ไม่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์หรือร่ำรวยอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติมากนัก มีหมู่บ้านภายใต้การดูแลเพียงบางส่วน

¹⁶⁹ ปู่กั๊วดูแลหมู่บ้านหลายหมู่บ้านรวมกันประมาณ 100 หลังคาเรือน ปู่เหงดูแลประมาณ 1,000 หลังคาเรือน

¹⁷⁰ ยังไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับกวานและขุนกวาน

เมืองศูนย์กลางของอาณาจักร เป็นเมืองใหญ่มีเวียงเป็นศูนย์กลางการปกครองและมีหอคำในเวียงเป็นที่ประทับของเจ้าฟ้า จะมีองค์กรจัดการดูแลความปลอดภัยของหอคำอันเป็นที่ประทับ มีหมู่บ้านโดยรอบจำนวนมาก และแต่ละหมู่บ้านโดยรอบนั้นได้มีองค์กรต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นอยู่แล้ว เจ้าฟ้าจึงไม่จำเป็นต้องตั้งองค์กรซ้ำซ้อนขึ้นมา เพียงแต่มอบหมายให้เชื้อพระวงศ์ที่ไว้วางใจไปกินตำแหน่งต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับสูงจนถึงระดับล่างเพื่อควบคุมผลประโยชน์และสร้างความปลอดภัยให้กับราชบัลลังก์

ปกติเมืองนั้นเมืองประกอบหลักสองส่วนคือ ส่วนที่เป็นเวียงที่มีกำแพงเมืองหรือไม่มีก็ได้ แต่มีหอคำของเจ้าเมืองอยู่ ส่วนนี้เจ้าเมืองต้องตั้งองค์กรดูแลโดยแบ่งเป็นส่วน ๆ ให้เชื้อพระวงศ์หรือฟ้าหลวงรับผิดชอบองค์ประกอบส่วนที่สองคือหมู่บ้านโดยรอบที่เป็นหมู่บ้านหัวเวียง หางเวียง กลางเวียง ที่ตั้งตามแนวทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตก หมู่บ้านเหล่านี้จะถูกเกณฑ์แรงงานผลิตเวรกันเข้าไปดูแลชีวิตความเป็นอยู่ ความปลอดภัย และการส่งบรรณาการข้าวน้ำและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ให้กับหอคำ มีชาวไทใหญ่บางคนกล่าวว่า ความใหญ่โตของเมืองนั้นวัดได้จากจำนวน “กาด” หรือตลาดปกติและ “กาด” 5 วัน นั้นหมายความว่า หากปกติมีตลาดขายของที่ชาวบ้านมาซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากันหลายแห่งภายในวันเดียว และสามารถจัดเป็นกาด 5 วันวนเวียนไปได้ครบเช่นนี้ แสดงว่าเมืองนั้นเป็นเมืองใหญ่ มีความคึกคัก

ด้วยว่ามีคนจำนวนมากขึ้น การทำผิดอาจมีมากขึ้น ปกติแล้วความผิดหรือคดีต่าง ๆ มักจะให้สิ้นสุดระดับหมู่บ้าน หากเป็นคดีใหญ่หรือเกิดความไม่พอใจการตัดสินระดับหมู่บ้านก็จะนำเรื่องมาร้องเรียนหรือฟ้องร้องระดับเจ้าฟ้า โดยมักมีพ่อล่ามที่เป็นหัวหน้าระดับสูงสุดเป็นผู้นำตัวเข้ามา แต่ในระดับเมืองคดีจำนวนไม่น้อยไม่สามารถกำหนดหมู่บ้านรับผิดชอบได้ จึงจำเป็นต้องให้ส่วนกลางซึ่งหมายถึงการตัดสินของหอคำเป็นผู้พิจารณาตัดสินเหล่านั้น การร้องเรียนหรือฟ้องร้องระดับนี้บางแห่งต้องมีการเสียค่าธรรมเนียมให้แก่ผู้ทำคำร้องและค่าธรรมเนียมการตัดสินด้วย การตัดสินไม่มีตัวบทกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร หากใช้พิจารณาฎานและกฎระเบียบประเพณีของสังคมเป็นบรรทัดฐานในการตัดสิน

สังคมไทใหญ่ภายใต้การปกครองของระบบเจ้าฟ้าอาจแบ่งออกอย่างคร่าวได้เป็นสังคมเมืองและสังคมชนบทดังกล่าว แต่ทั้งสองสังคมนี้ไม่มีความแตกต่างกันมากนักในแง่ของการดำรงชีพ การทำมาหากิน และในแง่ของขนบธรรมเนียมประเพณีปฏิบัติ ความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัดระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทอยู่ที่ความหนาแน่นของประชากรและจำนวนครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้านที่จะมีมากหากอยู่รายล้อมเวียงหรือตัวเมืองหลวงและอยู่ใกล้ชิดกัน และการเข้าผลิตเวรทำงานในหอคำ แต่ระดับหมู่บ้านชนบท แต่ละระดับหมู่บ้านโดยแท้ที่จริงแล้วหมู่บ้านจะตั้งอยู่ห่างกัน แต่ก็มีการติดต่อกันอยู่เสมออาจผ่านการเข้าร่วม “กาด” 5 วัน หรืองานปอยประจำปีต่าง ๆ ที่มักมีการเชิญต่างหมู่บ้านเข้าร่วมด้วย ในหมู่บ้านห่างไกลมักมีหน้าที่ส่งส่วยบรรณาการประจำให้กับหอคำ แต่อาจไม่จำเป็นต้องถูกเกณฑ์แรงงานเช่นหมู่บ้านบริเวณรอบเมืองหรือเขตปริมณฑล

2.6.2 วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนาความเชื่อ พิธีกรรม

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์มีส่วนในการกำหนดวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การทำมาหากิน และวิถีคิดต่าง ๆ ของคนในชุมชน และต่อมาวิถีคิดของสมาชิกในสังคมอันเป็นผลจากสภาพแวดล้อมก็ได้มีส่วนในการหล่อหลอมเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรค์พฤติกรรมของชุมชนจนกลายเป็นลักษณะเฉพาะกลุ่มเฉพาะชุมชน

สังคมดั้งเดิมของชาวไทใหญ่เป็นอย่างไรนั้นไม่มีบันทึกหลักฐาน เพียงแต่ได้สันนิษฐานตามทัศนะของนักวิชาการแต่ละสำนักคิด เช่น เจียงอิงเหลียงได้ศึกษาสังคมไทใหญ่จากเอกสารที่บันทึกเรื่องราวอันเป็นตำนาน

รักอันยิ่งใหญ่เทียบได้กับมหากาพย์มหากาพย์หรือรามายณะของอินเดีย หรืออีเลียดของตะวันตก เรื่อง “ขุนยี่คายคำ” (ขุนยี่คายคำ) ไว้ว่า เป็นสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงการล่มสลายของยุคชุมชนบุพกาลและเข้าสู่ยุคทาสตอนต้น ในยุคนั้นเริ่มมีการใช้เครื่องมือเหล็กและใช้ช้างไถนา มีผลผลิตส่วนเกินและเริ่มเกิดมิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและการแบ่งชนชั้นขึ้นแล้ว “ขุนยี่คายคำ” เป็นเรื่องราวของการสู้รบที่เกิดขึ้นเสมอเพื่อต่อสู้แย่งชิงทรัพยากรสิน ผู้คน หรือแย่งตัวผู้หญิงเป็นเป้าหมายหลัก ภายใต้แนวคิดที่ว่า “ดาบใครคมกว่า จะได้ของสิ่งนั้น” ฉะนั้นสงครามยุคนั้นจึงมุ่งเข้าโจมตียึดเมืองเพื่อให้ได้ช้างม้าเงินคำเพชรพลอยต่าง ๆ และรวมไปถึง “ได้ปัวได้นาง” คือสาวสนมนางในและสาวสวยทั่วไปของแต่ละเมือง สงครามจึงเป็นการสะสมทรัพยากรสมบัติความมั่งคั่งและถือเป็นการความกล้าหาญ และเป็นเกียรติอันเป็นค่านิยมของวีรบุรุษและชาวบ้านชาวเมืองทั่วไปขณะนั้น แม่ทัพได้กลายเป็นชนชั้นพิเศษมีอำนาจ มีข้าทาสมารับใช้ทำงานในบ้านเรือน มาเลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า เกี้ยวพญา เก็บพิน และออกสู้รบแทนเจ้านาย มีข้าทาสสาวสนมนางในมาเป็นนางระบำคอยบำเรอ มีคนทอดผ้าและคนรับใช้ ในสงครามยุคนั้น ผู้แพ้ตกเป็นทาสเป็นข้า

วรรณกรรมเรื่องนี้ได้บรรยายถึงสภาพของเมืองที่กำลังแตก ผู้คนวิ่งร้องสับสนอหลม่าน บ้างก็คุกเข่ากราบไหว้ขอชีวิต ทหารเข้าจับตัวคนทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่มัดไว้เพื่อนำไปเป็นข้าทาสนา เก็บพิน เก็บใบตอง เอาไปเป็นคนใช้ซ้ำใช้ เป็นคนเกี้ยวพญาเลี้ยงสัตว์ ส่วนสาวสวยงามนั้นจะจับและแบ่งกันไปเอาเป็นเมีย พวกช้างม้าวัวควายที่แตกฝูงจะถูกจับเอามาแบ่งกันไป บ้านเรือนถูกปล้นสะดม ถูกรื้อคั้นเอาของมีค่า และเผาบ้านเรือนล้นยกเว้นเมืองที่ไม่ต่อสู้ยอมสวามิภักดิ์ก็จะมีกฎหมายทำลายเผาบ้านเผาเมือง แต่เจ้าเมืองต้องยอมส่งส่วยบรรณาการเป็นช้างเงินทอง และเสบียงอาหาร เป็นต้น สำหรับสิ่งของผู้คนในหอคำของศัตรูนั้น ผู้ชนะจะมีการแบ่งปันกันไประหว่างแม่ทัพนายกอง เช่น ลูกเมียเจ้าฟ้าก็ให้แม่ทัพใหญ่แบ่งกันไปทุกคน รวมทั้งสิ่งของเงินทองของมีค่า คนที่มีความดีความชอบนั้น “จะได้กินเมืองและได้รับสาวงามเต็มเรือน” และ “ผู้ชนะเป็นเจ้า คนขยันเป็นขุน คนมีบุญชีข้างได้”

วรรณกรรมเอกของชาวไทยเรื่อง “ขุนยี่คายคำ” ยังได้สะท้อนสภาพสังคมที่มีช้างเป็นสัตว์ที่สำคัญและเป็นกำลังหลักในการรบ สังคมไทใหญ่ได้สั่งสมประสบการณ์เกี่ยวกับช้างไว้มากมาย ไม่ว่าจะเป็นการเลือกช้างที่ดีเข้าสู่สนามรบว่า ต้องเป็นช้างที่ “ไม่กลัวปืน งาใหญ่เหมือนครก หน้าผากกว้าง” เป็นต้น และสะท้อนวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องด้วยช้าง แสดงว่า สังคมไทใหญ่เป็นสังคมที่เต็มไปด้วยช้าง และมีช้างศึกสำหรับออกสู้รบในสงคราม สมกับที่บันทึกประวัติศาสตร์จีนได้ขนานนามไว้ว่าเป็น “เมืองชีช้าง”

“ขุนยี่คายคำ” เป็นเรื่องรักอมตะของขุนยี่คายคำ เจ้าเมืองจุนโกกับนางอู๋ปุม และการสู้รบเพื่อแย่งชิงนางอู๋ปุมเมื่อนางถูกปองกายเจ้าเมืองเชียงคำ เนื้อเรื่องสะท้อนความเชื่อเรื่องผีสง ไสยศาสตร์ การทำนายกระดูกไก่ การยุทธสงคราม การกวาดต้อนผู้คน ฯลฯ เป็นวรรณคดีไทใหญ่ที่มีคุณค่าสูง มีความงามในการบรรยายให้เกิดภาพพจน์และอารมณ์ความรู้สึกคล้อยตามได้ มีความหลากหลายทางวรรณคดี ทั้งหมดมีสามภาคคือภาคแรกเป็นการสร้างโลก ภาคสองเป็นเรื่องราวชีวิตของขุนยี่คายคำ นางอู๋ปุม และปองกาย ชีวิตรักและการแต่งงานของขุนยี่คายคำและนางอู๋ปุม และตอนที่นางอู๋ปุมถูกแย่งตัวไป ภาคสุดท้ายเป็นฉากขุนยี่คายคำได้เกณฑ์กองทัพจากเมืองต่าง ๆ เพื่อโจมตีเมืองเชียงคำของปองกาย เท่าที่พบปัจจุบันคือภาคสุดท้ายที่มีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร¹⁷¹

¹⁷¹ ศาสตราจารย์ ดร. จักรทิพย์ นาถสุภา และผู้ช่วยศาสตราจารย์จ้าว หง หยิน ได้แปลภาคสามจากภาษาจีนเป็นภาษาไทยแล้วเมื่อปี พ.ศ. 2537 โดยให้ชื่อว่า “ลิกปุมขุนยี่คายคำ” จากต้นฉบับภาษาจีนของสำนักพิมพ์ชนชาติส่วนน้อยยูนนาน (1987).

ความเชื่อเรื่องผีสง

สภาพที่ธรรมชาติยิ่งใหญ่เกินกว่าที่มนุษย์จะเข้าใจได้ ความเชื่อเรื่องผีสงเทวดาฟ้าดินจึงเป็นเรื่องปกติและมีอยู่ทุกสังคม สังคมชุมชนไทใหญ่ที่อยู่กับแม่น้ำ ภูเขา และป่าไม้ ความเชื่อเช่นนี้ได้ฝังรากลึกและได้สะท้อนออกมาในวิถีชีวิต พฤติกรรม บอกต่อเล่าขานออกมาในรูปของวรรณกรรมลายลักษณ์และวรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมเรื่อง “ขุนยี่คายคำ” ได้เอ่ยถึงเรื่องความเชื่อผีสงและไสยศาสตร์ไว้ดังนี้

1. แลงดอน ตำนานและวรรณกรรมได้บอกย้ำความเชื่อเรื่อง “ปู่แลงดอน” ที่อยู่บนฟ้าเหมือนเช่นที่แลงดอน¹⁷² ได้ส่งขุนลูขุนโหลมามาปกครองเมืองฮี้เมืองฮ้างปรากฏในตำนานการสร้างเมืองไทใหญ่ ในวรรณกรรม “ขุนยี่คายคำ” ปู่แลงดอนได้ส่ง “ปู่แกนฟ้า” สองคนคือปู่สางศึกและปู่สางเมือง เพื่อมาช่วย “เจ้าไขฟ้า” อันหมายถึงขุนยี่คายคำเพื่อทำสงครามกับปองกายผู้ร้ายกลุ่มชาติพันธุ์ “ละ” หรือละว้า ที่เป็นชนต่างเผ่าพันธุ์ เพื่อขวัญและกำลังใจของแม่ทัพนายกองทั้งหลาย การเชิญ “ศึกฟ้า” กองทัพสวรรค์มาช่วยจึงเป็นวิธีการปลุกจิตใจให้ฮึกเหิมกล้าหาญและมั่นใจในชัยชนะของศึกครั้งนี้

ในชีวิตจริง ชาวไทใหญ่ยังเชื่อเกี่ยวกับแลงดอนอยู่ และมีการเซ่นบูชาแลงดอนทุกปี ที่หมู่บ้านดอยดอกบัว เมืองจันตา ยังมีการสร้างรูปแลงดอนไว้เพื่อบูชาในวัด แต่แลงดอนได้แปรสภาพเป็นเทพเจ้าที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนเทพเจ้าของจีน มีฐานะเทียบเท่ากับเจ้าแม่กวนอิมที่สร้างขึ้นใกล้กันในวัดเดียวกันนี้

2. เลื้อเมือง/ผีเมือง การเซ่นสรวงดวงวิญญาณของผีสงต่าง ๆ เป็นเรื่องที่กระทำเป็นประจำและเป็นปกติและจะต้องทำเป็นประจำทุกปี โดยใช้ควายหรือม้ายามต้นปี และเมื่อถึงปลายปีต้องเอาหมู แพะมาเซ่น ส่วนกลางปีต้องเซ่นสรวงปีด้วยเหล้าและข้าวปลาอาหาร ผีที่เซ่นสรวงนี้ที่สำคัญสุดได้แก่ผีเมืองหรือเลื้อเมือง ซึ่งได้ปฏิบัติสืบทอดกันมานับพันปีเพื่องมาเลิกไปเมื่อไม่นานมานี้เอง การเลี้ยงผีเมือง/เลื้อเมืองเป็นเรื่องจำเป็น หากละเว้นไปเชื่อว่าเหตุร้ายเภทภัยต่าง ๆ จะบังเกิดกับเจ้าฟ้า เชื้อพระวงศ์และบ้านเมือง หรือแม้แต่การเรียกขวัญวิญญาณของฝ่ายตรงข้ามมาเพื่อเป็นการเสริมขวัญและกำลังใจของกองทหาร โดยมีหมอมผีทำพิธี

เลื้อเมือง/ผีเมืองมักมีสัญลักษณ์เป็นต้นไม้ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า “ต้นสูง” ขนาดใหญ่ อยู่นอกตัวเมือง โดยไม่มีการกำหนดทิศแน่นอน หลายเมืองมีต้นเลื้อเมืองอยู่ทางทิศตะวันตก แต่ปีจะมีการเซ่นสรวงเลื้อเมืองโดยมีเจ้าฟ้า เสนาอามาตย์ ปู่สัง ปู่เหง ปู่กั้ง มาร่วมทำพิธี ถือเป็นพิธีที่มีลักษณะทางการเมือง เมื่อได้วันดี เช่นวันม้า หมอดูจะเป็นผู้บอกว่าจะใช้วัว ควาย หรือไก่ และเครื่องเซ่นสรวงบูชาอื่น ๆ เช่น ไข่ไก่ เหล้า ขนมห้าวต้ม มีล้ามเมืองอ่านคำเซ่นสรวง จากนั้นก็ฆ่าวัวควายและนำเนื้อนั้นแจกให้แก่ขุนนางและผู้เข้าร่วมทุกคน มีการกินอาหารร่วมกัน งานนี้ห้ามเด็กและผู้หญิงเข้าร่วมพิธี

เลื้อเมือง/ผีเมืองหมายถึงผีเจ้าเมืองที่เป็นผู้สร้างเมืองหรือเป็นแม่ทัพผู้เก่งกล้าสามารถเป็นที่นับถือของคนทั่วไป ไม่จำกัดว่าเป็นหญิงหรือชาย

ในที่นี้จะขอเพิ่มเติมความเชื่อเกี่ยวกับผีสงที่ใกล้เคียงกับการเซ่นไหว้ผีเมือง/เลื้อเมือง ซึ่งไม่ได้มีอยู่ในวรรณกรรมเรื่องนี้ แต่มีอยู่ในวิถีชีวิตทั่วไปถึงทุกวันนี้ของชาวไทใหญ่

3. เลื้อบ้าน/เจ้าหอบ้าน ทุกปีแต่ละหมู่บ้านจะมีพิธีไหว้เลื้อบ้านหรือที่ชาวไทใหญ่เรียกติดปากว่า เจ้าหอบ้าน อันหมายถึงผีที่เป็นผู้บุกเบิกสร้างหมู่บ้าน สามารถดลบันดาลความเจริญของงามและผลผลิตการเกษตรและความอยู่ดีกินดีของหมู่บ้านได้ และสามารถทำในสิ่งตรงกันข้ามได้เช่นเดียวกันหากชาวบ้านละเลย

¹⁷² เมื่ออิทธิพลศาสนาพุทธเข้ามา ผีและสงได้กลายเป็นเทวดา และแลงดอนได้กลายเป็นพระอินทร์ไป แต่ก็ยังมีผีร้ายเรียกว่าผีอยู่

วันที่มีการไหว้เจ้าหอบ้าน จะปิดหมู่บ้าน และมีข้อห้ามต่าง ๆ มากมาย เช่น ห้ามออกนอกหมู่บ้าน ห้ามเข้าหมู่บ้านจนกว่าจะตกเย็น ห้ามดำน้า ห้ามตัดต้นไม้ ฯลฯ ชาวบ้านจะนำหมูเห็ดเป็ดไข่มุขนมข้าวต้มต่าง ๆ มาสังเวย แล้วแต่ว่ามีเจ้าหอบ้านโปรดอะไร

การจัดงานประเพณี การจัดกิจกรรมต่าง ๆ การแต่งงาน การเดินทาง และการทำผัดจารีตประเพณี จะต้องมีการมาบอกกล่าว ขอบคุณ ขอโทษ กับเจ้าหอบ้านด้วยเช่นเดียวกัน

4. ใจบ้าน แต่ละหมู่บ้านจะมีป่าไม้อยู่ด้านหนึ่งของหมู่บ้านและมีต้นไม้ใหญ่เช่นต้นสูงหรือเป็นสิ่งก่อสร้างคล้ายกับหอผี บางแห่งสร้างเป็น “เถงผี” กลางหมู่บ้าน หรือก่อนหิน เสาคหิน หรือเสาปูน เป็นสัญลักษณ์ว่านี่คือใจบ้าน ชาวบ้านจะมาเซ่นไหว้ยามปีใหม่ หรือระหว่างประเพณี “ปอยซางแก่น” (สงกรานต์) เป็นต้น

กลับมาเรื่องความเชื่อเรื่องผีสงไสยศาสตร์ในวรรณกรรมเรื่อง “ขุนยี่ค้ายคำ” ต่อ คือเรื่องของการใช้ไก่ทำนาย

5. การทำนายกระดูกไก่ เป็นความเชื่อที่มีรากฐานมั่นคงและเชื่อกันมานานในหมู่ชาวไทยใหญ่ ปกติการทำนายกระดูกไก่อีกจะทำมากกว่าหนึ่งครั้งเพื่อให้แน่ใจได้ว่าการทำนายนั้นถูกต้อง ใน “ขุนยี่ค้ายคำ” ได้บรรยายถึงการทำนายกระดูกไก่ไว้ว่า หลังจากเลือกวันดีแล้ว เจ้าหมอมือก็จะนำไก่มาล้างหน้าล้างตัวให้สะอาด ท่องมนตร์คาถาขอให้ผีทั้งหลายมาช่วยคุ้มครองดูแลให้อยู่เย็นเป็นสุข ให้การทำนายแม่นยำ จากนั้นก็ผูกเชาและลงมือเชือดไก่ ขาไก่จะดิ้นกระดูกกระดูก และดูมันไก่สองข้าง หากเท่ากันดีถือเป็นมงคล¹⁷³

เมื่อศึกใกล้จะเสร็จสิ้น ได้มีการดูไก่ด้วยไก่ผู้สีแดง ดูครั้งแรกทำนายว่าขุนยี่ค้ายคำจะได้ช้างและสาวงามมานับหมื่น ดูอีกตัวหนึ่งแล้วได้คำทำนายว่า หมู่บ้านไร่นานับหมื่นจะตกเป็นของขุนยี่ค้ายคำ และดูไก่ตัวที่สามได้คำทำนายว่าขณะนี้นางอึปุมกำลังแต่งตัวรอกลับบ้านด้วยกันแล้ว

ไก่ที่ใช้ทำนายแล้ว ห้ามกินเด็ดขาด หากผู้ใดฝ่าฝืนจะมีเหตุการณ์ร้ายเกิดขึ้น เช่นแม่ทัพทั้งสี่¹⁷⁴ไม่เชื่อฟัง และได้กินไก่สังเวย ทำให้ต้องจบชีวิตลงขณะทำการรบ

6. การเซ่นผีเพื่อเรียกขวัญศัตรู พิธีนี้จัดขึ้นเพื่อเสริมขวัญและกำลังใจกองทัพและชมขวัญศัตรู เริ่มต้นด้วยการหาวัวลายที่รูปลักษณะประหลาดผิดปกติ ในเรื่องนี้พูดถึงวัวลายตัวเมียมีห้าขา เมื่อได้มาแล้วจะต้องนำมาฆ่าเพื่อเลี้ยงผี 7 วัน 7 คืน จากนั้นก็เลือกเอาวันไก่อซึ่งถือว่าเป็นวันดีเป็นวันทำพิธี เครื่องเซ่นสังเวยนั้นนอกจากวัวลายตัวเมียที่ผิดปกติคือมี 5 ขาแล้ว ยังต้องมีม้า 1 ตัว นำมาตกแต่งให้สวยงามใส่อาวเรียบร้อย และสาวพรหมจรรย์สองพี่น้อง 2 คน ทั้งหมดนี้จะถูกฆ่าเพื่อเลี้ยงผีเพื่อให้ผีไปเรียกขวัญป้องกันเจ้าเมืองเชียงคำให้ออกมากินเลือดกินเนื้อที่สังเวย ด้วยความเชื่อที่ว่าหากขวัญออกจากร่างผู้ใดแล้ว ผู้นั้นย่อมจะตายต่อมา มีข้อห้ามขณะเลี้ยงผีครั้งนี้คือ ใครเมืองทุกคนห้ามอาบน้ำในแม่น้ำ ห้ามดำน้าหรือปลูกไร่ หากฝ่าฝืนข้อห้ามนี้จะทำให้ขวัญออกจากร่างกายมากินของเซ่นทำให้ตายได้

เมื่อวันไก่อมาถึง เริ่มพิธีเรียกขวัญ มีหมอมานำพิธีโดยนำกระดังไม้สานใส่เสื้อผ้าของขุนยี่ค้ายคำและของขุนนาง บนโต๊ะมีปลา ไก่ จากนั้นก็เริ่มเรียกขวัญ(ฮ้องขวัญ)ขุนยี่ค้ายคำไม่ให้ห่างกาย ให้พี่น้องสองสาว

¹⁷³ เข้าใจว่าสังคมไทใหญ่มีการเลี้ยงไก่อมานานแล้ว เพราะนอกจากมีการทำนายกระดูกไก่อแล้ว วรรณกรรมเรื่องขุนยี่ค้ายคำยังได้เอ่ยถึงการชนไก่ที่เป็นกีฬาและการพนันไว้ด้วย

¹⁷⁴ ทั้งสี่เป็นแม่ทัพเอกของขุนยี่ค้ายคำ ทั้งยังเป็นตำแหน่งหัวกั๊ง ขณะมีชีวิตอยู่เขาได้ครองกั๊ง 10 กั๊ง มีตำแหน่งรองจากขุนยี่ค้ายคำ มีช้างแสนตัว และกองทหารหลายหมื่นคน ภายหลังถูกทหารปองกายฆ่าตัดคอเสียประจานที่ริมคูเมือง นางอึปุมรู้เข้าจึงได้มาทำพิธีบูชาศพด้วยการเอาข่าผัก ไข่ และไก่ตัวผู้หางโค้งยาว เพื่อให้วิญญาณของเขากลับมาช่วยขุนยี่ค้ายคำรบอีก

พรหมจรรย์เข้ามาเฝ้า และหมอบทำพิธีไปจุ่งววลาย 5 ขาออกมา และอึ้งขวัญเรียกขวัญป้องกันโดยหันหน้าไปทางเมืองเชียงคำ ทำเสียงนากลัวเหมือนเลื้อยร้อง ไฟไหม้ป่า ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายจงมา ขอให้ขวัญป้องกันจงมาพร้อมกับขวัญของนายทัพนายกองของป้องกัน มากินเลือดววลายบนกระดัง เลือดม้าบนใบไม้และบนดิน หมอผีรายเวทย์มนตร์คาถาจบ ก็เดินมาเอาดาบฟันววลาย เลือดพุ่งสาดออกมาบนกระดัง จากนั้นก็ฟันม้าให้ล้มลงบนใบไม้ และเอาดาบฟันพี่น้องสองสาวที่กำลังตกใจกลัวสุดขีดตายล้มลงบนผ้าแพรที่ปูเตรียมไว้ จากนั้นก็หันมาฆาตกรรมประหลาดที่มีกบออกด้านหลัง 1 ตัว แพะมีตีน 3 กับ 1 ตัว ผึ้ง 300 รัง นกยูง 300 ตัว งูเหลือมขนาดใหญ่ 1 ตัว ตัวนึ่งขน 1 ตัว และท้ายสุดฆ่าไก่แล้วเอาเลือดสาดไปทั่วทุกทิศ จากนั้นก็กลับมาทำพิธีไสยศาสตร์ด้วยการเอาหัวม้ามาต่อหัววัว ทนได้นั้นเมฆฝนก็คลุ้มเต็มท้องฟ้า เอาหัวแพะต่อหัวงู มีเสียงฟ้าร้อง ฝนตกแรง วิญญาณป้องกันได้กลายเป็นม้าวิ่งมาอยู่ที่เลี้ยงผีและกินเลือดววลาย เกือบกลืนตัวบนตัวของสาวสองพี่น้อง และขวัญแม่ทัพนายกองคนอื่น ๆ ก็กลายเป็นผีเสื้อบินมากินเลือด จากนั้นขุนยี่คายคำให้ทหารรณยุทธ์ไปยังหัวม้าที่เป็นขวัญของป้องกัน และเอาหัวม้ามาวางไว้บนแท่นเลี้ยงผี หมอผีให้คนตีกลองเสียงดังสนั่น และเอาไก่มาทำนาย ตัวที่หนึ่ง ภูเขาไฟไหม้ ทำนายว่าจะได้เมียคืนมา ตัวที่สองดูแล้วทำนายว่าจะสู้รบชนะข้าศึก การค้าขายจะได้เงินมาก

จะเห็นว่าพิธีเช่นนี้ได้กระทำไปและมีการทำนายกระดุกไ่ต่อมาด้วย คนไทใหญ่เชื่อว่าแต่โบราณว่าการสู้รบนั้นนอกจากความกล้าหาญแล้ว จะต้องเลี้ยงผี เพราะจะทำให้ทหาร ม้า และช้างมีความกล้าหาญมากยิ่งขึ้น

7. การใช้เวทย์มนตร์คาถา เช่นเพื่อแปลงกาย และการชุบชีวิตให้ฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ ชาวไทใหญ่เชื่อเรื่องการแปลงกายด้วยเวทย์มนตร์ เช่น ป้องกันได้แปลงกายเป็นกวางเพื่อล่อให้ขุนยี่คายคำออกไปในป่า และตนได้กลับมาลักแย่งชิงนางอุ่มไป

8. ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม การออกศึกก็ตี การทำพิธีต่าง ๆ ก็ตี ฤกษ์ยามเป็นเรื่องสำคัญมาก เช่น การเช่นผีมักเลือกวันไ่ การไหว้ผีเมืองมักเลือกวันม้า เป็นต้น เรื่องนี้ได้มีบันทึกไว้ในไปอิจวันด้วยเช่นเดียวกันเกี่ยวกับฤกษ์ยามในการทำอาวูรว่า หากมีเหตุการณ์จันทรคราสหรือสุริยคราสเกิดขึ้น อาวูรที่ทำได้แล้วจะต้องทำลายให้สิ้น

9. ความเชื่อเรื่องผี การทำนายฝันโดยเฉพาะยามหน้าสัวหน้าขวาน ยามออกศึก ผีมีผลกับจิตใจผู้คนเสมอ และมักจะมิวิธีแก้ฝันด้วยวิธีต่างกัน ชาวไทใหญ่ก็เชื่อเช่นนี้ หากผู้ใดฝันร้ายก็จะมีพิธีเรียกขวัญให้ดังปรากฏในวรรณกรรมเรื่องนี้ด้วยเช่นเดียวกัน

ยังมีความเชื่อเรื่องผีต่าง ๆ อีกมากมาย เช่น ผีเพชที่ดุร้ายกินคน ตัวใหญ่โต ผีเหมืองผ่าย ผีน้ำปี ป่าผี รุกะใจ (ผีต้นไม้) และผีอื่น ๆ อีกมากมาย สมัยนั้นมีวิธีปราบผีด้วยการใช้ดาบแหลวที่สานไว้และวางบนดิน หากผีดำดินโผล่มาก็จะถูกดาบแหลวล้องคอไว้ทันที ทางเหนือหากมีคนตายบ้านใด มักแขวนดาบแหลวไว้หน้าบ้าน เข้าใจว่าเป็นความเชื่อเดียวกัน

ฮาร์วีย์ (1965: 166) ได้เขียนไว้ในประวัติประวัติศาสตร์พม่าของเขาไว้เกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพของเจ้าฟ้าเมืองไทใหญ่ในสมัยของพระเจ้าบุเรงนองหลังจากที่ได้เข้าโจมตีและบุกยึดอาณาจักรไทใหญ่ไว้ว่า “ในเมืองฮ่องป่อง (สิปอ) เมืองมิด และเมืองไทใหญ่อื่น ๆ เมื่อเจ้าฟ้าสิ้นพระชนม์ มีการปฏิบัติตามประเพณีที่ป่าเถื่อนคือ คนจะฆ่าข้าทาสและเหล่าข้าม้าตัวโปรดที่เจ้าฟ้าประทับแล้วก็ฝังไปพร้อมกับพระศพของเจ้าฟ้า” เรื่องนี้ไม่เคยพบมีกล่าวเล่าถึงในตำนานหรือบันทึกในเอกสารพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ไทใหญ่เลย ฮาร์วีย์ซึ่งมองไทใหญ่เป็นชน

ชาติชาวเขามาก่อน และเผ่าพันธุ์ป่าเถื่อนไร้อารยธรรม ได้หาเหตุผลให้พระเจ้าบุเรงนอง "ห้ามการปฏิบัติเช่นนี้ นอกจากนั้นทรงยังเห็นว่าศาสนา(พุทธ)ยังไม่ตั้งมั่นเป็นหลักฐานนัก พระองค์จึงทรงให้สร้างเจดีย์หลายองค์ขึ้นที่ เมืองอ่องป่องและเมืองมิด และได้ทรงอุทิศที่ดินให้ศาสนา และสร้างวัดสูงสามชั้นที่มีวัด(วิหาร)อื่น ๆ สร้างโดยรอบ อีก 10 แห่งขึ้นที่เมืองอ่องป่องและเมืองมิดเมืองละแห่ง และได้ทรงนิมนต์พระที่มีความรู้มาจำวัดอยู่ที่นั่นเพื่อเผยแผ่ศาสนาด้วย เจ้าฟ้ากับเสนาอำมาตย์และขุนนางระดับต่าง ๆ จะมาสดับฟังพระธรรมเทศนาในทุกวันพระสี่วัน ต่อเดือนและได้เรียนรู้เกี่ยวกับจริยธรรมคุณธรรม พระองค์ยังได้ทรงนำพระไตรปิฎกครั้งหนึ่งไว้ที่วัดในเมืองอ่องป่องและอีกครั้งหนึ่งไว้ที่วัดในเมืองมิด"¹⁷⁵

หากข้อความนี้เป็นจริง ย่อมแสดงถึงความเชื่อในโลกหน้าของชาวไทใหญ่ที่ไม่แตกต่างไปจากความเชื่อของผู้นำหรือผู้ปกครองแต่โบราณที่พากันเชื่อว่า เมื่อตายไปแล้วสามารถไปเกิดใหม่ได้ และเพื่อให้มีข้าทาส ข้าง ม้า สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ ดังในชาตินี้ จึงเกิดประเพณีและพิธีกรรมเช่นนี้ขึ้น

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิต

ประเพณีที่เกี่ยวกับชีวิตได้แก่ประเพณีตั้งแต่เกิดไปจนถึงตาย ไม่ค่อยมีบันทึกเรื่องราวเหล่านี้ไว้เป็นหลักฐานมากนัก ในไป๋อิจ้วนได้กล่าวถึงประเพณีการเกิดไว้ว่าเมื่อทารกเกิดมาแล้ว จะมีการอาบน้ำทารก เมื่อภรรยาอยู่ไฟได้ระยะหนึ่งก็จะออกไปทำงาน และให้สามีเป็นฝ่ายดูแลเลี้ยงลูก เมื่อทารกโตขึ้นจะมีพิธีโกนผมโดยทั้งผมเป็นแกละกลางศีรษะไว้ส่วนหนึ่งเพื่อห่มขวัญไว้ หลังจากนั้นจะปล่อยให้ผมยาวไปตามลักษณะค่านิยมของหญิงชาย เด็กผู้ชายเมื่อขณะยังเล็กมักเจาะหูเพื่อใส่ตุ้มหูด้วย

ชาวไทใหญ่มักให้เด็กชายหญิงเรียนรู้การทำงานตั้งแต่อายุยังน้อย ตั้งแต่การทอผ้า ฝ้ายข้าว(ด้ายหญ้าในนา) เลี้ยงควาย หรือไปหาของป่า ในขณะที่เด็กหญิงเรียนรู้การทอผ้า ทำอาหาร ทำงานบ้าน

หนุ่มสาวชาวไทใหญ่จะพบปะคบหาสมาคมกันได้ขณะเมื่อไปในงานประเพณี การแต่งงาน ฯลฯ การจับถือแขนไม่ได้ถือเป็นเรื่องผิดแต่ประการใด การเกี่ยวพาราสักกันมักใช้เวลาเย็นหลังเลิกทำงานตามท้องทุ่ง ท้องนา ชายหนุ่มจะเดินทางกันมาเป็นกลุ่ม บ้างเป่าปี่ เป่าใบไม้ ตีตติง(พิณ) ร้องเพลงเพื่อมาจีบสาว และมีคำกลอนเพื่อเจรจาตอบโต้กันที่เรียกว่า "คำเขี้ยว" สาวนั้นจะอยู่บ้านปั่นฝ้ายทอผ้าอยู่ที่ขานเรือน ยามหนาวจะนั่งผิงไฟทำงาน หนุ่ม ๆ จะมีผ้าจ่องหมัดปิดหน้าไว้ด้วยขณะพูดคุยกับหญิงสาว หากพอใจกันสองฝ่ายก็จะจัดการให้มีเฒ่าแก่มาสู่ขอ ในไป๋อิจ้วนบันทึกว่าหญิงสาวสามารถหนีออกไปอยู่บ้านชายหนุ่มได้หลายวันก่อนส่งตัวกลับมาให้พ่อแม่และจัดเฒ่าแก่มาสู่ขอตกลงคำสินสอด กำหนดพิธีและวัน "เห็ดแขก" หรือ "กินแขก" เป็นต้น

ในสังคมไทใหญ่ผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วจะไปอยู่บ้านฝ่ายชาย และต้องไปรับใช้พ่อตาแม่ยายตั้งแต่หุงหาอาหารทำงานบ้านงานเรือนทั้งหลาย ในกรณีนี้ครอบครัวใดไม่มีลูกชายเลย ก็อาจจะไปสู่ขอลูกชายคนอื่นให้มาแต่งงานกับลูกสาวของตน โดยเรียกพิธีเช่นนี้ว่าการ "ขึ้นเขย" ทั้งนี้เพื่อให้สามารถมีลูกสืบสกุลต่อไปได้ เพราะผู้ชายจะต้องหันมาใช้สกุลฝ่ายหญิงด้วย การ "ขึ้นเขย" ยังมีอีกกรณีหนึ่งคือ ฝ่ายชายไม่มีเงินอาจไปขอขึ้นเขย กรณีนี้สังคมจะมองว่าฝ่ายชายไม่มีเกียรติในสังคมนัก

¹⁷⁵ ข้อความดังกล่าวนี้ ฮาร์วีย์ได้อ้างถึงแหล่งที่มาว่ามาจากพงศาวดารพม่า เล่ม 2 หน้า 324 (Hmannan II, 324).

หลังการแต่งงาน คู่บ่าวสาวจะออกจากกลุ่มบ่าวสาว และไปสังกัดกลุ่มหัวพ่อหัวแม่ การแต่งกายของสาวที่แต่งงานแล้วจะเปลี่ยนไป จากหญิงสาวที่ถักเปียพันรอบศีรษะและประดับด้วยดอกไม้ จะกลายเป็นสาวแต่งงานที่ต้องเกล้าผมเป็นมวยไว้กลางศีรษะและโพกผ้าหรือทำเป็นหมวกครอบไว้อีกชั้นหนึ่ง

วัยกลางคนของชาวไทใหญ่เริ่มต้นเมื่อราวอายุสามสิบกว่า และเมื่อย่างเข้า 40-50 ปีก็ได้กลายเป็นผู้อาวุโสของหมู่บ้านได้แล้ว และจะไม่ออกไปทำอะไรทำนา แต่จะให้ลูก ๆ เป็นผู้รับผิดชอบแทน ก่อนถึงวาระสุดท้ายคนแก่หรือลูกหลานจะเตรียมเสื้อผ้าใหม่ไว้ 1 ชุด เพื่อไว้สำหรับใส่ตอนตาย

พิธีงานศพเป็นเรื่องโศกเศร้า แต่จะมีงานรื่นเริงในงาน หลังจากพิธีศพที่เป็นแบบความเชื่อเรื่องผีสงแล้ว ศพก็จะนำไปฝังไว้ยังสถานที่ฝังศพซึ่งอยู่ไม่ห่างหมู่บ้านนัก มักเป็นที่สูง เมื่อฝังเสร็จจะมีการนำก้อนหินหรือกอกญาวางไว้ด้านบน สมัยก่อนไม่มีการพูนดินขึ้นมาแต่ขุดหลุมลึกและให้พื้นด้านบนเรียบธรรมดาเท่านั้น ไม่มีพิธีเช่นสรงกราบไหว้ศพหลังจากฝังไปแล้ว

ในงานประเพณีเกี่ยวกับชีวิตของชาวไทใหญ่ถือเป็นโอกาสของเพื่อนบ้านที่จะมาพบปะสังสรรค์ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เมื่อรู้หรือได้รับแจ้งรับเชิญเกี่ยวกับประเพณีเหล่านี้แล้ว เพื่อนบ้านจะพากันนำข้าวปลาอาหารมาช่วยเหลือ มาช่วยกันทำงานหุงหาอาหาร ฝ่ายชายทำงานแบกหามงานใช้กำลัง ตัดไม้ผ่าฟัน ส่วนฝ่ายหญิงจะทำงานด้านการทำอาหาร งานบริการ และงานตกแต่งบ้านเรือน เป็นต้น ปกติแต่ละบ้านจะมีตัวแทนไปร่วมงานด้วยเสมอเพื่อแสดงความสัมพันธ์เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของหมู่บ้าน

ประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา/พุทธ

ก่อนที่จะพุทธศาสนาจะเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตจิตใจของชาวไทใหญ่เช่นทุกวันนี้ แต่เดิมชาวไทใหญ่มีวิถีผูกพันอยู่กับประเพณีพิธีกรรมที่เป็นความเชื่อถือสิ่งเหนือธรรมชาติ ผีสง และไสยศาสตร์ กิจกรรมทุกอย่างมักจะมีพิธีกรรมความเชื่อเช่นนี้เข้าไปเกี่ยวข้องด้วยเสมอ ตั้งแต่การสร้างเรือนใหม่ ต้องมีการทำพิธีเลี้ยงผี การตกกล้า ดำนา ต้องไหว้ผี เช่นผีนาผีฝ่าย ผีเจ้าที่ และผีปวัญข้าว ยาขวัญข้าว เมื่อข้าวสุกเหลืองอร่ามจะต้องนำข้าวครั้งแรกมาตำและหุงเพื่อไปเซ่นผีที่นา ก่อนการเก็บเกี่ยวจะต้องนำรวงข้าวมาเซ่นผีปวัญข้าว และเมื่อเก็บเกี่ยวแล้วยังต้องนำข้าวมาไหว้ผีปวัญข้าวเพื่อขอเชิญไปอยู่ยังเหวหรือเขี่ยข้าว(ยั้งฉาง) และนำข้าวไปหุงและให้หมาและควายกินก่อน เพราะชาวไทใหญ่เชื่อว่าหมาเป็นสัตว์ที่นำข้าวมาให้มนุษย์และควายมีบุญคุณต่อมนุษย์มาก ดังนั้นเป็นต้น

การทำพิธีไหว้ผีบ้าน หอเจ้าบ้านเป็นพิธีกรรมที่ต้องทำอย่างน้อยปีละครั้ง หรือสามปีต่อครั้ง ก่อนออกเดินทาง หรือทำไปทำงานสิ่งใด การแจ้งผีเจ้าบ้านก่อนเป็นเรื่องจำเป็น ด้วยการนำของไปเซ่นไหว้ หรือการนำของสิ่งใดก็ตามเข้ามาบ้าน การมีแขกมาพักที่บ้าน ก็จำเป็นต้องไปเซ่นบอกกล่าวหอเจ้าบ้านก่อนเช่นเดียวกัน นอกจากนี้เมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยเกิดขึ้นในเรือนในบ้าน เจ้าบ้านก็ต้องไปทำพิธีสะเดาะห์เคราะห์เพื่อให้หายเจ็บป่วยด้วยการไปไหว้หอเจ้าบ้าน หรือไปไหว้ต้นสูงที่เป็นไ้บ้าน

ปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องผีในประเพณีพิธีกรรมต่าง ๆ อยู่อีกมาก แม้ว่ามีประเพณีพิธีกรรมหลายอย่างได้ถูกพุทธศาสนาเข้าแทนที่ และบางอย่างได้ถูกแนวคิดวิทยาศาสตร์มาเบียดบังให้หายไปแล้วก็ตาม

พุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตของชาวไทใหญ่กลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะชาวไทใหญ่ตอนใต้ในอาณาจักรอังวะมาแต่โบราณแล้วหลังสมัยของพระเจ้าอนรรธา และได้ฝังรากลึกสืบต่อมาแม้ปัจจุบัน และได้เผยแพร่ครอบคลุมไปสู่กลุ่มไทใหญ่ในอาณาจักรแสนหวีและอาณาจักรเมืองมวหลวงเดิมอย่างเข้มข้นในสมัยของ

พระเจ้าบุเรงนองที่เป็นพุทธศาสนาแบบพม่า ขณะเดียวกันก็มีการติดต่อกันระหว่างอาณาจักรเชียงใหม่กับอาณาจักรไทใหญ่ในสมัยนี้ด้วยเพราะมีการเกณฑ์กองทัพจากเมืองไทใหญ่หลาย ๆ เมืองมาตีอาณาจักรเชียงใหม่และอาณาจักรอยุธยาทำให้ชาวไทใหญ่ได้รู้จักพุทธศาสนานิกายโยนเชียงใหม่ และต่อมาได้มีภิกษุชาวเชียงใหม่เดินทางไปเผยแผ่พุทธศาสนานิกายโยนในเขตไทใหญ่ด้วยเช่นกัน

ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ของนันทสิงห์ (2540: 27-28) ได้สะท้อนความเชื่อของชาวไทใหญ่ว่า แท้จริงแล้วพุทธศาสนานิกายโยนหรือล้านนาได้เผยแผ่เข้าไปในอาณาจักรไทใหญ่แล้วก่อนที่พุทธศาสนานิกายพม่าจะเผยแผ่เข้าไปในสมัยของพระเจ้าบุเรงนองประมาณ 100 ปี กล่าวคือ ในสมัยของเจ้าคำหีบฟ้า (พ.ศ. 2003-65/ค.ศ. 1460-1522) “เจ้าฟ้าเชียงใหม่ เชียงแสน และเชียงรายได้ให้คนนำหนังสือไปถึงเจ้าหลวงคำหีบฟ้า ในหนังสือมีใจความว่าเพื่อจะได้เป็นเพื่อนที่ดีต่อกันไปในอนาคต ขอพึ่งพี่ฟ้า”¹⁷⁶ เจ้าคำหีบฟ้า จึงนำเราไปถึงพระเจ้ามังตรองวะ (โมยนิมิตรา)”

หลังจากได้พาเจ้าฟ้าหลวงของทั้งสามเมืองไปยังกรุงอังวะเพื่อเข้าเฝ้าพระเจ้าโมยนิมิตราแล้ว เจ้าคำหีบและนางฟ้าคำมุงได้เดินทางไปประทับที่เมืองเชียงใหม่อีกสองเดือนในปีพ.ศ. 2015/ค.ศ. 1472 ที่นี้เองเจ้าคำหีบและปู่แลวบัวได้ไปพบเจดีย์ วัด และพระพุทธรูป ด้วยยังไม่รู้จักพระพุทธรูปร่างจึงคิดว่า “เขาเลี้ยงผีกัน” หลังจากลองอุ้มพระพุทธรูปแล้วก็ว่า “หุ่นผีนี้ไม่ได้ทำด้วยไม้ แต่ทำด้วยโลหะ อาจเป็นเหล็กหรือทองแดงก็ได้” เจ้าคำหีบได้เอาพระพุทธรูปที่มีน้ำหนักเบาให้ปู่แลวบัวห่อผ้าและนำกลับมาคืนเมืองด้วย ชาวไทใหญ่ได้เล่าถึงปาฏิหาริย์ของพระพุทธรูปไว้ว่า “ปู่แลวบัวนำเอาผ้าห่อพระพุทธรูปตั้งไว้บนม้าทางข้างหลัง... สักครู่หนึ่งพระพุทธรูปก็ไปปรากฏอยู่ข้างหน้าเป็นอย่างนี้เรื่อย ๆ ทุกวัน” ขณะที่เดินทางกลับ ด้วย“หุ่นผี” ศักดิ์สิทธิ์ เอาไปแช่น้ำร้อน น้ำจะเย็นทันที เจ้าคำหีบฟ้าจึงว่า “เราสมควรบูชาเสื่อบ้านเสื่อเมือง ทำห้างหอให้ ผ่านหมูฆ่าไก่ฆ่าวัวฆ่าควายแล้วนำไปเซ่นไหว้จึงจะดี ว่าแล้วจึงพากันกันทำห้างหอนำพระพุทธรูปไปประดิษฐาน จัดเตรียมหมูไก่ทั้งตัวและวัวควายนำไปที่หอผีในยามเช้า ปรากฏว่าพระพุทธรูปนั้นหายไปเสียแล้ว ...เสาะหาทุกทุกแห่ง... หาเท่าไรก็ไม่พบ” (เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30) พระพุทธรูปที่อัญเชิญ¹⁷⁷ มาจากเชียงใหม่ในครั้งนี้คือพระพุทธรูหิณคังอันเป็นพระพุทธรูปสำคัญของเมืองเชียงใหม่

หากพิจารณาตามข้อความข้างต้นนี้ สามารถอนุมานได้ว่าอาณาจักรไทใหญ่แสนหวิขณะนั้นยังไม่ได้นับถือพุทธศาสนา ในขณะที่ที่เมืองเชียงใหม่ศาสนาพุทธได้ตั้งมั่นเป็นหลักฐานมั่นคงแล้ว และเห็นได้ว่าการบูชาผีด้วยการฆ่าสัตว์วันได้แก้วความหมูไก่ ยังคงปฏิบัติเป็นเรื่องปกติในยุคนั้น

ในปีพ.ศ. 2083/ค.ศ. 1540 พระญานะคัมภีร์จากเมืองเชียงใหม่ได้เดินทางมาตามหาพระพุทธรูหิณคังที่หายไปเมื่อ 68 ปีก่อน และได้ถือโอกาสนี้ไปเผยแผ่พุทธศาสนานิกายโยนในอาณาจักรไทใหญ่ด้วย สมัยนั้นตรงกับรัชกาลของเจ้าหลวงคำแสนฟ้า พระองค์ได้ทรงให้สร้างวัดแจ้ก๊วและนิมนต์ครูบาพระญานะคัมภีร์ให้จำวัดและเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทั้งยังได้นำชาวบ้านที่ศรัทธามาหล่อพระพุทธรูปให้เหมือนกับพระพุทธรูหิณคังที่หายไปด้วย ด้วยเหตุนี้เอง ชาวไทใหญ่จึงเชื่อว่าพุทธศาสนานิกายโยนเชียงใหม่นั้นได้ไปเผยแผ่และนับถือกันก่อนที่พุทธศาสนานิกายพม่าจะเผยแผ่เข้าไปในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง

ได้มีการพบพระพุทธรูหิณคังที่ดอยสามสิบในรัชสมัยของเจ้าหลวงคำแช่งฟ้า พระองค์จึงทรงให้สร้างเจดีย์ และวิหารขึ้นที่ดอยหัวเมืองและอัญเชิญพระพุทธรูหิณคังมาประดิษฐานที่นั่น เรียกว่าวัดดอยหัวเมือง เวียง

¹⁷⁶ คำว่า “พี่ฟ้า” ได้สะท้อนความสัมพันธ์เกี่ยวดองกันด้านการแต่งงาน ตามภาษาไทใหญ่

¹⁷⁷ ดูจากเหตุการณ์แล้วเป็นการขโมยมามากกว่า

สบตาด ชาวไทใหญ่โดยทั่วไปเรียกว่า พระเจ้าก่อเมือง¹⁷⁸ กล่าวกันว่า หลังพ.ศ. 2140/ค.ศ. 1597 เป็นต้นมา ศาสนานิกายโยนได้เจริญรุ่งเรืองมาก มีการสอนอ่านธรรมโยนกันอย่างแพร่หลาย¹⁷⁹

ด้วยความศรัทธาอย่างแก่กล้าสุดจิตสุดใจนี้เอง ทำให้พุทธศาสนาได้เติบโตและรุ่งเรืองในเขตอาณาจักรไทใหญ่ระยะหลังมากและเข้าไปแทนที่ศาสนาความเชื่อทางไสยศาสตร์ผีสิงและสิ่งเหนือธรรมชาติบางส่วนได้ กิจกรรมที่เป็นประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาได้เจริญรุดตามแม่แบบของพม่าและเชียงใหม่ เช่นประเพณีตั้งแต่ออกพรรษา เข้าพรรษา ทอดกฐิน การเทศนาธรรมและชาดกต่าง ๆ ตลอดจนการจัดงานปอยที่เกี่ยวกับศาสนา เช่นปอยกันโต เพื่อขอโทษขอขมาหลังออกพรรษาแล้ว ปอยโกโล้เป็นงานเผาศพพระภิกษุชั้นผู้ใหญ่ ปอยสุมหัวเพื่อหาฟืนมาก่อกองไฟเพื่อให้พระพุทธรูปอบอุ่นยามฤดูหนาว ปอยพะก่าที่ต้องการให้ชาวบ้านได้มีโอกาสทำบุญทำทานเพื่อให้เป็นที่ยอมรับนับถือว่าเป็นผู้เจริญรุดตามพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและเพื่อให้ไปเกิดใหม่ใน "นิพาน" คือได้หลุดพ้น หรือได้ไปเกิดในภพสวรรค์ และงานประเพณีทางพุทธศาสนาที่คล้ายกับประเพณีของพุทธศาสนิกชนในเขตล้านนาอีกมากมาย

ประเพณีพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนานี้เองที่ทำให้ชาวไทใหญ่สามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนกลุ่มใหญ่ มีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน และเป็นตัวโน้มน้าวให้ชาวไทใหญ่สามารถรักษามโนธรรมนิยมประเพณีเก่า ๆ ไว้ได้ในระยะเวลาที่ยาวนาน และชาวไทใหญ่เองมีความภาคภูมิใจเสมอในประเพณีพิธีกรรมเหล่านี้ จนสามารถที่จะดึงดูดความสนใจและดึงดูดกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ โดยรอบให้มาปฏิบัติตามได้ด้วย เพราะเป็นกิจกรรมที่เด่น มีความบันเทิง เป็นกันเอง สนุกสนาน ไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ และมีความอบอุ่นอารี งานปอยแต่ละงานจะมีอาหารการกินมากมาย อุทิศสมบุญ มีให้แขกผู้ร่วมงานได้กินได้สนุกทั้งวันทั้งคืนเป็นเวลาหลาย ๆ วันโดยไม่เคັดร้อนนัก ชีวิตของชาวไทใหญ่แม้จะต้องตรากตรำอยู่กับท้องทุ่งท้องนาตลอดปี แต่ชาวไทใหญ่ก็ยังมีเวลาว่างสำหรับงานประเพณีที่จัดขึ้นเป็นระยะ ๆ โดยเฉพาะงานประเพณีที่เกิดขึ้นมักเป็นงานประเพณีนอกฤดูกาลทำนาทำไร่ ด้วยพืชผลที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้พวกเขามีเวลาที่จะไปทำงานบุญงานปอยและงานสนุกสนานรื่นเริงได้มาก

นอกจากประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ที่เด่นสะดุดตา มีลักษณะเฉพาะแล้ว วัฒนธรรมด้านการแต่งกาย ศิลปะดนตรี อาหารการกินของชาวไทใหญ่ก็มีความโดดเด่นและแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด ผู้หญิงชาวไทใหญ่นุ่งซิ่น ใส่เสื้อแขนแคบทรงกระบอก มีผ้าพันแขน ถักเปียพันรอบหัวหากเป็นสาว และโพกผ้า หากแต่งงานแล้ว ส่วนผู้ชายนุ่งกางเกงขากว้าง ใส่เสื้อหลวม พวกมิดหรือดาบขณะเดินทาง และมีรอยสักตามตัว

ด้านอาหารการกินนั้น ชาวไทใหญ่มีความสามารถในการทำอาหารหลายอย่าง และมีวิธีการถนอมอาหารเพื่อให้กินได้นาน นั่นคือ การ "มอ" หรือดองผัก เนื้อ ปลา เพื่อให้เกิดรสเปรี้ยว ด้วยเหตุนี้เองชาวไทใหญ่ส่วนมากมักชอบกินอาหารรสเปรี้ยว อาหารต่าง ๆ ที่ทำจากถั่วเหลือง และอาหารประเภทแมลงต่าง ๆ ดังที่ได้มีบันทึกไว้ในไป้อจีวัน มีการทำ "หลาม" ข้าว ซึ่งก็คือ ข้าวหลาม และข้าวปุกนั่นเองเพื่อเก็บไว้กินระหว่างการเดินทางหรือเดินทัพ เป็นต้น

¹⁷⁸ พระเจ้าก่อเมืองนี้ ในเอกสารประวัติเจ้าฟ้าเมืองซอนกล่าวว่า เจ้าฟ้าองค์แรกชื่อ ฟางตันเจ็งได้สร้างวัดเจแปะใสและจ่อคำที่บ้านฟ้าผ่าและเต็งกา และได้อาพระพุทธรูปจากพม่าชื่อ พระก่อเมือง เล่าสืบกันว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรกของเมืองซอน ปัจจุบันอยู่ที่จ่อแสงในเมืองซอน

¹⁷⁹ สังเกตระยะเวลาที่พุทธศาสนานิกายโยนและนิกายพม่าเข้าไปในอาณาจักรไทใหญ่และได้รับการเผยแพร่ รุ่งเรืองระยะนี้นั้นเป็นช่วงเวลาใกล้เคียงกันมาก

นอกเหนือจากวรรณกรรมมุขปาฐะที่เป็นนิทานเรื่องเล่าต่าง ๆ จำนวนมากมายแล้ว ชาวไทใหญ่ยังมีบทกวีบทกลอนที่เป็นคำซ้ำคำเดียว ที่เรียกว่า “คำหมาก” คำหมากมีหลายชนิดและมีทำนองต่างกัน ใช้ขับร้องในงานประเพณีต่าง ๆ ที่คนฟังก็สนุกที่ได้ฟัง คนร้องก็สนุกที่ได้ร้องตอบโต้กันไปมา และมักจะร้องได้เป็นคำหมากสด ๆ ชาวไทใหญ่ยังมีเครื่องดนตรีประกอบการร้องรำทำเพลง ได้แก่ซอ กลองยาว อาบ เป็นต้นที่ดีเป็นจังหวะเร้าใจ มีการรำและร้องประกอบก็มี การรำรำที่เป็นศิลปะก็มีหลายอย่าง เช่น การรำนกยูง ระบำช้าง ระบำกวาง ระบำเสือ ฯลฯ และมีศิลปะในการก่อสร้างบ้านเรือน วัดวาอาราม บ่อน้ำ ตลอดจนศิลปะการวาดเขียน แกะสลัก และการตัดกระดาษเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ได้อย่างสวยงาม¹⁸⁰

ด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เป็นแม่น้ำ หุบเขา ภูเขา ป่าไม้ และวิถีชีวิตการทำมาหากินด้วยการทำนาเป็นหลักได้หล่อหลอมวิถีชีวิตทำให้เกิดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะของชาวไทใหญ่โดยเฉพาะ วิถีชีวิตที่เชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติก่อให้เกิดการปฏิบัติขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์มีสาขต่าง ๆ และเมื่อวิถีชีวิตได้เปลี่ยนไป วิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ก็เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่ยังคงเหลือร่องรอยของประเพณีแบบเดิมผสมผสานอยู่ อาณาจักรไทใหญ่เคยเป็นอาณาจักรที่รุ่งเรืองมาช้านาน ความคิดเรื่องการอยู่รวมเป็นกลุ่ม ความเป็นมิตร และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมหลากหลาย สวยงาม ที่สะท้อนให้เห็นความคิดที่เชื่อเพื่ออุปถัมภ์อารีที่สัมพันธ์และสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตการทำมาหากินที่ต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมไทใหญ่ทั้งหลายได้มีการสืบทอด ผสมผสาน และเปลี่ยนแปลงมาหลายชั่วอายุคนและยังคงลักษณะความเป็นไทใหญ่ได้ตลอดมา

2.7 สรุป

บทนี้ได้กล่าวถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อันยาวนานของอาณาจักรไทใหญ่ ตั้งแต่กำเนิด เจริญรุ่งเรือง และไปสู่จุดล่มสลายในที่สุด ด้วยเหตุปัจจัยต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสภาพภูมิศาสตร์ อาณาจักรเพื่อนบ้านและอื่นๆ ในช่วงแห่งพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ทำให้เข้าใจและมองเห็นภาพปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาณาจักรไทใหญ่กับอาณาจักรจีนและพม่าที่มีผลต่อการเกิด การรุ่งเรืองและการล่มสลายของอาณาจักรไทใหญ่โดยตรง และจากเอกสารจีนและพม่าทำให้รู้และมองเห็นถึงความยิ่งใหญ่ ความเข้มแข็งเกรียงไกรและอาณาเขตอันกว้างขวาง ตลอดจนการขยายตัวของกลุ่มชนชาวไทใหญ่ว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริงในประวัติศาสตร์ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ถูกบดบังและบิดเบือนจากเอกสารต่างประเทศมาเสมอโดยมักชี้ให้เห็นลักษณะเชิงลบที่มองไทใหญ่เป็นพวกไร้ศาสนา ป่าเถื่อน โหดเหี้ยม เป็นผู้รุกราน และผู้ก่อความวุ่นวาย แต่ในแท้ที่จริงแล้ว อาณาจักรไทใหญ่ก็มีลักษณะเชิงบวกเช่น อาณาจักรอื่น ๆ ที่ก้าวขึ้นมาเป็นอำนาจ แผ่ขยายอาณาเขต และในที่สุดเมื่ออ่อนแอก็ตกเป็นผู้ถูกรุกราน ถูกกดขี่ ถูกแบ่งแยกและถูกปกครองจากผู้ชนะหลายฝ่าย

ชาวไทใหญ่ได้มีบทบาทอย่างสูงในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทใหญ่จนสามารถทำให้เกิดเขตวัฒนธรรมไทจนเป็นที่ยอมรับ เลียนแบบ และขึ้นชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัฒนธรรมความเชื่อ ศาสนาและขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ชาวไทใหญ่ได้สร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบของชาวไท

¹⁸⁰ รายละเอียดเกี่ยวกับวัฒนธรรมสมัยใหม่เหล่านี้ ดู ประจักษ์ ก้องสุมี และคณะ, นิพนธ์, 2540, รายงานการวิจัยเรื่อง ลักษณะสังคมและวิถีชีวิตคนไทเหนือในเขตใต้คง สาธารณรัฐประชาชนจีน ภาพสะท้อนจากวรรณกรรม, (ฝ่ายวิจัย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), และประจักษ์ ก้องสุมี และคณะ, นิพนธ์, 2538, คนไทใต้คง: ไทใหญ่ในยูนนาน, (ฝ่ายวิจัย สถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ).

ใหญ่จนมีชื่อเสียงไม่ว่าจะเป็นการร้องรำทำเพลง บทกวี วรรณกรรม และศิลปะด้านต่าง ๆ สิ่งเหล่านี้ได้สืบทอดสู่ลูกหลานและดำเนินมาได้จนทุกวันนี้แม้จะตกอยู่ภายใต้การปกครองของต่างชาติมาเป็นเวลาหลายร้อยปีแล้วก็ตาม

ภาคต่อไปจะพูดถึงเรื่องการเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ ในเขตใต้คงที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีน เพื่อที่จะพิจารณาว่าหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวงแล้ว จีนได้จัดการอย่างไรกับเมืองมวและหัวเมืองต่าง ๆ ที่ขึ้นกับเมืองมวในเขตแดนใต้คง นอกเหนือจากประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองในช่วงนี้แล้ว ยังจะพิจารณาถึงลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ที่ตกอยู่ภายใต้กระแสวัฒนธรรมอันแข็งแกร่งเช่นวัฒนธรรมจีนจะมีการเปลี่ยนแปลง ผสมผสาน และการกลมกลืนกันอย่างไร โดยจะพิจารณาสภาพเหล่านี้มาจนถึงช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งใหญ่ของจีนคือ การตั้งเมืองจีนใหม่ ที่นำไปสู่การสิ้นสุดของระบบเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่มีมานานกว่าสองพันปี

ภาคที่ 3

ไทใหญ่ในจีน

หลังการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง

การล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวงเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญจุดหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาวไทใหญ่ เพราะหมายถึงการสูญเสียอาณาจักรส่วนหนึ่งให้เข้าไปอยู่ภายใต้การปกครองของจีนที่เคยมีชายแดนและในที่สุดก็ถูกผนวกนับเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของจีนในเวลาต่อมา ดินแดนส่วนนี้ต่อมาได้รับการขนานนามว่าเป็นดินแดนของชาวจีนไทใหญ่ (Chinese Shan) หรือที่คนท้องถิ่นเรียกว่า 'ไทเซ่ หรือไทเหนือ' ที่มีประวัติศาสตร์พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมแตกต่างไปจากชาวไทใหญ่กลุ่มอื่น

ในภาคนี้จะเป็นการเสนอข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในประเทศจีนเพื่อให้มองเห็นพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมหลังจากที่ต้องติดต่อกับชาวยุโรปเป็นประชาชนทั่วไปและการอยู่ภายใต้การปกครองของราชสำนักจีนสมัยราชวงศ์หมิง สมัยราชวงศ์ชิง สมัยรัฐบาลของสาธารณรัฐจีน และภายใต้การปกครองของสาธารณรัฐประชาชนจีนหลังพ.ศ. 2493/ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา อันนับเป็นเวลามากกว่า 500 ปี

3.1 เมืองไทใหญ่ในจีนปัจจุบัน

ปัจจุบันมีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ซึ่งจัดได้ว่าเป็นเมืองไทใหญ่มาแต่อดีตในเขต 4 จังหวัดใหญ่ทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้สุดของมณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน อันได้แก่เขตจังหวัดไคคัง¹ เขตจังหวัดเป่าชาน เขตจังหวัดหลินชาง และเขตจังหวัดซือเหมา จังหวัดทั้งหมดนี้ล้วนมีอาณาเขตติดต่อกับประเทศพม่าทั้งสิ้น

เมืองไทใหญ่ที่เคยมีความสำคัญมาแต่อดีต เคยเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรไทใหญ่และเคยเป็นที่ตั้งศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักรเมืองมวหลวง เมืองไทใหญ่เหล่านี้ต่างเคยมีเจ้าฟ้าไทใหญ่ปกครองสืบต่อกันมาเป็นเวลายาวนานจนถึงสมัยประเทศจีนตั้งเมืองใหม่ภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์จีน ดินแดนของชาวไทใหญ่แถบนี้ส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดไคคังอันได้แก่ เมืองซอน (หมางชื่อ อ.ลูซี) เมืองมว (ยู่ลี่) เมืองเจผาง (เจ๋อผาง) เมืองซอน (หมางชื่อ หรืออำเภอลูซี) เมืองวัน (หลงชวน) เมืองหล้า (อดีตเรียกว่ากานอ้าย ปัจจุบันเรียกว่าหยิงเจียง³) เมืองตี (หนานเตียนแตโบราณ หรือเหลียงเหอในปัจจุบัน) เป็นต้น ในเขตจังหวัดเป่าชานได้แก่ เมืองแมน (เถิงชง) เมืองเควี่ (ลูเจียง) เป็นต้น เมืองไทใหญ่ในจังหวัดหลินชางเช่น เมืองกิงม้า เมืองตัง เมืองแข็ง หรือเมืองแสง (เจิ้นคาง) เมืองเมื่อง (ซวงเจียง) เป็นต้น ในเขตจังหวัดซือเหมา เช่น เมืองเซียงกู่หรือเมืองบ่อ (เจิง

¹ ชาวไทใหญ่ในพม่าออกเสียงเป็น [ไตแซ่] ส่วนไทเหนือชาวไทใหญ่ออกเสียงเป็น [ไตเหลอ]

² ภาษาจีนเรียกทับเสียงคำนี้เป็นสำเนียงจีนว่า เต๋อหง ซึ่งเป็นการออกเสียงจากสำเนียงภาษาไทใหญ่ว่า เต๋อ-อคง (ไคคัง) นั่นเอง

³ แท้จริงที่ตั้งของเมืองหล้าปัจจุบันแต่เดิมเป็นเขตของเมืองจันดา เมืองหล้าเดิมนั้นอยู่ทางคดยอง ปัจจุบันเรียกว่าเจใหม่

กู) และเมืองเชียงทอง (จึงตง ปัจจุบันเป็นเมืองของชาวหุย) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเมืองเล็กเมืองน้อยอีกมากมาย ที่ประกอบขึ้นจากหมู่บ้านชาวไทใหญ่ที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มเป็นก้อนตามท้องทุ่งนาในที่ราบหุบเขา มีแม่น้ำไหลผ่าน

เมืองซอนถื่อได้ว่าเป็นเมืองไทใหญ่ที่สำคัญและมีความเจริญมากที่สุดขณะนี้ เนื่องจากเป็นเมืองหลวงของจังหวัด เป็นที่ตั้งของศูนย์ราชการของจีน มีสนามบิน การคมนาคมสะดวก เมืองที่มีความสำคัญและเจริญรองลงมาคือเมืองม่าว (รูยลี่/ยู่ลี่) อันเป็นเมืองการค้าชายแดนจีน-พม่า อันเป็นจุดผ่านแดนที่จะส่งสินค้าไปยังประเทศพม่าและประเทศอื่น ๆ ในบริเวณใกล้เคียง และเป็นเมืองที่มีพลเมืองชาวไทใหญ่มากที่สุดแห่งหนึ่งด้วย

ขณะนี้เส้นทางคมนาคมจากเมืองซอน ผ่านเมืองเจฝาง และวันเที่ยง ไปยังเมืองม่าวระยะการเดินทางด้วยรถยนต์เพียง 50 นาที เป็นเส้นทางที่สะดวก รวดเร็ว และถือเป็นเส้นทางหลักของการค้า การท่องเที่ยว แม้ว่าจะเป็นเส้นทางที่ผ่านเทือกเขา ไหล่เขาอันสูงชัน คดเคี้ยว เต็มไปด้วยทัศนียภาพอันสวยงามสองข้างทาง เส้นทางนี้เคยเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ที่เรียกว่าถนนเดียน-พม่า (คุนหมิง-พม่า) หรือถนนสถิติเวลล์เมื่อสมัยสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อต่อต้านการรุกรานของกองทัพญี่ปุ่น ส่วนเส้นทางถนนติดต่อกับเมืองไทใหญ่เมืองอื่น ๆ ยังไม่สะดวกนัก หลายแห่งเป็นเส้นทางที่กำลังก่อสร้างเพื่อขยายถนนเพื่อให้กว้างและสะดวกในการรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดได้คง เส้นทางที่มีอยู่สามารถเดินทางไปยังเมืองไทใหญ่เหล่านี้ได้ทั้งหมด

ลักษณะบ้านเมือง ชีวิตความเป็นอยู่ สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในปัจจุบันสามารถกล่าวถึงเป็นเบื้องต้นโดยสังเขปพอให้เห็นภาพกว้าง ๆ ได้ดังนี้ ส่วนรายละเอียดของประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่นั้นจะได้บรรยายในตอนหลังต่อไป

สภาพทางภูมิศาสตร์และที่ตั้งของเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ มีความคล้ายคลึงกับตัวเมืองไทอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นไทใหญ่ในพม่า ไทลื้อ และล้านนา กล่าวคือตั้งอยู่บนที่ราบหุบเขา มักมีลำน้ำไหลผ่าน อยู่ในเขตร้อนชื้น เดียวกัน ดังนั้นพืชพรรณไม้ สัตว์เลี้ยง แมลงต่าง ๆ มักมีลักษณะเหมือนหรือใกล้เคียงกัน ชีวิตความเป็นอยู่และการทำมาหากินก็เช่นเดียวกัน ชาวไทใหญ่ดำรงชีวิตด้วยการทำนาข้าวเป็นหลัก รองลงมาเป็นการทำไร่ยาสูบ ไร่ข้าว มีการปลูกถั่วชนิดต่าง ๆ ตามฤดู หากมองอย่างผ่าน ๆ จากทุ่งนาป่าเขาแล้ว ดูเหมือนว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์ ที่ตั้งของบ้านเรือน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนแทบไม่มีความแตกต่างจากชาวไทกลุ่มอื่น ๆ เท่าใดนักเลย

ตัวเมืองไทใหญ่ทุกเมืองมีตึกสูงตามแบบสถาปัตยกรรมจีน ถนนคอนกรีต มีร้านค้าของชาวฮั่นเป็นส่วนใหญ่ สองฟากถนน แต่ในชอกชอยเล็กชอยน้อยกลับเป็นหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ที่ตั้งเรียงรายด้วยรูปแบบบ้านที่มีลักษณะเหมือนบ้านชาวฮั่นโดยทั่วไป ใช้ภาษาไทใหญ่และภาษาฮั่นเป็นภาษากลางติดต่อสื่อสาร หากมองโดยผิวเผินอาจแทบไม่เชื่อเลยว่าที่นี่คือเมืองของชาวไทใหญ่ สิ่งที่แปลกและสะดุดตามากที่สุดเห็นจะเป็นการแต่งกายของหญิงชราและหญิงวัยกลางคนที่นุ่งซิ่นผ้า โปกผ้าสีขาว ผ้า ขมพู เขียวอ่อน เหลืองอ่อน ที่ทำเหมือนผ้าขนหนู ที่จะเป็นเครื่องหมายบ่งบอกได้ว่าพวกเขาเหล่านี้ไม่ใช่ชาวฮั่น หากเป็นชาวไทใหญ่

ตลาดยามเช้าเป็นสถานที่ที่ตึกอีกแห่งหนึ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นเมืองไทใหญ่ได้ค่อนข้างชัดเจนและเด่นชัดมาก ผู้คนที่เข้ามาจับจ่ายซื้อของและพ่อค้าแม่ขายทั้งหลายในตลาดที่นุ่งเรียงรายอยู่บนพื้น มีแผงวางผลไม้ อาหารสด อาหารแห้ง ผักปลา ฯลฯ ส่วนใหญ่เป็นหญิงวัยกลางคนขึ้นไป ล้วนแต่งกายตามประเพณีของชาวไทใหญ่ ทักทายซื้อขายต่อราคากันเป็นภาษาจีนและภาษาไทใหญ่ ชายหนุ่มและชายวัยกลางคนนั่งรออยู่ที่รถ

ลาคี^๔ อันเป็นพาหนะขนส่งทั้งสินค้าและผู้ซื้อผู้ขายมายังตลาดยามเช้า ผู้ซื้อส่วนใหญ่เป็นทั้งชาวฮั่น ชาวจีน และชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ที่เดินลงมาขายสิ่งของที่บ้านและซื้อสินค้าพื้นเมืองกลับไป

ยามเช้าและกลางวันมีร้านค้าย่อยขายของกิน เช่น ข้าวซอยไทใหญ่ ร้านขายข้าวพร้อมกับข้าวไทใหญ่มากมายหลายอย่างอยู่เป็นระยะ ๆ ตามมุมถนนจะมีแม่ค้าขายผลไม้วางกับพื้นหรือนั่งขายบนรถทอลาคี ผลไม้ที่นิยมปลูกและมีขายอยู่ทั่วไปได้แก่ แตงโม เป็นต้น เพียงมองปราดไป ก็จะได้เห็นที่ว่าคนเหล่านี้คือชาวไร่ชาวนาชาวไทใหญ่นั่นเอง

หากวัดไทใหญ่ในเมืองจัตงาน “ปอยหลวง” เพื่อเฉลิมฉลองการยกยอดเจดีย์ ประตูดใหม่ หรืออื่น ๆ ยิ่งจะเห็นชาวไทใหญ่จากทั่วทุกสารทิศเข้ามาร่วมทำบุญด้วยการแห่แหน “ครัวทาน” หรือสิ่งของเงินทองที่จะถวายให้แก่วัด ทั้งเดินมาเป็นขบวน นำด้วยการตีกลอง ส้อง และฉาบแบบไทใหญ่ มีการร่ายรำประกอบ ผู้คนในขบวนทั้งชายหญิงหนุ่มสาวและเด็ก ๆ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าชุดไทใหญ่ ที่แตกต่างจากชาวเมืองทั่วไป พูดจากันด้วยภาษาไทใหญ่ เว้นแต่มีวิธีการกินอาหารที่แตกต่างจากชาวไทใหญ่อื่น ๆ นั่นคือ การใช้ตะเกียบกินอาหาร เชกเช่นชาวจีนหรือชาวฮั่นทั่วไป

วันตลาดนัด หรือ “วันกาตหลวง” หรือวันตลาดนัด 5 วัน ถือเป็นวันที่คึกคัก มีชีวิตชีวา และมีความเป็นไทใหญ่สูง ด้วยเครื่องใช้ไม้สอย เสื้อผ้าไทใหญ่ เครื่องแต่งกายพื้นบ้านพื้นเมืองที่หาไม่ได้ตามตลาดทั่วไปในเมือง แต่กลับมามีวางขายมากมาย หนุ่มสาว หรือจริง ๆ แล้ว ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ที่ยังไม่แต่งงานและแต่งงานแล้ว โดยสังเกตได้จากผ้าโพกหัวและการนุ่งซิ่นสำหรับคนแต่งงานแล้ว และหากเป็นหญิงสาวจะนุ่งกางเกงและถักผมเปียพันไว้รอบศีรษะ หากซื้อสิ่งของเครื่องใช้ในครัวเรือน เครื่องมือทำงานในไร่ นา เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับมองไปทางใดจะเห็นแต่ภาพเช่นนี้ทั้งสิ้นในอาณาบริเวณที่เป็นจัดเป็นตลาดนัด 5 วัน

รอบ ๆ ตัวเมือง จะเห็นหมู่บ้านชาวไทใหญ่ตั้งอยู่เป็นหย่อม ๆ ท่ามกลางทิวไม้ไผ่และไม้สีเขียวต่าง ๆ ที่มองดูร่มรื่น มีถนนดินแยกออกจากถนนใหญ่เข้าไปสู่หมู่บ้าน รอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นทุ่งนาเหมือนกับทุ่งนาในเขตภาคเหนือของประเทศไทย ดิน น้ำอุดมสมบูรณ์ พืชพรรณเขียวชอุ่ม บ้านสร้างด้วยดินทูปเป็นก้อนที่เรียกว่า “ดินอุด” มีกำแพงดินอุดที่มีหลังคาเล็ก ๆ มุงไว้ด้านบนตลอดแนว หลังคาบ้านมุงด้วยกระเบื้องแบบจีน

บ้านส่วนใหญ่สร้างอยู่บริเวณภายในกำแพง มีตัวบ้านที่แบ่งออกเป็นสามส่วน คือ ส่วนกลางเป็นห้องรับแขกหรือห้องวางถางไฟเพื่อให้ความอบอุ่น ด้านในสุดวางหิ้งมีบรรพบุรุษหรือหิ้งพระ มีรูปพระพุทธรูปเจ้าหรือเจดีย์ซึ่งนำมาจากชาวไทใหญ่ในพม่า และมีม้วนคัมภีร์ประจำบ้านที่เขียนด้วยอักษรไทใหญ่ ที่เรียกว่า ลิกตัวด้วงงอก ห่อด้วยผ้าวางไว้ ห้องอีกสองด้านส่วนมากเป็นห้องนอน ห้องด้านขวามือมักเป็นที่นอนของพ่อแม่เสมอ ส่วนห้องด้านซ้ายมือเป็นห้องนอนของลูกชายและลูกสะใภ้ ถัดห้องนอนของลูกไปมักเป็นห้องครัว ถัดไปอาจเป็นเหล้าหมู “เยข้าว” หรือยุงข้าวที่มักยกพื้นเพื่อกันความชื้น ด้านล่างมักใช้เลี้ยงวัวหรือควาย อาจเลี้ยงไก่หรือเป็ดแบบปล่อยด้วย และมีโรงเรือนยกพื้นสำหรับเก็บเครื่องมือทางการเกษตร การเข้าออกบ้านมักมีสองทาง คือทางประตูใหญ่ และประตูสวน ซึ่งมักเป็นทางไปห้องน้ำของครอบครัว

^๔ ทอลาคีหมายถึงรถไถนาที่ใช้ลากไถหรือกะบะ สามารถดัดแปลงเป็นรถบรรทุกสินค้า ผลผลิตทางการเกษตร และใช้เป็นรถโดยสารได้ด้วย เป็นยานพาหนะที่นิยมใช้กันมากในหมู่คนจีนเพราะสามารถใช้เดินทางขึ้นเขา ลงห้วย ทุ่งนา หรือบนถนนทั่วไปก็ได้ เกือบทุกครัวเรือนจะมีอย่างน้อย 1 คัน เมืองไทก็มีใช้แต่มีใช้ไถนาเท่านั้น ไม่ได้นำมาดัดแปลงและวิ่งบนถนนได้เช่นรถอีแต่นในภาคกลางของไทย

ทางเดินในหมู่บ้านแคบ เป็นถนนดินหรือปูด้วยก้อนหินกลม ผิวเรียบ ทำให้ทางเดินมีลักษณะขรุขระ มักเป็นทางที่พอให้รถทอลาจีวิ่งได้เท่านั้น หากเป็นหน้าฝนจะเป็นโคลน เหล้าหมักมักตั้งติดกับทางเดิน กันด้วยกำแพงไว้เสมอ แต่มีช่องเล็ก ๆ เพื่อปล่อยน้ำสกปรกและสิ่งปฏิกูลออกมาด้านนอก ด้วยเหตุนี้ทำให้หมู่บ้านไทใหญ่ในจีนมักมีกลิ่นรุนแรงจากการเลี้ยงหมูและเต็มไปด้วยแมลงวัน ไม่ว่าจะเป็นบ้านในหมู่บ้านในเมือง หรือในชนบทก็ตาม

ด้วยสภาพที่ดินที่อุดมสมบูรณ์นี้เอง ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทใหญ่ในจีนค่อนข้างดี มีที่นาที่ทำนาปีละสองครั้งและยังปลูกผัก ผลไม้ และพืชล้มลุกอื่น ๆ เพื่อนำไปขายยังตลาด มีจำนวนน้อยบ้านมากที่มีฐานะยากจนมาก ปลูกบ้านเรือนด้วยไม้ไผ่ด้วยคานหรือฟางข้าว แต่ไม่ว่าหมู่บ้านไทใหญ่จะมีลักษณะความเป็นอยู่อย่างไร สิ่งหนึ่งที่โดดเด่นเห็นได้ชัดเจนคือ เกือบทุกหมู่บ้านมักจะมีการสร้างวัดไทใหญ่ที่มีศิลปะและสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่ผสมแบบจีน ไม่ว่าจะเป็นหลังคา หน้าจั่ว และแบบผังของวัด

ภาพของคนในสังคมเมืองที่เป็นแบบสังคมจีน แต่ลักษณะของชนบทที่เป็นแบบสังคมไทใหญ่ เป็นสองภาพที่มองเห็นได้ทั่วไปในทุกเมืองไทใหญ่ เด็ก ๆ ในเมืองใหญ่เข้าโรงเรียน รับการศึกษาแบบจีน และมักใช้ภาษาจีนเป็นภาษากลางหรือภาษาพูดประจำวันตลอดเวลา ในขณะที่ในชนบท แม้มีโรงเรียนตั้งอยู่ แต่นักเรียนและครูก็ยังพอใจที่จะใช้ภาษาไทใหญ่ในการสื่อสารกัน

ในหมู่บ้านนอกเมืองที่อยู่ท่ามกลางทุ่งนา ชาวบ้านเกือบทุกคนเป็นชาวไทใหญ่ มีจำนวนน้อยครัวเรือนที่เป็นชาวจีน หรือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ มีชาวจีนหลายคนเข้ามาอาศัยอยู่บ้าง ส่วนใหญ่เป็นชายหนุ่มที่มา “ขึ้นเขย” ตามคำนิยมของสาวชาวไทใหญ่แล้ว การแต่งงานกับชาวจีน คือทางเลือกทางสุดท้าย และการที่มีชาวจีนมา “ขึ้นเขย” ชาวจีนผู้นั้นมักไม่ได้รับการยอมรับมากนักในหมู่บ้าน

ชาวจีนในทัศนะของชาวไทใหญ่มีสามประเภท คือ ชาวจีนดั้งเดิมที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า “เซ่หัวตอย” หมายถึงชาวจีนอพยพที่ทำมาหากินบนภูเขา มักเป็นพวกยากจน และมักถูกดูถูกมากกว่าชาวเขาเผ่าอื่น ๆ แต่งตัวด้วยเสื้อผ้าชาดวัน สกปรก อีกพวกหนึ่งคือพวกพ่อค้าอันที่อยู่ในตัวเมือง ที่มักเป็นพ่อค้าร่ำรวย ชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่มาอยู่ในหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม มีชาวจีนบางคนเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านและสามารถสร้างความมั่งคั่งให้กับตนเองและครอบครัวจนได้รับการยอมรับจากชาวบ้านไทใหญ่ ด้วยการมีอาชีพค้าข้าว ต้มเหล้า และค้าขายสินค้าอื่น ๆ แต่ชาวจีนประเภทนี้มีจำนวนไม่มากนัก⁵ และประเภทที่สามคือพวกข้าราชการพนักงานของรัฐที่เข้ามาประจำการตามสำนักงานตามเมืองใหญ่ ๆ

ชาวไทใหญ่ในจีนส่วนมากสามารถฟังและพูดภาษาจีนได้ ชาวไทใหญ่รุ่นเก่าหลายคนไม่สามารถดูโทรทัศน์จีนที่กำลังแพร่หลายมากในเขตไทใหญ่ได้เข้าใจ และไม่สามารถเข้าใจภาษาจีนกลาง หากเข้าใจและพูดภาษาจีนท้องถิ่นได้เล็กน้อยเนื่องด้วยไม่ได้ผ่านการศึกษาในระบบของจีน และไม่ได้มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนจีนมากนัก แต่คนรุ่นกลางจนถึงคนรุ่นใหม่สามารถฟัง พูด อ่าน และเขียนได้ทั้งสองภาษา ในขณะที่เด็ก ๆ รุ่นล่าสุดในเมืองมักเข้าใจแต่ไม่ยอมพูดหรือพูดภาษาไทใหญ่ไม่ได้แล้ว แต่เด็ก ๆ ในหมู่บ้านตามชนบทก็ยังพูดภาษาไทใหญ่เป็นภาษาหลักเช่นเดิม

จังหวัดไคคงจัดได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีประชากรชาวไทใหญ่มากที่สุด คือประมาณ 3 แสนคน ในจำนวนนี้เมืองซอนเป็นเมืองที่มีชาวไทใหญ่มากที่สุดคือประมาณกว่า 1 แสนคน รองลงมาคือเมืองหล่ามีประมาณ 9 หมื่น

⁵ T'ien Ju-K'ang, 1986, *Religious Cults of the Pa-I Along the Burma-Yunnan Border*. (Southeast Asia Program, Cornell University).

คน ส่วนเมืองมว เมืองวัน และเมืองตีมีประมาณเมืองละ 3 หมื่นกว่าคน⁶ ในจังหวัดเปาซานมีประมาณ 3 หมื่นคน จังหวัดหลินซางมีประมาณ 8 หมื่นคน โดยเฉพาะในเขตเมืองกึ่งม้า-เมืองต่งมีชาวไทใหญ่ประมาณกว่า 4-5 หมื่นคน เขตจังหวัดซือเหมาที่เมืองบ่อหรือเชียงกู (จิ่งตง) มีชาวไทใหญ่ประมาณกว่า 6 หมื่นคน⁷ นอกจากนี้ยังมีชาวไทใหญ่อาศัยอยู่ตามเมืองเล็กเมืองน้อยอีกมากมาย รวมเป็นประชากรชาวไทใหญ่กว่า 5 แสนคน นับเป็นประชากรชาวไทที่มีจำนวนมากที่สุดในมณฑลยูนนาน

ชาวไทใหญ่เหล่านี้ต่างเคยอาศัยอยู่ในอาณาจักรเมืองมวหลวงภายใต้การปกครองของเจ้าหลวงเสื่อซานฟ้า หลายเมืองยังมีประวัติศาสตร์ของตนเองโดยอ้างว่าเป็นชาวไทใหญ่ที่อพยพมาพร้อมกับกองทัพของเจ้าหลวงเสื่อซานฟ้า และบางเมืองยังมีรูปปั้น สถานที่ และสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ ที่ชาวไทใหญ่เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เจ้าหลวงเสื่อซานฟ้าได้เสด็จมา

กว่าบ้านเมืองไทใหญ่จะได้มีพัฒนาการมาถึงจุดนี้ได้ นั้น ได้ผ่านพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคม และวัฒนธรรมอันยาวนานมา หลังจากการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง ไปสู่การแบ่งแยกดินแดน การตั้งเจ้าฟ้ารุ่นใหม่ การขยายตัวของอำนาจการปกครองของราชสำนักจีน การอพยพเข้ามาของชาวยุ้ยและชาวเขาเผ่าต่าง ๆ การเข้ามาสู่ภายใต้การปกครองของราชสำนักและรัฐบาลจีน การสิ้นสุดของระบบเจ้าฟ้าไทใหญ่ และการผสมผสานวัฒนธรรมต่าง ๆ ในสังคมไทใหญ่

3.2 ย้อนสู่อดีต: อำนาจราชสำนักจีนมาถึงชายแดนอาณาจักรเมืองมวหลวง

ดินแดนของอาณาจักรไทใหญ่แต่เดิมเป็นอาณาจักรชายของแดนอันห่างไกล ทุกวันดาร เต็มไปด้วยไข้ป่ามาเลเรีย เป็นเพียงอาณาจักรที่เส้นทางการค้าของจีนผ่านมาแต่โบราณ อาณาจักรไทใหญ่มีฐานะเป็นเพียงอาณาจักรที่ยอมรับการปกครองของจีน ส่งบรรณาการให้เป็นครั้งคราว และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางปกครองท้องถิ่นของจีน โดยที่ราชสำนักจีนไม่ได้ส่งเสนาบดี ขุนนาง หรือเจ้าหน้าที่ของราชสำนัก หรือแม้แต่พนักงานระดับมณฑลมาปกครองสอดส่องดูแลแต่ประการใด การเมืองการปกครองเป็นเรื่องภายในที่เจ้าฟ้า ผู้ปกครอง เฒ่าเมืองดูแลจัดการตามแบบราชประเพณีที่กระทำการสืบเนื่องกันมาช้านานตามลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ที่อาจได้รับอิทธิพลมาจากอาณาจักรข้างเคียงด้วย

เมื่อเข้าสู่การปกครองของสมัยราชวงศ์หมิง นโยบายเกี่ยวกับการปกครองควบคุมดูแลชนกลุ่มน้อยได้เปลี่ยนไป ราชสำนักจีนต้องการเข้าไปควบคุมการปกครองมากขึ้นโดยผ่านนโยบายการปกครองสองประการคือการแต่งตั้งขุนนางพื้นเมืองและขุนนางชาวยุ้ยปกครอง และการสร้างค่ายและนาทหาร⁸

ประการแรก เป็นนโยบายการปกครองหัวเมืองให้อยู่ใต้การปกครองของราชสำนัก จากนั้นก็ได้เริ่มผลักดันให้มีการแต่งตั้งขุนนางชาวยุ้ยเข้ามาทำงานปกครองร่วมกับขุนนางคนพื้นเมืองมากขึ้น หรือหากเป็นไปได้ก็

⁶ กงจิ้นเหวิน. 2538. "ความเชื่อและประเพณีชนชาติไทได้คง" (ใน คนไทได้คง ไทใหญ่ในยูนนาน. ประคอง นิมนานเหมินท์และเรื่องวิทย์ ลิมปนาท. บรรณาธิการ. สถาบันไคศึกษา ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ). หน้า 83.

⁷ Yunnan di zhou shi xian gai kuang. "Baoshan di qi fen ce" (1986), "Lincang di qi fen ce" (1988), and Dai Zu Shi. (1983).

⁸ Harold J. Wiens. 1954. *China's March Toward the Tropics*. (The Shoestring Press). pp. 194-197

อาจแต่งตั้งขุนนางชาวฮั่นขึ้นเพื่อปกครองคนท้องถิ่นและเป็นหัวเมืองขึ้นโดยตรงต่อราชสำนักจีน ทำให้การปกครองชนกลุ่มน้อยเกิดความมั่นคงกว่าแต่ก่อน

ประการที่สอง คือการสร้างค่ายทหารและขยายนาทหารเข้าไปในเขตแดนของชนกลุ่มน้อยทั้งในเสฉวน กุ้ยโจว และยูนนาน ราชสำนักหมิงได้เข้าปราบปรามและเกลี้ยกล่อมชนกลุ่มน้อยและเข้ายึดยูนนานได้สำเร็จในปีพ.ศ. 1928/ค.ศ. 1385 และแต่งตั้งแม่ทัพมูอิงเป็นผู้ว่าราชการมณฑลยูนนานในปีต่อมา แม่ทัพมูอิงได้ดำเนินตามนโยบายราชสำนักคือการตั้งค่ายทหารเป็นระยะทุก 30 กิโลเมตรจากเมืองหนึ่งไปถึงเมืองด่านสี่และบุกเบิกที่นาในเขตยูนนานที่เป็นที่ที่มีราบและทุ่งนากว้าง น้ำ ดินอุดมสมบูรณ์ มีผู้คนจำนวนน้อย ตลอดเส้นทางที่ตั้งค่ายทหารขึ้น ราชสำนักหมิงมีนโยบายเกี่ยวกับนาทหารดังนี้คือ ในเขตชายแดนให้ทหารร้อยละ 30 ดูแลเผ่าค่าย และอีกร้อยละ 70 ให้ไปทำนาเพื่อให้ทหารเลี้ยงตนเองได้โดยไม่สร้างภาระและความเดือดร้อนให้กับประชาชน หากเป็นเขตภายในประเทศที่การปกครองมั่นคง ให้ลดทหารเผ่าค่ายประจำการเพียงร้อยละ 20 ที่เหลืออีกร้อยละ 80 ให้ไปทำนา ทหารแต่ละคนจะได้รับที่นา 50 โหม่วพร้อมเครื่องมือในการทำนา วัวควาย และพันธุ์ข้าว⁹ ปกติแล้วทหารหนุ่มมักมีหน้าที่ดูแลประจำค่าย ส่วนผู้มีวัยสูง หรือทหารที่อ่อนแอ กำลังน้อยจะถูกมอบหมายให้ไปทำนาแทน เนื่องจากการไปประจำการยังชายแดนเช่นนี้ต้องใช้เวลาาน ราชสำนักจึงอนุญาตให้นำครอบครัวไปด้วยได้ และคนหนุ่มจำนวนไม่น้อยได้ไปแต่งงานกับคนพื้นเมือง

นโยบายเช่นนี้ไม่เพียงแต่เป็นการขยายอาณาเขตและการสร้างความมั่นคง มั่งคั่งให้กับราชอาณาจักรของราชสำนักจีนเท่านั้น หากยังเป็นการเคลื่อนย้ายอพยพชาวฮั่นเข้าไปในเขตปกครองของชนกลุ่มน้อยอีกด้วย

ต่อมาได้เกิดการจู่โจมของมองโกลและการละเมิดกฎหมายเพิ่มมากขึ้น ในค่ายและนาทหารหลังรัชสมัยของจักรพรรดิเจิ้งถ่ง (1436-1450) ชาวฮั่นอพยพและทหารต่างได้รับความเดือดร้อนทำให้เกิดการอพยพหลบหนีราชการออกจากค่ายและละทิ้งนาทหาร ทหารจำนวนมากได้หลบหนีเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกเกณฑ์ไปสงคราม ทำให้การผลิตเสบียงทหารไม่พอเพียง ราชสำนักจึงต้องอาศัยการจูงใจให้พ่อค้าเข้ามาจับบทบาทในการทำนาทหาร ขนเสบียงข้าวไปชายแดน และเก็บภาษีข้าว และให้สิทธิพิเศษผูกขาดในการค้าเกลือชายแดน ด้วยวิธีการเช่นนี้ ทำให้เกิดการอพยพชาวฮั่นที่ว่างงานไปทำนาในเขตนาทหารเดิมภายใต้การดูแลจัดการของพ่อค้า ทำให้คนมีงานและมีเงินลดปัญหาการปล้นชิงการละเมิดกฎหมายลงได้มาก นอกจากเป็นการลดภาระของทหารและข้าราชการแล้วยังทำให้ทหารและข้าราชการของราชสำนักจีนมีเสบียงเพียงพออีกด้วย¹⁰

นี่ย่อมหมายความว่า ราชสำนักจีนได้ขยายอำนาจและความมั่นคงด้วยการขยายการปกครองออกไปถึงเขตยูนนาน มีการสร้างค่ายทหาร ส่งทหารมาประจำและทหารเหล่านี้สามารถเลี้ยงตนเองได้ด้วยการทำนา ทั้งยังได้เกณฑ์ผู้คนมาช่วยทำนา ส่งพ่อค้ามาทำหน้าที่ลำเลียงสินค้าที่สำคัญคือข้าว และเกลือ นโยบายเช่นนี้แท้จริงแล้วก็คือนโยบายการทำเขตดินแดนของชนกลุ่มน้อยให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรจีนและยังทำให้มีลักษณะเป็นจีนเพิ่มมากขึ้นกล่าวคือราชสำนักจีนไม่เพียงแต่ปกครองด้วยการใช้กองกำลังทหารเท่านั้น แต่ยังใช้พลเรือนเคลื่อนย้ายอพยพเข้ามาเพื่อเป็นการครอบงำทางสังคมและวัฒนธรรมเหนือชนกลุ่มน้อยอื่น ๆ อีกด้วย และนโยบายเช่นนี้เองก็ถูกนำไปใช้กับดินแดนของชาวไทใหญ่ซึ่งมีดินแดนติดต่อด้านสี่และยูนนานของจีนในเวลาต่อมา

⁹ ทวีป วรดิฉก. (2538). *ประวัติศาสตร์จีน* (สุภาพใจ). หน้า 433. ระบบนาทหารเช่นนี้เรียกว่า ระบบเว่ยไผ่.

¹⁰ Harold J. Wiens, เรื่องเดียวกัน, หน้า 198.

หลังจากได้สร้างความมั่นคงทางการทหารและการปกครองในอาณาเขตยูนนานและด้านใต้แล้ว ราชสำนักจีนก็มองหาทางที่จะขยายราชอาณาจักรต่อไป การส่งทูตราชาสำนักจีนสองคน คือ หลี่ซือซงและเจียนกุ่ชวิน ให้เดินทางไปปลอบขวัญอาณาจักรพม่าและเกลี้ยกล่อมอาณาจักรเมืองมวหลวงในปีพ.ศ. 1939/ค.ศ. 1396 หลังจากปราบยูนนานได้ราบคาบแล้ว 10 ปี ย่อมเป็นเครื่องบ่งชี้ที่ชัดเจนว่าราชทูตทั้งสองที่เดินทางไปเขตพม่าและไทใหญ่ครั้งนี้เหมือนกับเดินทางไปสืบแสวงหาข้อมูลและตรวจดูเส้นทางทางยุทธศาสตร์เพื่อการรุกรานขยายอาณาเขต เหตุผลที่ว่าเล็งจ๋้าได้รุกรานเขตแดนจีน และเพื่อลดความขัดแย้งแก่งแย่งอาณาเขตกันระหว่างอาณาจักรไทใหญ่และอาณาจักรพม่านั้น ดูจะเป็นข้ออ้างเล็กน้อยสำหรับการขยายอาณาเขตของจีน ซึ่งอาจจะเป็นความประสงค์ของราชสำนักโดยตรง หรือเป็นความต้องการของรัฐบาลยูนนานท้องถิ่นที่ควบคุมอาณาบริเวณนี้ให้ได้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น การไปปลอบขวัญเชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับพม่า ด้านหนึ่งก็เหมือนกับว่าได้สร้างพันธมิตรเพื่อที่จะตีขนาบอาณาจักรไทใหญ่ที่อยู่ตรงกลางได้ และเป็นการสร้างความโดดเดี่ยวให้กับอาณาจักรไทใหญ่อีกด้วย

หลังจากสร้างความมั่นคงทางการเมืองการปกครองของราชสำนักในส่วนกลาง และตั้งค่ายทหารรักษาความมั่นคงให้กับยูนนาน อีกทั้งได้เรียนรู้จากบันทึก “ไป้อี้จ้วน” ถึงกำลังและสภาพภายในของอาณาจักรไทใหญ่แล้ว หลังจากนั้นไม่นาน ราชสำนักจีนก็เริ่มปฏิบัติการแสดงอำนาจเหนืออาณาจักรเมืองมวหลวง ด้วยการแบ่งเขตอาณาจักรเมืองมวและตั้งเจ้าเมืองเพื่อให้ขึ้นกับราชสำนักโดยตรง

3.3 การแบ่งแยกอาณาเขตอาณาจักรเมืองมวหลวง

การที่ราชสำนักพยายามที่จะแบ่งแยกดินแดนของอาณาจักรเมืองมวได้เกิดขึ้นแล้วหลายครั้งก่อนหน้านี้ เช่น หลังจากที่เขาเสียหม่ฟ้าถูกหัวช้างเมืองขับไล่ออกจากเมืองมว และได้ไปขอความช่วยเหลือให้จีนส่งกองทัพกลับยังเมืองมวในปีพ.ศ. 1941/ค.ศ. 1398 เมื่อเจ้าเสียหม่ฟ้าสิ้นพระชนม์ หลายเมืองได้ถือโอกาสแข็งเมือง ราชสำนักจีนได้ถือโอกาสนี้แบ่งอาณาเขตเมืองมวโดยตัดเมืองแสนหวิหมู่ปางให้เป็นอิสระจากเมืองมว นอกจากนี้ยังมีเมืองยาง เมืองตึง เวยหยวน และเจิ่นหยวน เป็นต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 1946/ค.ศ. 1403 ในยุคหย่งเล่อปีแรก ราชสำนักหมิงก็ได้ตัดเขตอาณาจักรเมืองมวอีกครั้งแยกเป็นเมืองเล่อเตี้ยน ต้าหวอ วานเตี้ยน เมืองหล่า และเมืองเครือ เป็นต้น ทั้งยังได้พยายามเปิดเส้นทางการค้าสายยูนนาน(เตียน)-พม่าสายตะวันออกและสายตะวันตกและไปตั้งโรงงานผลิตหยกที่เมืองมิดด้วย

กรณีตัดแบ่งอาณาเขตเมืองมวหลวงนี้ และได้แต่งตั้งขุนนางท้องถิ่นขึ้นเป็นขุนนางของจีนเพื่อปกครองเมืองภายใต้การปกครองของราชสำนักนั้น นักวิชาการจีนได้ค้นคว้ารวบรวมไว้ว่า “ราชวงศ์หมิงได้ใช้วิธีตัดแบ่งอาณาเขตเมืองมว เป็นหลายหัวเมืองเล็ก ๆ เช่น จดหมายเหตุนมิงชื่อมูอิงจ้วน (จดหมายเหตุนามราชวงศ์หมิงว่าด้วยแม่ทัพมูอิง) บันทึกว่า ศกเจี้ยนเหวิน ปีแรก ค.ศ. 1399 เสือหลุ่นฟ้าสวรรคต คนเมืองต่างก็แข็งเมืองและแย่งเมืองกัน เลยสั่งให้แม่ทัพมูเซินยกกองทัพไปปราบ ต่อมาได้จัดอาณาเขตนั้นแบ่งเป็น 3 ฝู 2 โจว 5 จ่างกวนสี่อ (3 เขต 2 จังหวัด 5 อำเภอ) อยู่ที่ตะวันตกของแม่น้ำคง และได้ตั้งค่ายทหารประจำอยู่ประมาณ 1,000 ครอบครัว ต่อจากนั้นอาณาจักรเมืองมวจึงสงบ 3 ฝูก็คือ หมู่ปางฝู เมืองยางฝู เมืองตึงฝู (อ.กึ่งม้าและบริเวณใกล้เคียงหลินซาง ปัจจุบัน) 2 โจวคือ ต้าเหอโจว (อ.หยินเซี่ยน จ.หลินซางปัจจุบัน) นานเตี้ยนโจว (คือ อ.เหลียงเหอ (เมืองตี)) 5 จ่างกวนสี่อ ได้แก่ลูเจียงจ่างกวนสี่อ (เมืองเครือ อยู่ในอำเภอเป่าซาน จ.เป่าซานปัจจุบัน) กานอ้ายจ่างกวนสี่อ (เมืองหล่า หรือที่จีนเรียกว่าหยิงเจียงปัจจุบัน) วานเตี้ยนจ่างกวนสี่อ (ประกอบ

ด้วยอ.ช้างหลิน อ.ซือเตี้ยน อ.เจิ้นคาง และอ.หย่งเต๋อปัจจุบัน) เมืองแลมจางกวนสือ (คือ อ.เมืองแลม จ.หลานซาง ปัจจุบัน) และเจอเล่อเตี้ยนจางกวนสือ (ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ อ.เจิ้นหยวน จ.ซือเหมาปัจจุบัน) มีอีกสองเมืองคืออู๋หว่าและसानจิน 2 จางกวนสือ ประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงบันทึกไว้ว่า 2 เมืองนี้ขึ้นกับอาณาจักรเมืองม่าว จดหมายเหตุขุนนางท้องถิ่นยูนนาน(หมิงซือยูนนานถูซือ)บันทึกว่า อู๋หว่า สานจิน 2 จางกวนสือนี้ ตั้งขึ้นพร้อมกัน ตกหย่งเล่อปีที่ 5 ค.ศ. 1407 ขึ้นกับยูนนานโดยตรง อาณาเขตของเมืองทั้งสองเมืองนี้เดิมขึ้นกับเมืองม่าวแลนหวี่มิงเหมียน นอกนั้นยังมีเมืองเว่ยหยวน (คืออ.จิ่งกู่ (เมืองบ่อหรือเชียงกู่) จังหวัดซือเหมาปัจจุบัน) เมืองนี้ตกเจี้ยนเหวิน ปีที่ 4 ได้ตัดพื้นที่อาณาเขตเมืองม่าวตั้งเป็นจังหวัดเว่ยหยวนเซหยีโจว เจิ้นคาง (เมืองแจ้หรือเมืองแสง)ประกอบด้วย อ.เจิ้นคาง อ.หย่งเต๋อ จ.หลินซางปัจจุบัน ตกหย่งเล่อ ปีที่ 7 ได้ตัดจากเมืองม่าว แต่งตั้งเป็นจังหวัดเจิ้นคางเซหยีโจว เพื่อสะกดกันคนพื้นเมือง (เจิ้นคือปราบ คางคือสันติสุข หย่งหมายถึงนาน และเต๋อคือเที่ยงธรรม) ยังมีอีกเมืองชื่อ เมืองเก็น ตกหย่งเล่อ ปีที่ 3 ได้ตัดจากเมืองม่าว ตั้งเป็นจังหวัดเมืองเก็นเซหยีฟู¹¹

เมืองเหล่านี้แม้จะส่งบรรณาการให้กับราชสำนักจีน แต่ก็ไม่สามารถได้รับการคุ้มครองหลังจากที่เจ้าเลื่องฟ้าผวนวกกลับเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรเมืองม่าวหลวงอีกครั้ง

หากมองว่าการที่จีนต้องสูญเสียเมืองขึ้นที่ส่งบรรณาการมาให้เป็นประจำนั้น เป็นการสูญเสียผลประโยชน์ แต่ไม่ใช่ว่าเป็นการสร้างอันตรายให้กับอาณาจักรจีนแต่อย่างใด ดังมีการถกเถียงให้เหตุผลกันก่อนที่จะราชสำนักจีนจะตัดสินใจยกทัพใหญ่มาปราบเมืองม่าวสามครั้ง ใช้เวลาไปเกือบ 8 ปีเต็ม และใช้กำลังทหารและกำลังคนทั้งหมดถึง 8 แสนกว่าคน และผู้นำทัพคือเสนาบดีกลาโหมและแม่ทัพใหญ่เจียงกั๋ว การปราบปรามเมืองม่าวจึงไม่ใช่เรื่องเล็ก ทำให้มองไปได้ว่าหลังจากปราบปรามยึดยูนนานได้แล้ว เป้าหมายต่อไปคืออาณาเขตดินแดนไทใหญ่นั่นเอง

เขตแดนของอาณาจักรไทใหญ่แต่เดิมเป็นเมืองที่อยู่นอกเขตราชอาณาจักรของราชสำนักจีน หลังสงครามปราบอาณาจักรเมืองม่าวหลวง เมื่อราชสำนักจีนต้องสูญเสียแม่ทัพและกำลังคนไปเป็นจำนวนมาก การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ได้เกิดขึ้น ราชสำนักจีนได้ใช้นโยบายเข้ามาปกครองใกล้ชิดขึ้นด้วยวิธีการปกครองแบบจีนสมัยนั้น พร้อมมีกองกำลังทหารประจำอยู่ ทำให้สามารถมีกำลังมากพอที่จะดูแลรักษาความสงบและสันติบริเวณชายแดนได้ดียิ่งขึ้น และสามารถควบคุมขุนนางท้องถิ่นและเจ้าฟ้าชายแดนได้ใกล้ชิดมากยิ่งขึ้นด้วยด้วยวิธีการเดิมที่ปฏิบัติในเขตยูนนานนั่นคือ สนับสนุนการสร้างค่ายทหารประจำท้องถิ่นให้มั่นคง ด้วยการสร้างเมืองเก็นเย่เป็นค่ายทหารถาวรที่ใกล้ชิดติดกับดินแดนของอาณาจักรไทใหญ่ เสนาบดีกลาโหมหวังจีได้สั่งให้สร้างกำแพงเมือง เสริมความเข้มแข็งให้กับเมืองเก็นเย่¹² และตั้งกองทหารเก็นเย่ขึ้นเพื่อดูแลเก็บภาษีและรักษาความสงบบริเวณชายแดน และกองเก็นเย่ที่ประจำอยู่ที่เมืองเก็นชงนี้เองมีบทบาทอย่างสูงต่อการปกครองและการเปลี่ยนแปลงของระบบการปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่ในจีนทั้งหมดในเวลาต่อมา และในขณะเดียวกันก็มีบทบาทในการปกป้องคุ้มครองผลประโยชน์ของพ่อค้าชาวฮั่นและชาวฮั่นอพยพที่เดินทางเข้ามาตั้งรกรากทำมาหากินในดินแดนของชาวไทใหญ่

¹¹ เครือเมืองมือง. หน้า 38-39.

¹² คือเมืองเก็นชงในปัจจุบัน เมืองนี้ตั้งอยู่บนภูเขา เป็นเมืองที่ตั้งอยู่ท่ามกลางเมืองไทใหญ่เมืองต่าง ๆ เช่น เมืองดี และเมืองเครือ เป็นต้น เมืองเก็นชงจะมีบทบาทมากต่อไปหลายด้านคือด้านการปกครอง ด้านการเก็บส่วยภาษีเจ้าฟ้า ด้านการค้า และด้านการรับจ้างรับซื้อที่ดินของชาวไทใหญ่เป็นจำนวนมากจนก่อให้เกิดลักษณะเศรษฐกิจแบบเจ้าที่ดินขึ้นในเขตไทใหญ่

สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ราชสำนักจีนได้ใช้นโยบาย “แบ่งแยกและปกครอง” ให้เจ้าฟ้าไทใหญ่ ปกครองเจ้าฟ้าไทใหญ่ ดูแลเป็นหูเป็นตาแทนราชสำนักอีกครั้งกับดินแดนอาณาจักรไทใหญ่ หลังจากทำลาย เมืองมวหลวงอันเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเมืองมวหลวงลงได้อย่างราบคาบแล้ว ราชสำนักจีนได้แต่งตั้ง เฒ่าเมืองและเจ้าเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้การปกครองของอาณาจักรเมืองมวหลวงและได้หันกลับมาสวมมิกัด ตลอดจนให้ความช่วยเหลือด้านกองกำลัง อำนาจความสะดวกและการส่งเสบียงให้กับกองทัพของราชสำนัก เฒ่าเมืองและเจ้าเมืองต่าง ๆ เหล่านี้ต่างก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นขุนนางท้องถิ่นของจีน หากดูตามเส้นทางการเดินทางของจีนแล้ว จะเห็นได้ว่า เมืองตี เมืองหล้า และเมืองวัน เป็นเส้นทางเดินทัพสำคัญของหวางจี ซึ่งเป็น เสนาบดีกลาโหม กองทัพอันมีมาและกล้าแข็งของราชสำนักคงทำให้เฒ่าเมืองทั้งสามเมืองไม่มีทางเลือกอื่นที่ดี กว่า จึงได้เข้ายอมสวามิภักดิ์และเกณฑ์ผู้คนเข้าสู้รบ รวบรวมเสบียงอาหาร สร้างสะพาน ต่อเรือแพข้ามแม่น้ำ ทำให้กองทัพราชสำนักได้รับความสะดวก และสามารถจู่โจมยึดเมืองมวอันนำไปสู่ชัยชนะ ด้วยความดีความชอบเช่นนี้เอง เฒ่าเมืองทั้งสามจึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางจีนท้องถิ่น หรือได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองที่ชาวไทใหญ่ เรียกว่า “เจ้าฟ้า” เจ้าเมืองทั้งสามได้แก่ เจ้าฟ้าเมืองวัน (หลังชนเขียนผู้สือ) เจ้าฟ้าเมืองหล้า (กานอ้ายเขียนผู้สือ) และเจ้าฟ้าเมืองตี (หนานเตียนเขียนผู้สือ) หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “สามเขียน” ที่มีความดีความชอบ เหนือเจ้าฟ้าเมืองอื่น¹³

ในสมัยหนึ่งนั้น ระบบผู้ซื้อหรือ เจ้าฟ้า ขุนนางท้องถิ่นเป็นระบบสืบทอด ที่ราชสำนักแต่งตั้งขึ้นเพื่อ ปกครองดูแลเมืองหรืออาณาเขตในท้องถิ่น¹⁴ มี 3 แบบ คือ แบบแรกผู้ปกครองเป็นเพียงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ พลเรือน เช่น ผู้ว่าฯ เขต จังหวัด หรือ นายอำเภอ และพนักงานตัดสินคดี แบบที่สองเป็นตำแหน่งเจ้าหน้าที่ทาง ทหาร เช่นตำแหน่ง เจ้าแสนหวี (เซวียนเว่ยสือ) เจ้าเขียนผู้ เจ้าจาวเทาสือ เจ้าจางกวนสือ และเจ้าจือฮุยสือ เป็น ต้น มีอำนาจหน้าที่ในการบัญชาการทางทหาร ส่วนใหญ่แล้วเจ้าฟ้าไทใหญ่ได้รับการแต่งตั้งตำแหน่งเหล่านี้ โดย เฉพาะอย่างยิ่งสองตำแหน่งแรกสำหรับเมืองใหญ่ และเจ้าจางกวนสือสำหรับเมืองเล็ก แบบที่สาม เป็นผู้ช่วย หรือเจ้าหน้าที่ ข้าราชการที่ทำงานด้านพิพากษาคดี ผู้คุมนักโทษ คนเดินสาร เจ้าหน้าที่ไปรษณีย์ และพนักงาน จัดทะเบียนและบัญชี เป็นต้น

ระบบผู้ซื้อคล้ายกับการปกครองหัวเมืองประเทศราชของไทย ที่มีดินแดนอยู่ห่างไกล ทุกกันดาร และ อันตรายเต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ ราชสำนักจีนเองมองว่าดินแดนไทใหญ่หรือดินแดนของชนกลุ่มน้อยป่าเถื่อนเหล่านี้อยู่ในหุบเขาลึก ยากต่อการปกครองโดยตรง และเนื่องจากเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ระหว่างหุบเขาแยกกัน ทำให้เกิดการแบ่งแยกแตกกันได้ง่าย ทางที่ดีก็คือแต่งตั้งหัวหน้าคนท้องถิ่นให้ปกครองกันเอง ทั้งนี้เนื่องจากไม่ สามารถส่งคนของราชสำนักไปปกครองได้ด้วยไม่รู้จักสังคมและวัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยป่าเถื่อนเหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่สามารถจะเข้าใจภาษาได้ และสำหรับชาวฮั่นจากราชสำนักแล้ว การเรียนรู้ภาษาคนป่าเถื่อนที่ พวกเขาคุ้นเคยแล้วถือเป็นเรื่องที่เป็นไปไม่ได้เลย ราชสำนักจีนแต่ก่อนจึงพอใจแต่การได้รับบรรณาการจาก

¹³ ลักษณะการแต่งตั้งแบบสถาปนาเจ้าฟ้าขึ้นใหม่เช่นนี้เองที่นำไปสู่ข้อกังขาเกี่ยวกับชาติกำเนิดและถิ่นกำเนิดของเจ้าฟ้าใหม่เหล่านี้ เพราะมีความเป็นไปได้เช่นเดียวกันว่า เจ้าฟ้าใหม่อาจเป็นแม่ทัพนายกองจากผืนแผ่นดินใหญ่ที่อาสารบทัพจับศึก ต่อมา มีความดีความชอบมากอันเกิดจากการสู้รบที่กล้าหาญเข้มแข็ง หรือมีคุณูปการในสงครามอย่างสูง จึงได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมือง เพื่อกินเมือง เพราะการแต่งตั้งครั้งนี้ไม่ได้คำนึงถึงชาติกำเนิดเดิมเหมือนเช่นราชประเพณีทั่วไป ในหนังสือวงศ์ตระกูลเจ้าฟ้าหลายเมืองจึงมักบันทึกว่า เจ้าฟ้าเดิมเป็นชาวฮั่นมาจากมณฑลต่าง ๆ .

¹⁴ Harold J. Wiens. อ้างแล้ว, หน้า 214.

หัวเมืองเหล่านี้ตอนตรุษจีนและช่วงกำหนดส่งบรรณาการ ในขณะที่เจ้าฟ้าทั้งหลายต่างก็รู้ดีกว่ากองทัพของตน โดยปกติแล้วไม่สามารถจะต่อต้านกองทัพของราชสำนักได้ จึงจำเป็นและจำใจต้องส่งบรรณาการไปให้เพื่อให้ รอดพ้นจากการเป็นเป้าโจมตีจากเจ้าฟ้าเมืองอื่นที่เป็นเมืองขึ้นของราชสำนักเช่นเดียวกัน

เอกสารจีนได้มีบันทึกเกี่ยวกับเรื่องการแบ่งอาณาเขตของอาณาจักรเมืองมวหลวงนี้ไว้ว่า "กรณีเจ้า เมืองไทหลายหัวเมืองได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าฟ้าหรือขุนนางท้องถิ่น (ภูซื่อ) นั้น ตามจดหมายเหตุขุนนางท้องถิ่น ยูนนานสมัยราชวงศ์หมิง (หมิงซื่อยูนนานภูซื่อ) บันทึกว่า หลูซวนเขียนผู้สือ (เมืองมว) เดือน 9 คกเจิ่นถั่ง ปีที่ 9 ค.ศ. 1444 ได้เอาปรับเขตแดนเมืองมว และตั้งเป็นหล่งซวนเขียนผู้สือ (เจ้าฟ้าเมืองวัน) (เขียน คือประเทศ ผู้ คือเกลี้ยกล่อม และ สือคือสำนักงาน) เมืองที่ว่าการอยู่ที่หนองปลา หนานเตียนเขียนผู้สือ (เจ้าฟ้าเมืองติ) ปีที่ 9 เลื่อนตำแหน่งหนานเตียนจากโจวเป็นเขียนผู้สือ เจ้าเมืองดาวโลยิ่นเลื่อนเป็นเจ้าเขียนผู้สือ (เจ้าฟ้า) ปีที่ 9 กาน อ่าย (เมืองหล้า) เลื่อนเป็นกานอ่ายเขียนผู้สือ (เจ้าฟ้าเมืองหล้า) เจ้าเมืองดาวผาเปียนเป็นเจ้าเขียนผู้สือ(เจ้าฟ้า) คกเจิ่นถั่ง ปีที่ 8 ค.ศ. 1443 หมางซื่อ (เมืองซอน) เจ้าเมืองฝางเก้อมายอมสวามิภักดิ์ แม่ทัพหวางจี้ขอให้ราช สำนักตั้งเมื่อนซอนเป็นหมางซื่อจางกวนสือ แต่งตั้งท้าวเมืองดาวฝางเก้อมเป็นจางกวนสือขึ้นกับกองทัพหนอง (จินสือเว่ย) คกหงหวูปีที่ 5 ค.ศ. 1382 แต่งตั้งเมืองตั้งเป็นเมืองตั้งผู้ คกเจิ่นถั่งตอนกลาง เมืองมวเกิดขบถ ท้าว ลูเมืองเจ้าฟ้าเมืองตั้งหนีไป คำเก้อ ขุนนางเมืองแสนหวินู๋ปางได้ช่วยปราบปรามเมือง มีเกียรติคุณความดี ความชอบ เสนาบดีหวางจี้ได้เสนอให้ราชสำนักแต่งตั้งคำเก้อไปกินเมืองตั้ง ส่วนเมืองแสนหวินู๋ปางนั้น คก หย่งเล่อ ปีที่ 2 เดือน 6 ค.ศ. 1404 ได้รับการแต่งตั้งเมืองหมูปางแสนหวินู๋หาร-พลเรือน (จินหมิงแสนหวีลือ) คก เจินฮั่ว ปีที่ 20 ค.ศ. 1448 ได้ตัดพื้นที่หมูปางแล้วตั้งขึ้นเป็นเมืองมิดอานผู้สือ คกวานลี ปีที่ 13 ค.ศ. 1585 เลื่อน ขึ้นเป็นระดับเขียนผู้สือ"¹⁵

การปกครองดูแลเจ้าฟ้าท้องถิ่นที่ราชสำนักหมิงแต่งตั้งขึ้นนั้นกระทำใกล้ชิดมากขึ้นกว่าสมัยราชวงศ์ หยวนดังเหตุผลกล่าวแล้วข้างต้น ราชสำนักหมิงได้กำหนดกฎระเบียบของการสืบราชสมบัติที่ต้องแจ้งและได้รับการ แต่งตั้งจากราชสำนักก่อนเสมอ และต้องเดินทางไปรายงานตัวถึงราชสำนักพร้อมส่งของบรรณาการด้วยตนเอง ราชสำนักเองจะมีประวัติราชวงศ์เจ้าฟ้าบันทึกไว้เป็นหลักฐานทั้งนี้เพื่อที่จะป้องกันการต่อสู้แย่งชิงอำนาจกัน เองในหมู่เชื้อพระวงศ์ทั้งหลาย รัชทายาทต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 15 ปีจึงจะสามารถขึ้นครองราชย์ได้หลังจากที่เจ้า ฟ้าองค์เดิมสวรรคตหรือเกิดมาจากสาเหตุอื่น ระหว่างที่รัชทายาทรอการแต่งตั้งหรืออายุยังไม่ถึงนั้น ให้ตั้งผู้ สำเร็จราชการแทนพระองค์ขึ้นชั่วคราว รัชทายาทต้องไปเรียนรู้เกี่ยวกับกฎระเบียบ ข้อพึงปฏิบัติต่าง ๆ ของราช สำนักจีน มเหสีหรือธิดาเจ้าฟ้าสามารถขึ้นสืบราชสมบัติได้

ปกติแล้วสิ่งที่ราชสำนักจีนสนใจนั้นมีอยู่สองเรื่องใหญ่คือ เรื่องการแต่งตั้งฐานะและตำแหน่งของผู้สืบ ต่ออำนาจ และเรื่องบรรณาการ ในกรณีของเจ้าฟ้านั้น หากมีโอรส โอรสก็มีสิทธิจะสืบอำนาจต่อได้ หากไม่มี มเหสี ธิดา พระนัดดา ราชบุตรเขย หรือเชื้อพระวงศ์ของเจ้าฟ้า หรือเชื้อพระวงศ์สายแม่ก็อาจเข้ามาสืบอำนาจ ต่อไปได้ รัชทายาทต้องไปรายงานตัวต่อราชสำนักก่อน โดยนำหลักฐานประวัติราชวงศ์ หนังสือรับรองจากเจ้า ฟ้าเมืองอื่นที่มีอาณาเขตติดต่อกัน เมื่อเดินทางเข้าไปส่งบรรณาการและคำร้องขอสืบอำนาจต่อแล้ว ราชสำนักก็ จะมอบหนังสือแต่งตั้ง ตราแผ่นดิน (จุ่ม) เป็นการมอบสิทธิอำนาจในการปกครองบ้านเมืองให้ และจะมีของขวัญ เป็นการตอบแทนให้ด้วย .

¹⁵ เครือเมืองมวเมือง. อ้างแล้ว หน้า 48.

เรื่องบรรณาการนั้น ราชสำนักจีนถือเป็นเพียงเครื่องหมายการยอมรับการอยู่ใต้การปกครองของจีน และเพื่อเป็นการสร้างความประทับใจให้กับจักรพรรดิจีน นอกจากนี้แล้ว ราชสำนักจีนต้องการให้เจ้าฟ้าหัวเมืองประเทศราชเหล่านี้ได้เดินทางเข้าเฝ้าฯชมได้เห็นความยิ่งใหญ่มหาศาล ความเจริญรุ่งเรือง อารยธรรม ความมั่งคั่ง และอำนาจบารมีของจักรพรรดิ เพื่อให้เจ้าฟ้าเจ้าเมืองประเทศราชทั้งหลายเต็มใจที่จะสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักจีนต่อไป ทุกครั้งที่หัวเมืองนำเครื่องบรรณาการมาถวายต่อราชสำนัก มักจะได้รับรางวัลตอบแทนซึ่งอาจมีมูลค่ามากกว่าบรรณาการที่นำไป ปกติแล้วจะมีกำหนดกฎเกณฑ์ถึงจำนวน ประเภทของเครื่องบรรณาการ กำหนดเวลาส่ง จำนวนทูตที่นำเครื่องบรรณาการเข้าเฝ้าฯ ดังที่กล่าวมาแล้วว่าเจ้าฟ้า ขุนนางท้องถิ่นมักจะต้องเดินทางไปส่งบรรณาการด้วยตนเองถึงราชสำนักในตอนต้นของสมัยราชวงศ์หมิง แต่ต่อมาได้เปลี่ยนกฎระเบียบใหม่ในสมัยจักรพรรดิเจิ้งเต๋ง (พ.ศ. 1979-1993/ค.ศ. 1436-1450) เจ้าฟ้าสามารถส่งบรรณาการตามเมืองใหญ่ให้แก่เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่ดูแลอยู่ได้¹⁶

ถึงแม้ระบบนี้ดูเหมือนจะทำให้ราชสำนักสามารถปกครองควบคุมเจ้าฟ้า ขุนนางท้องถิ่นได้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีการแข็งเมืองเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ปราชญ์ราชบัณฑิตของราชสำนักได้เปรียบเทียบเจ้าฟ้า ขุนนางท้องถิ่นไว้ว่าเหมือนกับกวางปา จะปล่อยให้อยู่ตามลำพังก็มีแต่เหลิงลำพอง ทำงานบริหารราชการตามอำเภอใจ ครั้นจะกันคอกให้มิติดชิดกีดกันของกวางที่จะอยู่ได้ หนทางออกที่จะทำได้ก็คือ การส่งที่ปรึกษาหรือขุนนางอันจากราชสำนักไปเป็นผู้ช่วยเพื่อให้เกิดการปกครองร่วมกัน และเป็นก้าวแรกที่จะเป็นการเข้าแทรกแซงอำนาจเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่น และเพื่อที่จะหาโอกาสกำจัดและแทนที่ด้วยขุนนางอันในเวลาต่อมา

หัวเมืองที่อยู่ใกล้เคียงที่ราชสำนักหมิงจะควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดได้ ก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าแสนหวี (เขียนเว่ยสี่อ) ซึ่งถือเป็นตำแหน่งขุนนางท้องถิ่นที่สูงสุด มีอำนาจเต็มในการปกครองด้านการทหารและพลเรือนโดยที่ราชสำนักไม่ได้เข้ามาดูแลหรือแทรกแซงเลย ตำแหน่งเช่นนี้อาจจักรเมืองมาเคยได้รับมาก่อนเช่นกัน ในสมัยหมิงเมืองที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นเจ้าแสนหวีมี 6 เมือง ได้แก่ เมืองยางแสนหวี เมืองหนู่ปางแสนหวี เมืองลาวแสนหวี ปาไปต้าเตียนแสนหวี (ล้านนา) เหมียนจงแสนหวี (พม่าตอนกลาง) เชียงรุ่งแสนหวี ทั้ง 6 หัวเมืองนี้ล้วนเป็นอาณาจักรของชาวไททั้งสิ้น และในรัชสมัยของจักรพรรดิวันลี่ (1573-1620) ในยุคเดียวกันนี้ เมืองมิดซิงแต่เดิมเป็นเพียงเมืองระดับอานผู้สี่อก็ได้รับเลื่อนระดับสูงขึ้นเป็นเมืองเขียนผู้สี่อ¹⁷ เทียบเท่ากับเมืองวัน เมืองหล้า และเมืองตี

การได้รับแต่งตั้งจากราชสำนักจีนเป็นเจ้าแสนหวี เจ้าเขียนผู้ และเจ้าอานผู้ ฯลฯ เช่นนี้ ถือเป็นเกียรติเป็นศรีกับราชวงศ์ และได้แสดงถึงฐานะบรรดาศักดิ์อันยิ่งใหญ่ของราชวงศ์และของเมืองด้วย เนื่องจากมีเมืองจำนวนไม่มากนักที่ได้รับการแต่งตั้งเช่นนี้ แต่บนบรรดาศักดิ์และเกียรติยศที่ราชสำนักจีนมอบให้ “ดินแดนชนชาติใหญ่ดัดแบ่งแยกเป็นขึ้นเล็กขึ้นน้อยกลายเป็นเมืองเล็กเมืองน้อยมากมายตลอดมา ทุกปีต้องส่งบรรณาการให้ราชสำนัก ไม่สามารถรวมตัวเป็นปึกแผ่นได้อีกต่อไป ถึงแม้ทุกเมืองจะขึ้นกับกรมเกลี้ยกล่อมทางยูนนาน แต่

¹⁶ ด้วยราชสำนักจีนมีหัวเมืองและเมืองขึ้นมากมาย ยามที่เจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่นส่งบรรณาการพร้อม ๆ กันในเมืองหลวง ก็มักจะมีการกำหนดให้เปิดตลาด 5 วันครั้งเพื่อให้เกิดการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้ากัน การส่งบรรณาการจึงมีบทบาทหน้าที่ทางการค้า นอกเหนือจากบทบาทหน้าที่ทางการทูตและการเมือง ในตลาดแห่งนี้ซื้อขายสินค้ากันได้ทุกอย่างยกเว้นสินค้าที่อาวรุยยุโรปกรณีหรือเครื่องมือเครื่องใช้ในสงคราม และเหล็ก ทั้งนี้เป็นเพราะราชสำนักต้องการป้องกันมิให้เจ้าฟ้า ขุนนางท้องถิ่นมีโอกาสสะสมกำลังอาวุธหรือวัสดุที่สามารถนำไปทำเป็นอาวุธได้

¹⁷ *เครือเมืองกูเมือง*, อ้างแล้ว หน้า 36.

เนื่องจากอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางการปกครอง ทุกเมืองจึงต่างปกครองตนเอง ถือตนเองเป็นใหญ่ ไม่เกรงกลัวกฎหมาย คิดอยากทำอะไรก็ทำ”¹⁶ ข้อสังเกตของพระธรรมมาเต้ผู้แต่ง “เครือเมืองกูเมือง” เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ไทใหญ่ เพราะหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง ก็ไม่มีการรวบรวมเมืองไทเป็นปึกแผ่นได้กว้างขวางและมีอำนาจเช่นนั้นได้อีกเลย ด้วยเหตุผลทางการเมืองที่เข้าได้ไม่ยากนัก นั่นคือ การที่มีตัวแปรเช่นราชสำนักจีนเข้ามาแบ่งแยกอำนาจให้เจ้าฟ้าไทใหญ่ต่างเป็นใหญ่และหวังพึ่งพิงอำนาจรัฐที่ยิ่งใหญ่กว่าเพื่อเข้ามาช่วยเหลือแก้ปัญหาในกรณีที่ตนถูกรุกราน การที่เจ้าฟ้าไทใหญ่องค์ใดองค์หนึ่งจะคิดฟื้นฟูอาณาจักรไทใหญ่ขึ้นมาดังเดิมจึงไม่ใช่เป็นการสู้รบกับหัวเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ ด้วยกันเท่านั้น แต่จะต้องมั่นใจด้วยว่าสามารถที่จะสู้รบต่อกรกับราชสำนักจีน หรือมีเหตุผลเพียงพอทำให้ราชสำนักจีนเชื่อได้ว่า การฟื้นฟูอาณาจักรไทใหญ่จะไม่คุกคามเสถียรภาพชายแดน อาณาเขต และผลประโยชน์ของราชสำนักจีน

3.4 พัฒนาการทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่ในจีน

หลังจากการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ในเขตแดนทางเหนืออันได้แก่เขตชาวไทใหญ่ในเมืองวัน เมืองหล้า เมืองจันตา เมืองจันเส เมืองเครือ เมืองซอนและทางด้านตะวันออกอันได้แก่เมืองเจิ้นคาง เมืองหย่งเตอ เมืองตึง เมืองกึ่งม้า เมืองบ่อ เมืองเซียงตง เมืองเมื่อง เมืองเจิ้นหยวน และเมืองอื่น ๆ อีกมากได้เริ่มเปลี่ยนแปลงและเกิดความแตกต่างจากหัวเมืองไทใหญ่อื่น ๆ ด้วยเมืองเหล่านี้ถูกกำหนดให้เข้าไปรับเอาวัฒนธรรมทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมของราชสำนักจีน ในขณะที่อาณาจักรไทใหญ่และหัวเมืองไทใหญ่ทางตอนใต้ของเมืองมวถูกแบ่งออกไปและไปมีศูนย์กลางทางการเมืองอยู่ที่ราชสำนักพม่า

การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเข้มข้น หากแต่มีกระบวนการการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างช้า ๆ และได้เริ่มเข้มข้นมากขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากการกำหนดแนวเขตแดนแบบรัฐชาติสมัยใหม่ การผลักดันให้มีการสร้างชาติสร้างประเทศที่เป็นคำขวัญจากส่วนกลางพร้อมกับการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของการปกครองซึ่งเป็นโครงสร้างส่วนบนได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงส่วนล่างอย่างทั่วถึงได้ในเวลาต่อมา ควบคู่ไปกับการรับเอาวัฒนธรรมผ่านการแลกเปลี่ยน ผสมผสาน การติดต่อกับกลุ่มชนต่าง ๆ โดยรอบ และกลุ่มชนชาวฮั่นที่มั่งคั่งร่ำรวย ทำนาทนากร มาเป็นพ่อค้าขายของเร่และพ่อค้านายทุนที่เกิดขึ้นระยะหลัง

สภาพทางภูมิศาสตร์ของอาณาจักรไทใหญ่ที่ตั้งอยู่ในที่ราบลุ่มหุบเขา มีเทือกเขาสูงชันเป็นเครื่องกีดขวางอยู่มากมาย สภาพของบ้านเมืองที่อยู่ห่างไกล การเดินทางเต็มไปด้วยความยากลำบาก ทั้งยังเป็นแหล่งของโรคไข้ป่าและไอพิษต่าง ๆ นี้เอง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้อาณาจักรไทใหญ่ดำรงอยู่ได้อย่างยาวนาน ด้วยเป็นอุปสรรคของอำนาจภายนอกที่เข้าเข้ามาแทรกแซงและปกครองโดยตรง ด้วยเหตุนี้ทำให้ชาวไทใหญ่สามารถสร้างสรรค์วัฒนธรรมให้เป็นวัฒนธรรมหลักของดินแดนแถบนี้ได้ ตั้งอาณาจักรรัฐสถาปนาเมืองมีอำนาจเหนือชนเผ่าต่าง ๆ บริเวณใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม เมื่อเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้มีการแพร่กระจายเข้าไปพร้อมกับการขยายตัวทางการทหาร การเมือง และการค้า ภูเขาสูงชันและแม่น้ำที่กว้าง เขียว และลึก หากได้เป็นอุปสรรคต่ออิทธิพลทางการทหาร การเมือง และการค้าอีกต่อไปไม่ แต่สิ่งนี้ได้กลับกลายเป็นตัวอุปสรรคของระบบเจ้าฟ้าและผู้ปกครองชาวไทใหญ่ที่ไม่สามารถจะรวมตัวกันได้ ไม่สามารถจะเรียนรู้ความก้าวหน้าและเทคโนโลยีภายนอก

¹⁶ อ้างแล้ว หน้า 57.

และสามารถปรับตัวได้ทันทั่วทั้ง และนี่คือสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่การเมืองชายแดนแทนการเป็นเมืองศูนย์กลาง ดังที่ผ่านมาในอดีต

สภาพของการเป็นเมืองชายแดนชายขอบของอาณาจักรพม่าและจีนนี้เองเป็นปัจจัยลดความเปลี่ยนแปลงได้ระดับหนึ่งในระยะแรก ในขณะที่ศูนย์กลางยังไม่มีคามเข้มแข็งมั่นคงมากพอที่จะขยายอำนาจทางการเมืองการทหารมาเพื่อปกครองดินแดนชายขอบเหล่านี้โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อนยังไม่ได้มีการแบ่งเขตแดนด้วยหลักเขตและแนวธรรมชาติเช่นปัจจุบัน เจ้าฟ้าไทใหญ่เองมีทางเลือกได้สองทางเพื่อความมั่นคงของตนเอง คือจะเลือกเอาพม่าเป็นศูนย์กลาง หรือจะเลือกเอาจีนเป็นศูนย์กลาง แล้วแต่ว่าจะได้รับประโยชน์และความมั่นคงจากฝ่ายใด หรือได้รับอันตรายน้อยที่สุด ด้วยปัจจัยเช่นนี้มีส่วนเสริมให้เจ้าฟ้าไทใหญ่ยังคงมีอำนาจในท้องถิ่นของตนสืบมาได้อย่างยาวนาน จนกระทั่งศูนย์กลางมีความมั่นคงและเข้มแข็งเต็มที่ เจ้าฟ้าและชาวไทใหญ่ย่อมไม่มีทางเลือกอะไรเหลืออยู่อีกเลยนอกจากปฏิบัติตามนโยบายของอำนาจรัฐส่วนกลาง

พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ต่อไปนี้จะไม่ใช่พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยภายในสังคมของชาวไทใหญ่เองเท่านั้น แน่่อนกว่า ปัจจัยภายในสังคมอาจมีส่วนเกื้อหนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ แต่หากเป็นการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างช้า แรงผลักดันที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากกลับเป็นผลกระทบที่มาจากปัจจัยภายนอกมากกว่า แรงของผลกระทบจากภายนอกส่วนใหญ่เกิดขึ้นกับโครงสร้างส่วนบนมากที่สุด ดังจะเห็นได้ต่อไปว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคมของกลุ่มเจ้าฟ้าผู้ปกครองมากที่สุด และการเปลี่ยนแปลงระดับโครงสร้างระดับล่างที่เป็นสังคมหมู่บ้านรองลงมา แต่ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างไรด้วยระดับความเข้มข้นของการเปลี่ยนแปลงเพียงใดก็ตาม ความแตกต่างมองเห็นได้ชัดเจนในปัจจุบันถึงความแตกต่างทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทใหญ่ในจีนและในพม่า

ภาพที่จะเสนอต่อไปนี้จะจึงเป็นภาพของพัฒนาการทางประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ที่มุ่งมองจากปัจจัยภายนอก อันเป็นเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองที่เกิดจากการกระทำของพม่าและจีนเป็นหลัก โดยที่ชาวไทใหญ่ทั้งหมดเป็นฝ่ายถูกกระทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามการแบ่งช่วงเวลาและเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีผลกระทบเป็นแรงผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมไทใหญ่โดยตรง และท้ายที่สุดชาวไทใหญ่เหล่านี้ก็ได้กลับมาเป็นผู้กระทำการฟื้นฟูและเผยแพร่วัฒนธรรมของเขาเองในยุคปัจจุบัน

3.4.1 ยุคอาณาจักรไทใหญ่ยังเรืองอำนาจ (พ.ศ. 1991-2093/ค.ศ. 1448-1550)

ในขณะที่อาณาจักรเมืองมวหลวงได้ถูกราชสำนักจีนสมัยราชวงศ์หมิงในยุคจักรพรรดิเจิ้งถ่งทำลายลง โดยเฉพาะการทำลายเมืองมวอันเป็นศูนย์กลางทางการเมืองและการปกครองของอาณาจักรไทใหญ่ตอนบน อย่างไรก็ตาม หากดูโดยรวมแล้ว อาณาจักรไทใหญ่ แม้จะไม่ได้รวมเป็นเอกภาพเป็นหนึ่งเดียวยังคงมีอำนาจที่เข้มแข็งและมั่นคงอยู่ อาณาจักรไทใหญ่ทางตอนใต้ ซึ่งจีนเรียกว่า จงเหมีเยนเซวียนเว่ยซือ ที่มีกรุงอังวะเป็นศูนย์กลางก็ยังคงปกครองอาณาเขตหัวเมืองไทใหญ่ทางตอนกลางของพม่าไว้ได้อย่างเหนียวแน่น หัวเมืองเดิมของอาณาจักรไทใหญ่แสนหวีหนูปางก็ยังคงตกอยู่ภายใต้การปกครองของแสนหวีหนูปางอยู่ แม้จะมีหัวเมืองบางส่วนทางด้านเหนือของอาณาเขตถูกแบ่งแยกและตั้งเป็นเจ้าฟ้าใหม่ให้ขึ้นกับจีนโดยตรงก็ตาม ทางเมืองมิด

เมืองทอง ก็ยังเป็นอิสระ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมืองยางที่เจ้าเสือห้าและเจ้าเสือหลูได้เข้าไปตั้งเป็นฐานที่มั่นเพื่อต่อสู้กับกองทัพของราชสำนักจีน

การล่มสลายของอาณาจักรเมืองมาวหลวง สำหรับชาวไทใหญ่ในขณะนั้น จึงเป็นเพียงการเปลี่ยนศูนย์กลางการปกครองของกลุ่มอาณาจักรไทใหญ่ออกไป โดยที่ในระยะแรกนั้นราชสำนักจีนก็ยังไม่สามารถจะเข้ามามีบทบาทในการปกครองเขตนี้ แม้ว่าจะได้เข้ามาตั้งมั่นในเขตยูนนาน-ต้าหลี่แล้วก็ตาม เพราะจีนรู้ว่าตนไม่สามารถจะขยายอำนาจการเมืองการปกครองโดยตรงเข้าไปในเขตพื้นทองหรือเขตขาวไปอีกกลุ่มนี้ได้มากไปกว่าการแต่งตั้งเจ้าฟ้าของคนป่าเถื่อนเหล่านี้ให้เป็นขุนนางท้องถิ่นของจีนและเข้ามาส่งบรรณาการในเมืองหลวงให้แก่ราชสำนักเป็นครั้งคราว

3.4.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างเมืองไทใหญ่

สมัยราชวงศ์หมิงตอนต้นและตอนกลางแม้จะมีการแต่งตั้งเจ้าฟ้าไทใหญ่และเจ้าฟ้าไทกลุ่มอื่น ๆ ขึ้นเป็นขุนนางท้องถิ่น เช่น การตั้งเป็นเจ้าเมืองตำแหน่งการทหารสูงสุดระดับเจ้าแสนหวี ได้แก่เจ้าแสนหวีหมูปาง เจ้าแสนหวีเชียงรุ่ง เจ้าแสนหวีล้านนา เป็นต้น หรือ การแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองตำแหน่งเขียนผู้สื่อซึ่งเป็นตำแหน่งรองลงมาอีกหลายเมืองก็ตาม แต่ละเมืองมีอาณาเขตปกครองและมีหัวเมืองเล็กหัวเมืองน้อยของตนเอง เป็นอิสระจากกันและกัน แต่ในทางปฏิบัติแล้ว เมืองไทใหญ่แต่ละเมืองมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องและติดต่อไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ

ความสัมพันธ์พื้นฐานสำหรับเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่ได้ปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมาช้านานคือ การรับเอาพระธิดาของเจ้าฟ้าต่างเมืองมาเป็นอัครมเหสีที่เรียกว่า นางจ๋ม ดังมีบันทึกไว้ว่า “เมืองวันและเมืองมิด เมืองทอง บ้านหม้อ เกงหวี¹⁹ และเมืองอื่น ๆ ต่างมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด โตเจียนโอรสของโตว่ายฟ้าเมืองวันได้สมรสกับพระขนิษฐาของเสือแปนเจ้าฟ้าเมืองมิด เสือแปนเป็นโอรสของเสือข่งฟ้า เดิมเสือแปนมาจากราชวงศ์เสือเมืองมาว ขณะนี้เป็นเจ้าฟ้าเมืองมิด สองราชวงศ์นี้สนิทกันมาก เคยได้ส่งคน 300 คนมาเมืองวันเพื่อเลี้ยงฉลองกัน เสือแปนเมืองมิดเป็นโอรสของเสือว่าย ยังมีขางคำซึ่งเป็นโอรสของอาของเสือต่ง เจ้าฟ้าเหล่านี้เป็นเพื่อนที่รู้จักกันกับโตว่ายที่เมืองวัน ค.ศ. 1488 ปีแรกศกขงจื้อ โตว่ายครองราชย์ปีที่ 52 แล้วสวรรคต โอรสของโตว่ายคือ โตเจียนสืบราชสมบัติ ขณะนั้นเสือข่งฟ้าเป็นเจ้าฟ้าเมืองทองที่อยู่ริมแม่น้ำเกวได้ส่งสินสอดมาขอพระขนิษฐาของโตเจียนเจ้าเมืองวันเป็นมเหสี ศกขงจื้อปีที่ 6 ได้จัดพิธีสมรส หลังจากนั้น 2 ราชวงศ์นี้มีการสัมพันธ์ทางแต่งงานทำให้แน่นแฟ้นขึ้น แต่เสียดายพระขนิษฐาของโตเจียนไม่มีโอรส ซึ่งสามารถสืบเป็นเจ้าเมืองได้ ศกขงจื้อปีที่ 10 ค.ศ.1498 มเหสีของโตเจียนที่เป็นพระขนิษฐาเจ้าเมืองมิดสิ้นพระชนม์ โตเจียนได้สมรสกับพระภคินีของคำหว่านและพระภคินีของคำดีเมืองเกงหวี(หมูปาง) สองราชวงศ์สมรสเกี่ยวข้องกัน อีก 18 ปี ผ่านไปโตเจียนเปรียบเสมือนดอกไม้แห้งเหี่ยวหล่นร่วงไปแล้ว โตจินโอรสได้สืบเป็นเจ้าเมือง โตจินมีธิดา 2 องค์ สวยงามมาก ขณะนั้นเสือเจิ่นทรงเป็นเจ้าฟ้าเมืองบ้านหม้อ ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของเมืองมาว โตจินเป็นพระนัดดาของเสือเจิ่น เพราะฉะนั้นเมืองวันกับบ้านหม้อจึงมีความสัมพันธ์กันแน่นแฟ้น”²⁰

¹⁹ หมายถึงเมืองแสนหวี หรือแสนหวีหมูปาง บางทีก็เรียกว่า เกงหวี จีนเรียกว่า หมูปาง สำเนียงไทใหญ่คือ หมูปาง

²⁰ เครือเมืองกูเมือง. หน้า 50.

ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทางด้านการแต่งงานกันระหว่างเมืองไทใหญ่นี้ได้มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนแม้จะมีการแบ่งเส้นเขตแดนกันถาวรในศตวรรษที่ 20 แล้วก็ตาม ยังมีการแต่งงานกันภายในกลุ่มเจ้าฟ้าในเขตจีนไม่ว่าจะเป็นเขตได้คง เขตเป่าซาน เขตหลินซาง และเขตซือเหมา และแม้แต่การแต่งงานกับเจ้าฟ้าไทใหญ่ในพม่าก็มีเช่นเดียวกัน เช่น เจ้าฟ้าเมืองซอนได้ขอพระธิดาของเจ้าฟ้าเมืองแสนหวิมาแต่งงาน เป็นต้น

นอกจากความสัมพันธ์เชิงไมตรี แล้ว ยังมีความสัมพันธ์เชิงปฏิบัติ คือการสู้รบกันด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น การสู้รบเพื่อแย่งชิงที่นา เขตแดนหรือล่งการละเมิดเขตแดน ดังกรณีเมืองวันยิดสิ่งของของเจ้าเสือเหยียนฟ้าที่ยกขบวนลั่นสวดทอของหมั่นการแต่งงานผ่านเมืองวันโดยไม่ได้แจ้งล่วงหน้าจนก่อให้เกิดสงครามตามมา โดยเจ้าฟ้าเมืองเชียงเดือน เมืองยางร่วมมือกับเจ้าฟ้าแสนหวิไปโจมตีและเผาเมืองวัน เมื่อชาวนั้นไปถึงเจ้าฟ้าเมืองมิดซำก็ไม่พอพระทัยได้ยกกองทัพไปตีแสนหวิ เมืองยางและเชียงเดือนจนแตกพ่ายไป²¹ ดังนี้ เป็นต้น

ความขัดแย้งระหว่างเมืองไทใหญ่ต่าง ๆ มักลงเอยด้วยสงครามและการสู้รบจะเป็นเรื่องเหตุการณ์ปกติ เนื่องจากแต่ละเมืองได้ตั้งตนเป็นใหญ่ ต่างก็ถือว่าได้รับการแต่งตั้งจากราชสำนักจีน และไม่มีเมืองใดที่มีอำนาจสิทธิขาด และมีบริวารมากพอที่จะควบคุมเมืองไทใหญ่ได้ทั้งหมดดังในอดีต แต่หลังจากการศึกสงครามได้ไม่นานนัก เจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ ก็กลับมาคืนดีและมีความสัมพันธ์กันเช่นเดิมต่อไป

3.4.1.2 ความพยายามในการฟื้นฟูอาณาจักรไทใหญ่ในจีน

ด้วยเหตุที่ความสัมพันธ์และความเป็นไปในเขตดินแดนของชาวไทใหญ่หลังเมืองม่าวหลงยังคงดำเนินไปอย่างปกติ และยังมีเมืองไทใหญ่ที่มีอำนาจอยู่มากมายขณะนั้น ทางราชสำนักจีนก็อยู่ห่างไกล หลังจากทำลายเมืองม่าวได้แล้ว ก็ดูเหมือนว่าไม่ได้ตั้งกองทัพไว้ดูแลอาณาบริเวณนี้แต่ประการใด ในปีพ.ศ. 2005/ค.ศ. 1462 เจ้าเสือชิงฟ้าโอรสของเจ้าเสืองำฟ้าซึ่งครองเมืองยางริมแม่น้ำอิรวดีได้ยกกองทัพร่วมกับเจ้าคำเหงฟ้าตีเมืองต่าง ๆ เข้ามาถึงเขตลุ่มแม่น้ำม่าวและมาตั้งทัพอยู่ที่เจ้านั้น เตรียมจะรวบรวมดินแดนไทใหญ่เพื่อฟื้นฟูอาณาจักรเมืองม่าวหลงอีกครั้ง แต่ว่าเจ้าฟ้าเมืองไทหลายหัวเมืองบริเวณนั้นไม่ยอม เจ้าโตว่ายฟ้าแห่งเมืองวันได้ส่งข่าวไปราชสำนักทันที

ราชสำนักได้ส่งหลวงจี้เสนาบดีกลาโหมและแม่ทัพเงินกลับมายังเมืองม่าวอีกครั้ง เจ้าฟ้าเมืองวันและคำชิงฟ้าเจ้าฟ้าเมืองแสนหวิได้ร่วมกับกองทัพของราชสำนักจีนเข้าโจมตีปราบปรามเจ้าเสือชิงฟ้าและเจ้าคำเหงฟ้าจนพ่ายแพ้แตกทัพไป เจ้าคำชิงฟ้าได้ส่งกองทัพไปจับตัวเจ้าคำเหงฟ้าได้ที่เมืองเลนและส่งตัวให้ราชสำนักจีนประหารชีวิต

ความคิดที่จะฟื้นฟูอาณาจักรเมืองม่าวหลงหากได้สะดุดหยุดลงแต่เพียงนั้นไม่ อีกประมาณ 30 ปีต่อมา เจ้าเสือหลูฟ้าแห่งเมืองยางได้รวบรวมกำลังพล ช้าง ม้า และอาวุธอีกครั้ง และยกทัพข้ามแม่น้ำอิรวดีกลับมาโจมตีดินแดนบริเวณเมืองม่าวเดิม เมื่อปีพ.ศ. 2041/ค.ศ. 1498 และได้ยึดครองบริเวณนั้น และคิดจะฟื้นฟูอาณาจักรเมืองม่าวหลงขึ้นมากอีกครั้งหนึ่ง และได้ส่งบรรณาการไปยังราชสำนักเพื่อขอเมืองบ้านหม้อ และเมืองอื่น ๆ อีก 13 แห่งคืนมา แต่ราชสำนักจีนไม่ยอม เหตุการณ์ครั้งนี้ผู้ว่าการยูนนานต้องส่งทูตมาเจรจขอให้เจ้าเสือหลูฟ้ายอมเปลี่ยนความคิดและถอนทัพกลับไปเมืองยางเช่นเดิม

²¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน *เครือเมืองมือง*, หน้า 51-52.

ครั้งนี้ถือได้ว่าเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของเจ้าฟ้าไทใหญ่ราชวงศ์เสือที่จะฟื้นฟูเมืองมาว หลังจากนั้นเป็นต้นมา ไม่มีความพยายามเช่นนี้อีกเลย และอำนาจรัฐของราชสำนักจิ้นก็เริ่มแข็งแกร่งและขยายเข้ามาในเขตไทใหญ่เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ

3.4.1.3 ความพยายามของจิ้นในการปกครองไทใหญ่โดยตรง

หลังจากการแบ่งแยกอาณาเขตอาณาจักรเมืองมาวหลวง ด้วยการแต่งตั้งเจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ ให้ขึ้นกับราชสำนักจิ้นโดยตรงแล้ว กฎเกณฑ์ประการหนึ่งที่ปฏิบัติในตอนต้นและตอนกลางของสมัยราชวงศ์หมิงก็คือ ข้อกำหนดให้ผู้ที่จะรับตำแหน่งเจ้าฟ้าใหม่เดินทางไปส่งบรรณาการและรายงานตัวที่ราชสำนักจิ้นด้วยตนเอง ทั้งนี้เพื่อสร้างความจงรักภักดี และความประทับใจในอำนาจการมีของจักรพรรดิเมื่อได้เข้าไปพบกับความโอ้อ่าหรรษาและความมโหฬารของพระราชวังและแผ่นดินอันกว้างใหญ่ของประเทศจีน การเดินทางจากดินแดนไทใหญ่ไปยังกรุงปักกิ่งสมัยนั้นใช้เวลาไปกลับประมาณ 1 ปี และมีหลายครั้งที่เจ้าฟ้าที่ได้รับการแต่งตั้งใหม่ต้องสิ้นพระชนม์ระหว่างการเดินทาง เจ้าฟ้าใหม่จะได้รับหนังสือแต่งตั้ง ตราประจำแผ่นดิน แผ่นป้ายทองคำ ฉัตร ชุดประจำตำแหน่ง และของขวัญอื่น ๆ จากองค์จักรพรรดิ เจ้าฟ้าดาวซือจงแห่งเมืองจางดาเคยไปส่งบรรณาการเช่นนี้เมื่อปี พ.ศ. 2008 / ค.ศ. 1465 และได้ทรงประทับอยู่ที่กรุงปักกิ่งเพื่อเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ นานถึง 6 ปี ก่อนที่จะเสด็จกลับมาปกครองเมืองจางดา

นโยบายในการปกครองประเทศของจิ้นประการหนึ่งที่ปฏิบัติกันสืบมาในราชวงศ์หมิง คือ หลังจากขยายอำนาจและอาณาเขตออกไปแล้ว ความพยายามเบื้องต้นเมื่อได้ยึดครองอาณาเขตก็คือ การเปลี่ยนตัวเจ้าเมืองหรือเจ้าฟ้าผู้ปกครองดินแดนเขตนั้นด้วยการแต่งตั้งขุนนางจากราชสำนักให้ไปกินเมืองแทน จากนั้นก็ให้มีการอพยพชาวฮั่นไปทำการค้าขาย ทำนา และตั้งรกรากในสถานที่แห่งใหม่นี้ต่อไป ก่อนสมัยราชวงศ์หมิงในเขตยูนนานมีประชากรชาวฮั่นอพยพมาอาศัยอยู่เพียงร้อยละ 10 เท่านั้น จำนวนประชากรชาวฮั่นได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากที่ว่าราชวงศ์ยี่ตยูนนานได้ และได้ใช้นโยบายสร้างค่ายทหารและนาทหาร อพยพคนจากส่วนในของประเทศมาเป็นทหารทำนา เกณฑ์ชาวบ้านมาทำนาและทำการค้าในเขตนี้ นโยบายเช่นนี้ราชสำนักจิ้นได้ปฏิบัติมาแล้วและได้ผลในเขตทางใต้และตะวันออกเฉียงใต้

อย่างไรก็ตาม ในเขตแดนที่ราชสำนักจิ้นยังไม่สามารถมีอำนาจทางการเมืองการทหารมั่นคง ราชสำนักจิ้นจะใช้นโยบายแต่งตั้งผู้ปกครองท้องถิ่นขึ้นเป็นขุนนางจิ้นขึ้น หากอยู่ห่างไกลเขตการเมืองการทหารมาก ตำแหน่งก็จะสูงถึงขั้นเป็นเจ้าแสนหวี หากเริ่มใกล้อาณาเขตจิ้นและราชสำนักพอจะมีอำนาจทางการเมืองการทหารพอที่จะจัดการได้ ตำแหน่งก็จะต่ำลงมาเป็นเพียงเจ้าเขียนฝู เจ้าอาณานิคม ดังนั้นเป็นต้น และหากใกล้เข้ามาอีกก็จะมีการแต่งตั้งขุนนางจิ้นจากราชสำนักออกไปเป็นผู้ตรวจการเพื่อคอยควบคุมดูแลการปกครองของเจ้าเมืองที่เป็นคนท้องถิ่นอีกชั้นหนึ่ง

ในระยะแรกหลังจากการปราบปรามเมืองมาวหลวงได้แล้ว จิ้นพยายามที่จะเข้ามามีอำนาจเหนือดินแดนของเจ้าฟ้าไทใหญ่ แต่ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และไข้ป่า รวมไปถึงการที่จิ้นไม่ต้องการเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรม "คนป่าเถื่อน" เหล่านี้ ราชสำนักจิ้นจึงไม่ได้เข้ามาควบคุมโดยตรง ฐานะบ้านเมืองไทใหญ่ในเขตชายแดนเหล่านี้กับเมืองไทใหญ่และเมืองอื่น ๆ ที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นขุนนางจิ้นให้ทำหน้าที่ปกครองท้องถิ่นจึงไม่ค่อยมีความแตกต่างกันนัก ความแตกต่างที่เห็นได้ชัดประการเดียวคือ ขณะที่เมืองต่าง ๆ เดินทางไปส่งบรรณาการที่ราชสำนักนั้น หัวเมืองไทใหญ่ที่อยู่ในเขตแดนใกล้จิ้นมักจะมีผู้ช่วยเป็นชาวฮั่นแปลสาสน์ให้ ในขณะที่

ที่หัวเมืองอื่น ๆ ที่ห่างไกลออกไปไม่มี สิ่งที่ราชสำนักจีนได้กระทำการพยายามเข้ามามีอำนาจทางการเมืองการปกครองเมืองไทใหญ่คือการส่งผู้ตรวจการไปร่วมปกครองเมืองตี อันเป็นเมืองที่อยู่ใกล้อำนาจรัฐท้องถิ่นของจีน คือเมืองเถิงเย่ที่เรียกว่า เมืองเถิงชงในเขตจังหวัดเป่าซานปัจจุบัน

ในปีพ.ศ. 1987/ค.ศ. 1444 ซึ่งเป็นปีที่เมืองตีได้รับแต่งตั้งจากราชสำนักจีนให้เป็นเจ้าฟ้าใหม่ปกครองเมืองตีในระหว่างสงครามปราบเมืองมวหลวง ขณะนั้นมีดาวกู่หยิ่นเป็นเจ้าฟ้า ราชสำนักได้แต่งตั้งหลิวซือเขียนมาเป็นผู้ตรวจการ อีกสามรัชกาลต่อมาคือในรัชสมัยของดาวเล่อเต่ (1497-1510) ผู้แทนราชสำนักซึ่งมาเป็นผู้ตรวจการชื่อหลิวอันได้ปลงพระชนม์เจ้าฟ้าเมืองตีคือดาวเล่อเต่ ในปีพ.ศ. 2053/ค.ศ. 1510 ราชสำนักจีนได้รับทราบข่าวนี้ จึงสั่งให้มณฑลยูนนานจับตัวหลิวอันประหารชีวิตทันที โดยให้ไปประหารชีวิตที่สุสานของเจ้าฟ้าดาวเล่อเต่เพื่อเป็นการเช่นหัวขอขมา หลังจากนั้นราชสำนักก็ไม่มีการตั้งผู้ตรวจการขึ้นในเมืองตีอีกเลย

เหตุการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดและการปฏิบัติของราชสำนักจีนต่อหัวเมืองที่อยู่ชายแดนขณะนั้นว่า หัวเมืองเหล่านี้แท้จริงยังไม่ขึ้นกับราชสำนักอย่างแท้จริงนัก และอำนาจทางการเมืองการทหารและการเมืองของจีนยังไม่เข้มแข็งพอที่จะตั้งขุนนางจากราชสำนักมาปกครอง จึงได้ตั้งผู้ตรวจการมาก่อน เมื่อเกิดปัญหานี้ขึ้น หากไม่จัดการแก้ไขอย่างเด็ดขาดแล้ว เรื่องราวอาจจะลุกลามยังก่อให้เกิดการกบฏต่อต้านของเจ้าฟ้าไทใหญ่ในเขตนี้ทั้งหมดก็เป็นได้ ด้วยเหตุนี้ราชสำนักจีนจึงจำต้องยกเลิกการแต่งตั้งขุนนางจากราชสำนักออกไป

ในเขตใต้คงและเป่าซานมีเพียงเมืองตีเมืองเดียวเท่านั้นที่มีผู้ตรวจการจากราชสำนัก สาเหตุประการหนึ่งที่เมืองตีมีผู้ตรวจการนั้น อาจเป็นไปได้ว่า ขณะนั้นเริ่มมีพ่อค้าเดินทางมาค้าขายและตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในเขตตัวเมืองตีมากขึ้น ดังมีประกาศจากราชสำนักซึ่งออกเมื่อรัชสมัยของจักรพรรดิเจียชิ่ง ปีที่ 7 พ.ศ. 2072 หรือค.ศ. 1529 ว่า ห้ามชาวฮั่นในประเทศซื้อนาและห้ามกตัญูตริตชาวบ้าน มายังเมืองตี ยุคนั้นตรงกับสมัยของเจ้าฟ้าดาวเล่อเจิ้นซึ่งขึ้นครองราชย์สืบต่อจากดาวเล่อเต่ ประกาศนี้แสดงว่า ได้มีพ่อค้าคนรวยชาวฮั่นได้ออกไปกว้านซื้อที่นาหรือรับจ้างของที่นาในเขตเมืองตีมาก ทำให้เกิดความเดือดร้อน และเป็นที่รู้กันทั่วไปว่า การเช่าที่นาของชาวฮั่นนั้น ชาวนาต้องจ่ายค่าเช่าสูงมาก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ความพยายามของราชสำนักจีนที่จะเข้าไปมีบทบาททางการเมืองการปกครองหัวเมืองไทใหญ่ได้เริ่มเกิดขึ้นเป็นรูปธรรมในยุคต้นหลังการปราบเมืองมวเรียบร้อยแล้ว แต่ก็ยังไม่สามารถทำได้สำเร็จ ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยหลาย ๆ อย่างด้วยกัน ปัจจัยสองประการที่สำคัญก็คือ ประการแรกอำนาจของรัฐไทใหญ่ในบริเวณนี้ยังแข็งแกร่งเหมือนมีลักษณะเป็นหนึ่งเดียว หากรวมตัวกันได้ก็ยังสามารถตั้งตนเป็นอิสระ สร้างความเดือดร้อนให้กับชายแดนจีนได้ เพราะเขตแดนของจีนที่มีอำนาจได้เต็มที่ขยายมาได้เพียงเขตหย่งชาง ต้าหลี่ และคุนหมิงเท่านั้น และประการที่สอง จีนแม้จะยังไม่มียุทธศาสตร์ทางการเมืองการทหารแข็งแกร่งพอที่จะเข้ามาควบคุมดินแดนไทใหญ่ที่ตนได้แต่งตั้งให้เป็นเจ้าฟ้าหรือขุนนางท้องถิ่นได้ จำต้องปล่อยให้ปกครองเป็นอิสระขอเพียงยอมรับความยิ่งใหญ่ของจีนด้วยการส่งบรรณาการเท่านั้น

ในรัชสมัยของจักรพรรดิเจียชิ่ง ปีที่ 7 พ.ศ. 2072/ค.ศ. 1529 ปีเดียวกันนี้เอง ราชสำนักก็ประกาศยกเลิกกฎระเบียบที่ให้เจ้าฟ้าหรือขุนนางท้องถิ่นไปส่งบรรณาการด้วยตนเองที่ราชสำนักกรุงปักกิ่ง หากให้ส่งได้ในหัวเมืองใหญ่ภายในประเทศ การกระทำเช่นนี้ ด้านหนึ่งเหมือนกับแสดงว่าราชสำนักเองมีความมั่นใจต่อเสถียรภาพของตนเองมาก และอีกด้านหนึ่งเป็นการมอบอำนาจให้กับรัฐบาลท้องถิ่นเพื่อจัดการดูแลการปกครองหัวเมืองในเขตปกครองใกล้เคียง นโยบายเช่นนี้ส่งผลกระทบต่อเจ้าฟ้าไทใหญ่โดยตรง เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้รัฐบาลท้องถิ่นเข้ามาควบคุมจัดการผลประโยชน์ท้องถิ่นต่าง ๆ ซึ่งแต่เดิมนั้นต้องส่งมาในรูปของ

บรรณาการไปยังราชสำนักกรุงปักกิ่งโดยตรง มาบัดนี้ผู้ว่าราชการมณฑลยูนนานได้รับการเพิ่มอำนาจสิทธิขาด ในการปกครองมากขึ้นกับเจ้าฟ้าไทใหญ่ในเขตนี้ทั้งหมด

3.4.1.4 สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่: สายสัมพันธ์เดิมที่แนบแน่น

ในระยะเกือบหนึ่งศตวรรษหลังจากการล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวง สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ส่วนใหญ่หากมีการเปลี่ยนแปลงจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยภายใน สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่เอง แม้ว่าขณะนี้ดูเหมือนว่าไม่มีอาณาจักรไทใหญ่ที่มีเมืองหลวงใดเป็นเมืองศูนย์กลางเพียงเมืองเดียว แต่เมืองไทใหญ่ก็ยังคงมีการติดต่อไปมาหาสู่ มีความสัมพันธ์กันหลาย ๆ ด้าน

การปกครอง

สังคมไทใหญ่มักยังเป็นสังคมในระบบเจ้าฟ้า ที่มีเจ้าฟ้าเป็นผู้ปกครองที่มีอำนาจทางการเมืองการทหาร และเศรษฐกิจอย่างเบ็ดเสร็จ มีนางจ๋มหรือเอกอัครมเหสีเป็นผู้ประทับตราแผ่นดินในการออกคำสั่งประกาศ ฯลฯ และมีพระอนุชาเจ้าฟ้าดำรงตำแหน่งแกลเมือง และเชื้อพระวงศ์ที่เรียกว่าฟ้าหลวงมาดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเสนาอำมาตย์พรองเมืองบู๊สิง บู๊หง บู๊กั้ง และบู๊สินหรือบู๊แก เสนาอำมาตย์พรองเมืองจนถึงระดับบู๊สิงต้องผลัดเวรกันเข้าไปทำงานในหอคำหรือหอเจ้าฟ้า ที่มีทหารเจ้าฟ้าคอยอารักขาอยู่

เจ้าฟ้า นางจ๋ม กลุ่มราชวงศ์ และเชื้อพระวงศ์เหล่านี้ล้วนมีที่นาเป็นแหล่งรายได้ทางเศรษฐกิจ ที่ดินที่นาป่าเขาล้วนเป็น “น้ำเจ้าดินขุน” ที่มีเจ้าฟ้าเป็นเจ้าของ และได้จัดแบ่งออกเป็นส่วน ๆ เพื่อให้เป็นค่าตอบแทนการทำงาน จำนวนมากน้อยลดหลั่นไปตามตำแหน่ง

ในระดับท้องถิ่น เจ้าฟ้าได้มอบหมายให้เผ่าเมืองไปดูแลหัวเมืองเล็ก ๆ และให้บู๊สิงดูแลพื้นที่หลาย ๆ กั้ง และบู๊กั้งดูแลหมู่บ้านหลายสิบหมู่บ้าน ในระดับหมู่บ้านแต่งตั้งให้บู๊แกหรือผู้ใหญ่วินดูแลอีกชั้นหนึ่ง ตำแหน่งเหล่านี้สามารถแต่งตั้งผู้ช่วยมาทำงานได้

ทางด้านการทหารนั้น แต่ละหมู่บ้านจะมีการมอบหมายให้คัดเลือกคนขึ้นมาเป็นทหาร โดยเลือกจากทุก 3-5 คน ให้มีทหารหนึ่งคน ผู้ที่เป็นทหารจะได้รับการมอบหมายที่นาให้ทำกินโดยไม่ต้องเสียภาษี และเจ้าฟ้าอาจกำหนดหลาย ๆ หมู่บ้านให้เป็นหมู่บ้านทหาร และกำหนดให้มีนาทหารเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการซื้ออาวุธ ฝึกทหารเป็นต้น โดยแต่งตั้งหัวเผ่าหรือหัวหน้าทหารเป็นผู้ดูแล ปกติจะมีการฝึกซ้อมอาวุธ ประลองฝีมือทหารกันปีละครั้งที่ได้มีการปฏิบัติมาแต่โบราณ

ในกลุ่มชาวบ้านนั้น สามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ หมู่บ้านข้าใช้หรือหมู่บ้านเกณฑ์แรงงาน กับหมู่บ้านเสียภาษี หมู่บ้านข้าใช้หมายถึงหมู่บ้านที่ชาวบ้านต้องผลัดเวรกันไปทำงานให้กับหอคำหรือเจ้าฟ้า ตั้งแต่การทำอาหาร ทำความสะอาด ตักน้ำ เผาสุสาน เลี้ยงม้า เลี้ยงช้าง เกี่ยวหญ้า เกี่ยวหญ้าช้าง ฯลฯ กล่าวอย่างง่าย ๆ งานทุกอย่างของเจ้าฟ้าจะมีการเกณฑ์แรงงานจากหมู่บ้านข้าใช้เหล่านี้ไปทำงาน หมู่บ้านเหล่านี้จะได้รับการยกเว้นการเสียภาษีหรือค่าเช่านา หรือหากต้องจ่ายก็ต่ำมาก หมู่บ้านประเภทนี้มีจำนวนไม่มากนัก และมักอยู่ไม่ห่างไกลจากหอคำ

หมู่บ้านเสียภาษี หมายถึงหมู่บ้านที่ทำนาเสียค่าเช่านาโดยไม่ถูกเกณฑ์แรงงานประจำ แต่มีหน้าที่เสียภาษี ปกติสมัยนั้นจะเสียภาษีปีละครั้ง และมักเสียเป็นข้าวเปลือก โดยคิดจากพันธุ์ข้าวที่หว่านเป็นกล้า เช่น

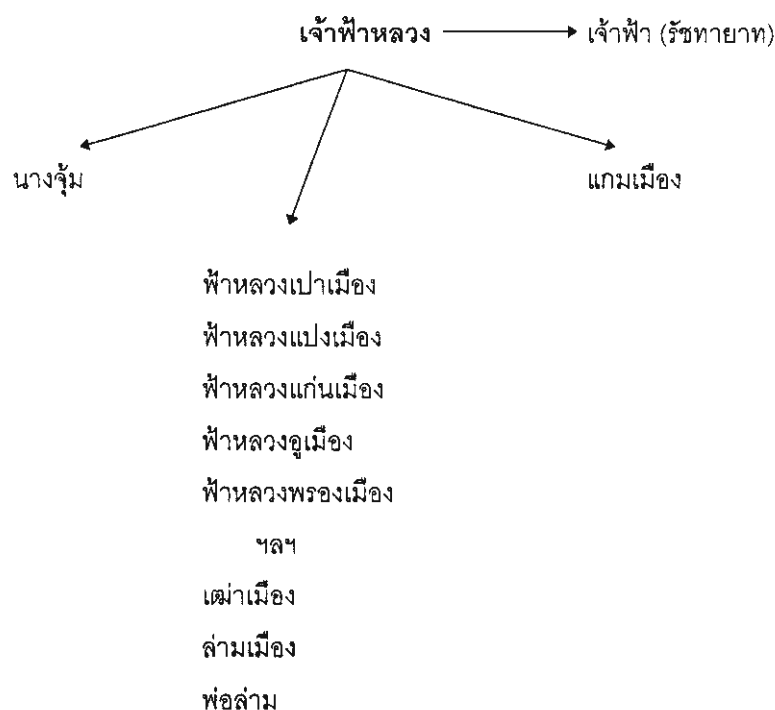
พันธุ์ข้าว 1 ตาง²² ต้องเสียภาษี 10 ตาง เป็นต้น ปู่กั้ง ปู่แก่ และปู่สินมีหน้าที่ออกไปเก็บภาษีเหล่านี้ และขนเข้าไปยังหอคำให้กับฟ้าหลวงที่เป็นพ่อล้าม และพ่อล้ามจะมอบให้กับยังของหอคำต่อไป

อย่างไรก็ตาม เจ้าฟ้าอาจจะเกณฑ์แรงงานชาวบ้านทั่วไปมาทำงาน เช่น ขุดบ่อ บันฝาย ขุดคลอง ทำถนน ซ่อมหอคำ หรือทำนาเจ้าฟ้าด้วยอีกก็ได้

ในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ได้คง ไม่ปรากฏเอกสารว่าด้วยกฎหมายที่เป็นลายลักษณ์อักษร การตัดสินใจ การลงโทษ กฎเกณฑ์ ข้อห้าม ข้อบังคับต่าง ๆ ทางสังคมนั้นใช้กฎหมายจารีตประเพณีทางสังคมเป็นเกณฑ์ในการตัดสิน โดยมีกลุ่มผู้เฒ่าบ้านผู้แก่สวนในระดับหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินร่วมกับปู่แก่ปู่สิน คดีที่ใหญ่ขึ้นมาก็ให้ปู่กั้งปู่สิน หรือในเมืองเป็นหน้าที่ของเจ้าฟ้าและเสนาอามาตย์ที่มาพิจารณาและให้เจ้าฟ้าเป็นผู้ตัดสินคดี²³

รูปแบบการการบริหารปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่

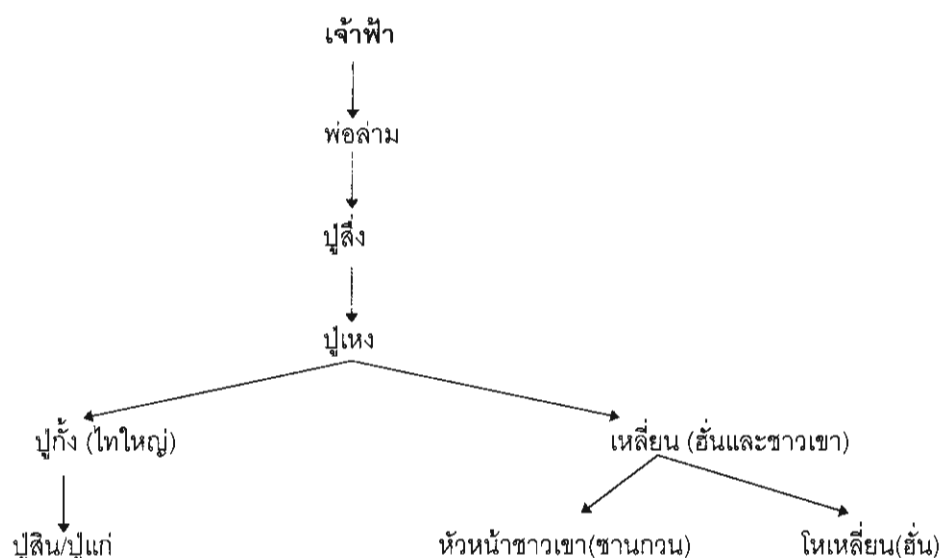
1. การปกครองในหอคำ

²² ตางเป็นมาตราตวงข้าวของชาวไทใหญ่ เท่าที่เห็นตัวอย่างตางมีขนาดความจุประมาณ 3-4 ลิตร ตางของไทใหญ่แต่ละเขตอาจมีลักษณะกว้างใหญ่ไม่เท่ากันเนื่องจากไม่มีมาตรฐานแน่นอน

²³ ดูเพิ่มเติมได้ใน Zhang Xisheng, 1990. "The Feudal Law and Power Structure of the Dai Nationality in the Dehong Region," in *Proceedings of the 4th International Conference on Thai Studies*, Kunming, China, pp. 325-340.

2. การปกครองภายนอกหอคำ (การปกครองท้องถิ่น)

การแบ่งที่นา

ระบบเจ้าฟ้าหรือระบบสังคมศักดินาของไทใหญ่ ที่นาป่าเขาและห้วยลำธารทั้งหมดมีเจ้าฟ้าเป็นเจ้าของที่เรียกว่า "น้ำเจ้าดินขุน" ผู้ที่จะเข้ามาทำมาหากินต้องแจ้งปู่แก่หรือปู่สินรู้เพื่อรายงานให้เจ้าฟ้ารับทราบและอนุญาตก่อนจึงจะสามารถลงมือทำนาได้ ปกติแล้ว มักเริ่มต้นด้วยการไปถอนหญ้าจากที่ดินที่ว่างเปล่าไปมอบให้ปู่แก่ปู่สิน และปู่แก่ปู่สินจะไปให้พ่อล้าม พ่อล้ามก็จะนำราษฎรผู้นั้นเข้าเจ้าฟ้าเพื่อที่จะให้ปลงอนุญาตต่อไป

เมื่อผืนดินป่าไม้และลำธารเป็นของเจ้าฟ้าทั้งหมด ผู้ที่เข้ามาอยู่อาศัยต้องมีหน้าที่จ่ายภาษี ส่วย ค่าเช่า และอากรต่าง ๆ ให้แก่เจ้าฟ้า ปกติแล้วเจ้าฟ้ามีระบบการแบ่งที่นาดังต่อไปนี้

1. นาวเจ้าฟ้า หมายถึงนาของเจ้าฟ้า ที่ชาวบ้านถูกเกณฑ์มาทำ หรือมาขอเช่าทำ โดยต้องจ่ายภาษีเป็นข้าวเปลือกให้แก่เจ้าฟ้าโดยตรงหลังการเก็บเกี่ยว ภาษีที่จ่ายมี 2 ประเภท คือ ภาษีนาที่ต้องจ่ายตามจำนวนนาที่เช่า และภาษีค่าเช่าที่จ่ายตามสัดส่วนของผลผลิตที่ได้ โดยคิดตามจำนวนพันธุ์ข้าวเปลือกที่หว่านลงไป อาจคำนวณได้เป็นร้อยละ ๓๐ - ๕๐ ของผลผลิต นาส่วนนี้มีเป็นจำนวนมาก

2. นาวเงินเดือน หมายถึงที่นาที่เจ้าฟ้ามอบให้เป็นค่าตอบแทนแก่ผู้ที่ทำงานในหอคำ ฮั่นได้แก่ฟ้าหลวง พรองเมือง เฒ่าเมือง เจ้าล้าม ปู่กั้ง และปู่แก่ปู่สิน เป็นต้น หรือหากไม่จัดสรรที่นาให้ทำ เจ้าฟ้าก็อาจคำนวณเป็นข้าวเปลือกประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ ตางต่อปี นาส่วนนี้เป็นนาประจำตำแหน่งที่จะสืบทอดไม่ได้ ขายหรือจำนองไม่ได้ แต่สามารถนำไปให้ชาวนามาเช่าได้

3. นาสวนตัว ได้แก่ที่นาที่เจ้าฟ้ามอบให้แก่นางจุ่ม แกมเมือง หรือนาที่ยกให้ลูกสาวที่เรียกว่านางแสงในงานแต่งงาน เป็นต้น นาส่วนนี้ถือเป็นของส่วนบุคคลที่จะขาย จำนองหรือให้เช่าอย่างไรก็ได้²⁴

²⁴ มีสิ่งที่น่าสนใจคือ การให้ของขวัญแต่งงานแก่ผู้มีตำแหน่งสูง ๆ มักให้หมู่บ้านทั้งหมู่บ้านเพื่อให้เก็บส่วยภาษีค่าเช่าเรียกว่าเป็นนา ค่าแบ่งทาน้ำ ถือว่าเป็นนาส่วนบุคคลเช่นเดียวกัน ในสมัยราชวงศ์หมิง เมื่อผู้ว่าราชการมณฑลยูนนานได้เข้าพิธีสมรสกับพระธิดาของจักรพรรดิ เจ้าฟ้าไทใหญ่ได้ถวายที่นาที่เรียกว่า "นาประแบ่งแต่งตัว" ให้เป็นของขวัญเพื่อเก็บส่วยภาษีไว้เป็นค่าเครื่องแต่งตัว

4. **นาสวนกลางของหมู่บ้าน** คือนาที่เจ้าฟ้ามอบให้เพื่อให้เป็นรายได้สำหรับสวนกลางของหมู่บ้านใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการรับแขกต่างบ้าน จัดงานปอยงานการกุศล หรือเป็นค่าใช้จ่ายในการเข้าร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นต้น นาสวนนี้มีปู่เป็นดูแล ที่ดินสวนกลางนี้ยังมีสนามหญ้าสวนกลางสำหรับไว้เลี้ยงวัวเลี้ยงควายด้วยเช่นเดียวกัน ไม่มีใครเป็นเจ้าของได้

5. **นาจองหรือนาวัด** คือนาที่เจ้าฟ้ามอบให้เป็นค่าใช้จ่ายของวัด สามารถให้ชาวนาเช่าโดยวัดเป็นผู้เก็บรายได้ทั้งหมด²⁵

6. **นาหัวบ้านหัวสาว** หมายถึงนาที่เจ้าฟ้ามอบให้กลุ่มหนุ่มสาวดูแลโดยมีหัวหน้ากลุ่มหนุ่มสาวของหมู่บ้านเป็นผู้จัดการเรื่องรายได้ การเกณฑ์แรงงานมาช่วยกันทำนา หรืออาจให้เช่าก็ได้ เพื่อนำมาเป็นรายได้ในการจัดกิจกรรมของกลุ่มหนุ่มสาว เช่นการจัดงานปอย งานแต่งงาน และงานประเพณีต่าง ๆ ของหมู่บ้าน

7. **นาปิ่นหรือนาก้อง** หมายถึงนาที่จะเอาค่าใช้จ่ายสำหรับการซื้อปิ่นหรืออาวุธสำหรับทหาร เพราะทหารของแต่ละหมู่บ้านต้องซื้อปิ่นหรืออาวุธเอง เจ้าฟ้าจึงได้จัดนาส่วนนี้ให้

8. **นาแหล่นหรือนาทหาร** ได้แก่ที่นาที่ทางราชสำนักจีน หรือเจ้าฟ้าจัดได้สำหรับเป็นเสบียงและค่าใช้จ่ายทางทหาร หากมีกองทัพราชสำนักเดินทางมาทำศึก ราชสำนักจีนมีนโยบายสร้างนาแหล่นไว้ตามเมืองชายแดนในเขตใต้คงเป็นจำนวนมากและส่งทหารอื่นหรือเกณฑ์ชาวนาไทใหญ่ไปทำนาส่วนนี้ บางครั้งเจ้าฟ้าได้มอบหมู่บ้าน หรือเมืองบางเมืองให้กับแม่ทัพยั้งที่เดินทัพมาเผ่าชายแดนเพื่อให้ทั้งบ้านทั้งเมืองนั้นส่งส่วยข้าวสารอาหารต่าง ๆ ให้แก่กองทัพ

9. **นาบุกเบิก** หมายถึงที่นาที่ชาวบ้านไปขออนุญาตบุกเบิกใหม่จากที่ป่าให้เป็นนา เนื่องจากปีแรกๆของการบุกเบิกยังไม่ให้ผลผลิตดีนัก เจ้าฟ้าจึงไม่เก็บภาษีในสามปีแรก แต่หลังจากนั้นต้องส่งส่วยเสียภาษีเหมือนกับนาทั่วไป

เจ้าฟ้าจะส่งฟานหลวงหรือเจ้าล้ามพร้อมกับกองทหารออกไปตามหมู่บ้านหลังเก็บเกี่ยวเพื่อไปเก็บภาษีข้าวเปลือกและภาษีอื่น ๆ ในการออกปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่แต่ละครั้ง ชาวบ้านต้องจ่ายเงินค่าเดินทางไปเก็บภาษี พร้อมทั้งต้องเลี้ยงคูปูเสื่อให้กับข้าราชการเหล่านี้อีกด้วย

ชีวิตความเป็นอยู่

ชาวไทใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่อยู่กับท้องทุ่งท้องนา ลำน้ำ และป่าเขา การทำนามีการขุดบ้นฝายระบายน้ำ มีการทำงานร่วมกันเพื่อดำนาและเก็บเกี่ยว สังคมที่ราบลุ่มหุบเขาค่อนข้างเป็นสังคมปิด ทำให้ชาวไทใหญ่มารวมตัวร่วมกิจกรรมการผลิตและงานรื่นเริงกันได้อย่างแข็งขันและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียว ประสพการณ์ในการทำนามีมาก และได้สร้างเครื่องมือเครื่องใช้สำหรับการทำนาหรือใช้ในชีวิตประจำวันด้วยการใช้วัสดุจากไม้ไผ่และไม้ต่าง ๆ ที่เป็นต้นไม้ท้องถิ่นของหมู่บ้านไทใหญ่

บ้านเรือนชาวไทใหญ่แต่เดิมสร้างจากวัสดุพื้นบ้านที่เป็นไม้ไผ่และมุงคา ยกพื้นสูง พื้นและฝาใช้ไม้ไผ่สานทั้งสิ้น บ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มก้อน มีที่นาอยู่โดยรอบ

²⁵ นาประเภทนี้เคยมีปรากฏในประวัติศาสตร์ราชวงศ์ถังและในสมัยน่านเจ้าก็มีเช่นเดียวกัน ในเอเชียอาคเนย์ เช่นในประวัติศาสตร์กัมพูชา พม่า และแม้แต่ในล้านนา จะพบว่ามีการยกที่ดินให้กับวัดที่เรียกว่า กัลปนา แสดงว่าได้มีการปฏิบัติติดต่อกันมาช้านานแล้ว

ความเชื่อ

ความเชื่อหลักของชาวไทใหญ่คือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผี ผีในที่นี้หมายถึงเทวดาและผีวิญญาณสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติทั่วไป จากตำนานพื้นเมืองเมืองซอน สีกพันเมืองวัน และราชวงศ์เมืองวันได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีอันได้แก่ การไหว้เสื้อบ้าน เสื้อเมือง ต้นสูงต้นไทร การไหว้ผีป่าเขาผีน้ำผีดิน และผีธรรมชาติต่างๆ ความเชื่อเรื่องผีได้มีส่วนสัมพันธ์กับความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมือง การมีผลผลิตที่อุดมสมบูรณ์ และการตกต้องตามฤดูกาลของฝนฟ้า และแน่นอนว่า ความเชื่อเรื่องผีได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องฟ้า อันโยงใยไปถึงความเชื่อความนับถือเจ้าฟ้าผู้ปกครองเหนือหัวที่ชาวไทใหญ่นับถือยิ่ง

เอกสารตำนานพื้นเมืองหลายฉบับได้กล่าวถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาว่าได้มีมาแต่สมัยก่อนอาณาจักรเมืองมวหลวง ประวัติเมืองซอนได้พูดถึงพระก่อเมืองว่าเป็นพระพุทธรูปองค์แรกที่ชาวไทใหญ่เมืองซอนได้สักการะเมื่อราวศตวรรษที่ 15 ก่อนสงครามในสมัยของพระเจ้าบุเรงนอง ชาวไทใหญ่ปัจจุบันมีความเคร่งต่อศาสนามาก และในประวัติศาสตร์หลังคริสต์ศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมาได้มีการสร้างวัด เจดีย์ตามสถานที่สำคัญต่าง ๆ ในเขตแดนเมืองไทใหญ่เป็นจำนวนมาก เหมือนกับจะตอกย้ำว่า พระพุทธศาสนาได้เผยแพร่และปักหลักฐานหยั่งลึกในความเชื่อและการนับถือของชาวไทใหญ่ในเขตนี้มาแต่โบราณแล้ว แต่ความเชื่อเช่นนี้มักค่อนข้างจะขัดแย้งกับประวัติราชวงศ์ของแต่ละเมืองในเขตได้คง

ไม่ว่าความเป็นจริงจะเป็นอย่างไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่แน่นอนก็คือ ลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ในช่วงนี้เป็นการสืบสานความต่อเนื่องของสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ด้วยเหตุผลที่สังคมการเมืองการปกครองในอาณานิเวศนี้ยังอยู่ภายใต้การปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่อย่างเข้มแข็งและมั่นคง แม้จะไม่ปรากฏออกมาเป็นรูปแบบของอาณาจักรที่เป็นเอกภาพนักก็ตาม แต่โดยทางสังคมและวัฒนธรรมแล้วยังมีความเป็นเอกภาพเป็นไทใหญ่ที่ได้สืบสานต่อกันมานับพันปีมาแล้วนั่นเอง

3.4.2 ยุคสงครามพม่าและการขยายเขตอำนาจการเมืองการปกครองของจีน

(พ.ศ. 2093-2143/ ค.ศ. 1550-1650)

การก้าวขึ้นมาใช้อำนาจของราชวงศ์ตองอูของพม่านำไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรไทใหญ่แห่งกรุงอังวะและอาณาจักรไทใหญ่อื่น ๆ ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าโดยสิ้นเชิง หลังรัชสมัยพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งสงครามพม่ายุคของพระเจ้าบุเรงนองและพระเจ้านันทบุเรง การล่มสลายของอาณาจักรไทใหญ่ในยุคนี้มีผลต่อฐานะและอำนาจของเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่อยู่ในเขตทางภาคตะวันออกและภาคเหนือของเมืองมวโดยตรง เพราะนั่นหมายความว่าอาณาจักรของเจ้าฟ้าไทใหญ่ได้ถูกแบ่งออกเป็นส่วนมากขึ้น ไม่มีอิสระในการตั้งกองกำลังของตนเอง และไม่มีการทัพใหญ่มาพาดพิงต่อด่านกองกำลังท้องถิ่นของพม่าหรือของจีนได้อีกต่อไป

ราชสำนักจีนเองเมื่อได้ส่งกองทัพเข้ามาต่อต้านสงครามพม่าในเขตดินแดนไทใหญ่ก็ได้เรียนรู้ถึงการสูญเสียอำนาจทางการเมืองและการปกครองของเจ้าฟ้าไทใหญ่ จึงได้ใช้โอกาสนี้เข้ามาตั้งค่ายทหาร นาทหาร และอพยพชาวฮั่นเข้ามา เพื่อกระชับและเพิ่มอำนาจในการควบคุมดูแลเขตแดนไทใหญ่ในบริเวณนี้ให้มากขึ้นเรื่อย ๆ นโยบาย “แต่งตั้งขุนนางจีนปกครองแทนเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่น” เริ่มถูกนำมาใช้เพื่อเป็นการกรุยทางไปสู่การทำลายระบบเจ้าฟ้าของชาวไทใหญ่ต่อไป

การสนับสนุนการสร้างค่ายทหาร การทำนาทหาร ก่อให้เกิดการเข้ามาของพ่อค้าวานิชชาวฮั่นที่เข้ามาผูกขาดการค้าเกลือ ข้าวและสินค้าอื่น ๆ ทำให้การค้าขายแดนในเขตของชาวไทใหญ่มีความคึกคักมากขึ้น การทำการค้ากับชาวนาไทใหญ่ในเขตนี้สร้างกำไรให้กับพ่อค้าชาวฮั่น และการอพยพเข้ามาของพ่อค้ามากขึ้นนี้เองได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคมตามไปด้วย นั่นคือ หน่อของระบบเจ้าที่ดินได้เริ่มพัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็วในเขตรอยต่อของสังคมไทใหญ่และสังคมชาวฮั่น หรือในบริเวณที่มีชาวฮั่นเข้ามาตั้งรกรากอย่างถาวร ระบบเจ้าฟ้าที่มีเจ้าฟ้าเป็นเจ้าที่ดินรายใหญ่ผูกขาดมาแต่โบราณเริ่มสั่นคลอน ความขัดแย้งระหว่างเจ้าที่ดินชาวฮั่นกับเจ้าฟ้าไทใหญ่เริ่มมีมากขึ้น การจํานอง การขายที่ดินขยายตัวทั่วไป การสูญเสียอำนาจในที่ดินย่อมหมายถึงการสูญเสียผลประโยชน์ที่เป็นภาษี เป็นแหล่งรายได้ และเหนือสิ่งอื่นใด ที่ดินหมายถึงอำนาจของเจ้าฟ้าก็เริ่มค่อย ๆ สลายตัวตามไปด้วย

ยุคนี้ไม่เพียงแต่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างทางการเมืองการปกครองและระบบเศรษฐกิจดังกล่าวถึงเท่านั้น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนบนดังกล่าวมีผลกระทบโดยตรงต่อสังคมและวัฒนธรรม ยุคนี้จึงอาจจัดได้ว่าเป็นยุคเริ่มต้นที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ที่เป็นการผสมผสานกับลักษณะของสังคมและวัฒนธรรมฮั่นที่หลังไหลอพยพเข้ามาเข้ามาทำงานในที่ราบหุบเขาและเข้ามามีความสัมพันธ์ติดต่อกับชาวไทใหญ่ทั่วไปมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของการเป็นขุนนางชนชั้นปกครอง พ่อค้าวานิช และทหารชาวนาทั่วไป

3.4.2.1 สงครามพม่าและเจ้าฟ้าไทใหญ่ในจีน

สงครามพม่าเข้าโจมตีและยึดไทใหญ่ครั้งนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของชาวไทใหญ่ เพราะหมายถึงสงครามที่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดชะตาชีวิตของเจ้าฟ้าและชาวไทใหญ่ และเป็นการแบ่งเขตดินแดนไทใหญ่ระหว่างจีนกับพม่าแม้ไม่มีหลักเขตกำหนดดินแดนที่แน่นอน แต่ผลของสงครามครั้งนี้ทำให้จีนเองต้องยอมรับเอกราชของพม่า และไม่ได้ถือว่าพม่าเป็นเมืองขึ้นของจีนอีกต่อไป นี่เป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้จีนเองต้องยอมรับดินแดนอาณาจักรไทใหญ่ที่พม่าเข้าไปยึดครองว่าเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรพม่าด้วย แม้ว่าจีนยังมีปัญหาหัวเมืองบางแห่งที่ยังไม่สามารถตกลงกันได้เพราะเป็นพื้นที่ชายขอบสุดแดนของแต่ละอาณาจักร

หลังจากที่ราชวงศ์ตองอูของพม่าขึ้นครองราชย์เริ่มจากพระเจ้าตะเบ็งชเวตี้ เป้าหมายหนึ่งของสงครามขยายอาณาจักรของพม่าก็คืออาณาจักรไทใหญ่ทั้งหมดทางตอนเหนือของพม่า หลังจากการสู้รบสองครั้งในรัชสมัยของพระเจ้าบุเรงนองในพ.ศ. 2098/ค.ศ. 1555 และพ.ศ. 2100/ค.ศ. 1557 อาณาจักรและดินแดนไทใหญ่ทั้งหมดทางใต้ของลุ่มแม่น้ำคงก็ตกเป็นของพม่า และแคว้นไทใหญ่ทั้งหลายถูกลดอำนาจเป็นเพียงหัวเมืองและพม่ายังคงให้เจ้าฟ้ายังรักษาการปกครองและสืบราชวงศ์ต่อไปได้²⁶ ในขณะที่ฮาร์วีย์กล่าวว่าพระเจ้าบุเรงนองต้องยatraทัพขึ้นไปโจมตีและยึดอาณาจักรไทใหญ่ถึงสามครั้งตั้งแต่ปีพ.ศ. 2099-2102/ค.ศ. 1556-9 เพื่อที่จะเอาชนะไทใหญ่ได้ และในปีพ.ศ. 2105/ค.ศ. 1562 ยังได้เข้าไปโจมตีดินแดนของเมืองไทยทั้งเก้าที่พม่าเรียกว่าโกซานปีในแถบลุ่มแม่น้ำดำฝั่งหรือแม่น้ำหลวง แม่น้ำมวในยูนาน²⁷

²⁶ หม่อง ทิน อ่อง. 2519. *ประวัติศาสตร์พม่า*. (โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. (เพชร ภูมิตร แปล)), หน้า 73-74.

²⁷ G. E. Harvey. 1967. *History of Burma. From the Earliest Times to 10 March 1824 The Beginning of the English Conquest*. 2nd ed. Frank Cass & Co. Ltd. หน้า 165-66.

เมื่อพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต พระเจ้านันทบุเรงได้ทรงสืบทอดภารกิจในการปกครองและควบคุมหัวเมืองไทใหญ่ต่อตลอดชีวิตของพระองค์ด้วยความพยายามในการลดอำนาจและอาณาเขตของเมืองกอง เมืองยาง เมืองนาย บ้านหม้อ และยองหัวย นอกจากนั้นพระองค์ยังประสบความสำเร็จในการทำให้อินยอมรับการส่งตัวเจ้าฟ้าเมืองบ้านหม้อที่หนีเข้าไปลี้ภัยอยู่ในเขตแดนจีนให้กับพม่า การกระทำเช่นนี้ฮาร์วีย์ตีความว่าเป็นการแสดงการยอมรับอำนาจของอาณาจักรพม่าเหนือดินแดนไทใหญ่ทางตอนเหนือของพม่า และฮาร์วีย์ยังได้อ้างต่อไปว่าจีนเองก็ยอมรับว่าหลังจากปีพ.ศ. 2171/ค.ศ. 1621 เป็นต้นมา พม่าไม่ได้ส่งบรรณาการให้กับราชสำนักจีนอีกต่อไป²⁸

เหตุการณ์เดียวกันนี้ ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่เขียนโดยชาวไทใหญ่ได้บันทึกไว้ว่า “คงจะเป็นฟ้าลิขิตโชคชะตามันหมาย ขณะนั้นบ้านเมืองวุ่นวายขึ้นมามาก หลายเมืองพากันไปขึ้นกับเมืองแสนหัว อำนาจของเสียเงินที่เมืองแสง ยิ่งนับวันยิ่งเข้มแข็งขึ้นมาเรื่อย ๆ มังตราภษัตริย์เมืองพม่าก็ยกกองทัพว่าหนอง(อังวะ)มารุกรานเมืองจันทองทัพของมังตรามาถึงแสนหัว เมืองแสง และเมืองมิด เจ้าฟ้าเมืองเลนและเสียเงินเจ้าฟ้าเมืองแสงต่างก็ยอมเสียดินแดนยอมเป็นเมืองขึ้นเป็นอำมาตย์ของพม่า เริ่มแรกอำนาจอิทธิพลของพะโคค่อนข้างอ่อนแอ อาณาเขตที่ปกครองก็อยู่แต่บริเวณว่าหนอง(อังวะ)เท่านั้น แต่ว่าเมื่อถึงศึกว่านลี่และศึกเทียนจี้สมัยนั้น ได้มีอำนาจและกำลังพลมากขึ้นจึงยกกองทัพตีเมืองยาง เมืองกอง ข้ามผ่านแม่น้ำเกว (อิรวดี) แล้วมุ่งไปทางทิศตะวันออก พื้นที่ที่เมืองวันปกครองเต็มไปด้วยทหารว่าหนองที่บุกรุกเข้ามา ราษฎรเพียงวิ่งหนีภัยตามแม่น้ำวัน... เพราะเหตุนี้จนถึงบัดนี้เมืองยาง เมืองกองยังตกเป็นทาสของกษัตริย์พม่า เมืองแสง เมืองมิด แสนหัว เจปอง(สีป้อ) เมืองเหล่านี้ยังต้องส่งบรรณาการให้กษัตริย์พม่า ยอมตัวเป็นข้าหลวงของพม่า...บ้านเมืองของชนชาติไท...ถูกคนอื่นแย่งชิงตัดแบ่งแล้ว ...มีคนส่วนหนึ่งต้องยอมจำนนอาศัยอยู่ตามบ้านเมือง”²⁹

โดยความเป็นจริงแล้วสงครามรุกรานแผ่นดินไทใหญ่ของพมานั้นไม่ใช่เป็นการใช้กำลังสู้กันแต่เพียงอย่างเดียว หากมีการเกลี้ยกล่อมโดยให้เจ้าฟ้าไทใหญ่ไปตกลงเจรจาชักชวนกันเพื่อให้มาเข้าร่วมความมั่งคั่งกับพม่า แม้หากเจ้าฟ้าองค์ใดเมืองใดไม่ยอม จึงจะมีการยกทัพเข้าโจมตีและยึดเมืองต่อไป เช่น ในกรณีของเมืองแสนหัว เจ้าฟ้าแสนหัวไม่ยอมสวามิภักดิ์ต่อพม่า ผลก็คือ “เมืองวันกับเมืองเกนหัวเปรียบเสมือนรากต้นไม้โพธิ์ตั้งแต่พม่าบุกรุกเข้ามานั้น คำป่าถูกหักชิงไว้อยู่ที่ริมมหาสมุทรเมืองพะโค และไม่สามารถกลับคืนมาอีก คำแสนจงอยู่ที่เมืองตั้งชั่วคราวกับเจ้าฟ้าเมืองมาว คำแสนจงก็ไม่มีโอกาสได้กลับไปเมืองแสนหัวได้อีกเลย และสิ้นพระชนม์ที่เมืองตั้ง” นั่นเอง

จดหมายเหตุประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงว่าด้วยประวัติศาสตร์พม่าตอนต้นและตอนปลาย (หมิงชื่อเหมียนเตี้ยนชื่อไม่ว) ได้บันทึกเหตุการณ์เดียวกันนี้ไว้ว่า แสนหัวเจ้าฟ้าเมืองเครือได้ไปขอสวามิภักดิ์ต่อพม่า และได้อาสาไปเกลี้ยกล่อมเจ้าฟ้าโตชื่อหลินแห่งเมืองวัน แต่โตชื่อหลินไม่ยอมจึงถูกจับไปพม่า จดหมายเหตุดังกล่าวยังบันทึกต่อไปอีกว่า ศกวานลี่ปีแรก ค.ศ. 1573 คำป่าเจ้าเมืองแสนหัวหนีไปและเย่ฟงได้นำทัพพม่ามาตีเมืองวัน เมืองหล้าและเมืองตีหลายครั้ง ทำให้เชื้อพระวงศ์บางส่วนต้องหนีไปพึ่งหย่งซาง ในสงครามครั้งนั้นราชวงศ์โตที่ไม่สวามิภักดิ์ถูกประหารชีวิตสิ้นกว่า 600 คน

การที่พม่าเข้มแข็งและได้บุกรุกโจมตีและยึดดินแดนไทใหญ่ไว้เช่นนี้ เจ้าฟ้าไทใหญ่ทั้งหลายที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นขุนนางจีนท้องถิ่นต้องไตร่ตรองพิจารณาใคร่ครวญอย่างหนักว่าจะตัดสินใจอย่างไร เพื่าคืนมา

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 184.

²⁹ เครือเมืองกุเมือง, หน้า 55.

ในประวัติศาสตร์ ราชสำนักจีนได้ปกครองอาณาจักรอันกว้างใหญ่และเป็นผู้แต่งตั้งเจ้าฟ้าไทใหญ่มาโดยตลอด มาครั้งนั้นพม่าเรืองอำนาจ แต่อำนาจของพม่าจะมาต่อกรหรือสู้รบกับราชสำนักจีนได้หรือไม่ว่าเหตุผลจะเป็นอย่างไรก็ตาม ผลก็คือ เจ้าฟ้าไทใหญ่ส่วนมากต่างยอมไปสวามิภักดิ์กับพม่า ส่วนที่ไม่ยอมก็ต้องหลบหนีเข้าไปยังเขตแดนที่ราชสำนักจีนมีอำนาจปกครองอย่างมั่นคงแล้ว นั่นคือเมืองหย่างซาง

เครือเมืองกุเมือง (หน้า 54) ได้บันทึกเหตุการณ์และการตัดสินใจของเจ้าฟ้าไทใหญ่แห่งเมืองวันไว้ว่า “ขณะนั้นโตซือซุ่นเป็นเจ้าฟ้าเมืองวัน พระองค์กับปู่กำเจ้าหว่านที่หว่านและควายหลวง³⁰ ก็ถูกเจ้ามั่งตราของพม่าจับตัวไปถึงทุ่งคอกที่เมืองพะโคพร้อมกัน กษัตริย์พม่าได้ปล่อยเจ้าเมืองหลายเมืองในกลับถึงบ้านเมืองของตนตามคำขอร้องของโตซือซุ่น จากนั้นอีกไม่นานโตซือซุ่นและควายหลวงก็ได้กลับมาถึงเมืองวัน แต่เลตองเจ้าฟ้าแกมเมืองที่ยังอยู่ในวัยหนุ่ม ถูกจับเป็นตัวประกันอยู่ในราชสำนักของพม่าอีกหลายปี โตซือซุ่นได้ทรงมอบอำนาจบริหารปกครองบ้านเมืองให้ควายหลวง ควายหลวงเลยถือโอกาสแย่งชิงยึดอำนาจวาดต้อน รวบรวมเสบียง แล้วก็จัดพรรคพวกสร้างอำนาจให้ตัวเอง เตรียมการยึดเมืองวัน มีคนนำเรื่องนี้ไปแจ้งแก่โตซือซุ่น โตซือซุ่นทรงกลัวเลยต้องหนีไปทั้งคืนจนถึงหย่างซางเพื่อไปร้องทุกข์ ทางหย่างซางผู้ได้เขียนเอกสารแจ้งไปยังกระทรวง กระทรวงมีคำสั่งว่าจัดให้ไปอยู่หมู่บ้านตั้งกวาดที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำคงซั่วครว เมืองวันไม่มีเจ้าเมืองแล้ว เปรียบเหมือนแสงจันทร์ถูกเมฆดำปิดบัง ไฟฟ้าราษฎรประสบความทุกข์ยากลำบากที่สุด”

กรณีกฎเยฟงหรือควายหลวงครั้งนี้ถือเป็นกฎที่ได้รับการกล่าวขวัญถึงมากที่สุดเหตุการณ์หนึ่ง จดหมายเหตุขุนนางท้องถิ่นยูนนานสมัยราชวงศ์หมิงบันทึกไว้ว่า เยฟงเป็นชาวฮั่นจากเมืองผู้โจว มณฑลเจียงซี ได้เดินทางมาค้าขายที่เมืองวัน ร่ำรวยจนได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากเจ้าฟ้าโตซือหลิน และได้แต่งงานกับพระชนิษฐาหรือน้องสาวของพระองค์ด้วย จดหมายเหตุจีนกล่าวว่าเยฟงเป็นคนประจบสอพลอ ได้ติดต่อและทำสัญญาสาบานกับเจ้าฟ้าเมืองไทใหญ่เมืองต่าง ๆ เพื่อไปสวามิภักดิ์ต่อพม่า และได้หลอกลวงเกลี้ยกล่อมให้โตซือหลินยอมไปเมืองพะโค ภายหลังได้พากองทัพพม่าเข้ามาตีเมืองวัน เมืองหล้า เมืองตีและเมืองไทใหญ่อื่น ๆ และได้ประหารราชวงศ์โต แต่จากคำให้การของเยฟงเองก่อนถูกประหารได้บอกไว้ว่าตนเป็นเชื้อสายของราชวงศ์โตหาใช่คนมาจากภายนอกไม่ แต่ไม่ว่าเยฟงจะเป็นใครก็ตาม ในจดหมายเหตุขุนนางท้องถิ่นยูนนานสมัยราชวงศ์หมิงได้มีบันทึกไว้ว่า เยฟงหลังจากแย่งดวงตราแผ่นดินได้แล้ว ยังได้รับผลประโยชน์จากพม่า จากนั้นยึดครองเมืองวันได้ 3 ปี ทั้งยังบังอาจใส่ชุดขุนนางเป็นเจ้าเขียนผู้ เขียนอักษรพม่าบนใบลานอ้างตัวเป็นเจ้ามั่งตราหลวง เจ้าช้างเผือกทิศตะวันตกเฉียงใต้ และเขียนหนังสือแจ้งไปยังจักรพรรดิว่าบ้านเมืองสงบ³¹

จดหมายเหตุข้างต้นได้บันทึกต่อไปว่า ปีที่ 10 ศกวันลี ค.ศ. 1582 เยฟงได้นำกองทัพพม่าตีเมืองหล้า จับมเหสีราชวงศ์คำเป็นเชลยและยึดตราแผ่นดินไว้อีกด้วย จดหมายเหตุประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงว่าด้วยประวัติศาสตร์พม่าตอนต้นและตอนปลายได้บันทึกว่า พม่าได้ยกกองทัพเข้ามาโดยแบ่งออกเป็นหลายสาย ได้ไปตีเมืองจันตาแตก เจ้าฟ้าและราชวงศ์ถูกจับเป็นเชลย อีกสายหนึ่งเข้าไปโจมตีเมืองเจฝาง เมืองซอน และในสงครามครั้งนี้ เจ้าฟ้าโตอานแห่งเมืองมาวซึ่งได้รับมอบหมายจากเจ้าฟ้าโตซือซุ่นราชวงศ์โตแห่งเมืองวันให้ไปกินเมืองมานั้น ได้เข้าไปสวามิภักดิ์ต่อพม่าและได้กลับมาโจมตีอาณาเขตไทใหญ่อื่น ๆ ด้วย

จะเห็นได้ว่าสงครามไทใหญ่ครั้งนี้เมื่อเริ่มขึ้นและขยายตัวออกไปในเขตไทใหญ่ในท้ายที่สุดได้กลายเป็นความขัดแย้งกันระหว่างเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่แบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มหนึ่งที่สวามิภักดิ์ยอมต่อ

³⁰ เป็นชื่อที่คนไทยเรียกเยฟงหรือเยเฟิง

³¹ เครือเมืองกุเมือง, หน้า 64.

อำนาจของพม่า และอีกกลุ่มหนึ่งที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อราชสำนักจีน ทั้งสองกลุ่มได้นำกองทัพเข้าสู้รบกันเอง แต่ในระยะแรก กองกำลังของฝ่ายพม่าเหนือกว่า จึงสามารถเข้ายึดดินแดนไทใหญ่เกือบทั้งหมดไว้ได้

3.4.2.2 ราชสำนักจีนต่อต้านกองทัพพม่า

สำหรับราชสำนักจีนแล้ว การที่พม่าเข้ามาโจมตีกรุงน่านและยึดเอาหัวเมืองไทใหญ่ที่ตนได้เคยแต่งตั้งให้มีตำแหน่งและฐานะในการปกครองหัวเมืองในฐานะขุนนางจีนท้องถิ่น ย่อมเป็นเรื่องใหญ่โต เพราะไม่เพียงแต่การสูญเสียหัวเมือง ผลประโยชน์ แล้วยังเป็นการสูญเสียเกียรติยศและการยอมรับนับถือของราชสำนักจีนในสายตาของหัวเมืองต่าง ๆ และนานาประเทศด้วย เพราะหากให้เรื่องนี้เกิดขึ้นได้ ก็อาจเป็นไปได้ว่าหัวเมืองอื่นหรืออาณาจักรอื่นอาจถือเป็นเยี่ยงอย่าง ถือโอกาสนี้แข็งเมืองและรุกรานเขตแดนมาด้านอื่นได้อีกเช่นเดียวกัน ด้วยอาณาเขตที่กว้างใหญ่ ปกครองเหนือชนกลุ่มน้อยจำนวนมากมายหลายเผ่า เหตุการณ์เช่นนี้ย่อมจะปล่อยให้เกิดขึ้นและผ่านไปโดยไม่มีการตอบโต้เป็นการลงโทษแล้ว คงเป็นไปได้ จึงเป็นเรื่องที่แน่นอนว่าราชสำนักจีนต้องตอบโต้การรุกรานของพม่าในครั้งนี้

ราชสำนักจีนได้ส่งแม่ทัพหลวงถึงซึ่งประจำการอยู่ที่นานกิงให้ยกทัพไปต่อสู้กับกองทัพของพม่า โดยได้มาตั้งฐานที่มั่นอยู่ที่เมืองหย่งชางและเถิงเย่(เถิงชง) และเกณฑ์กองกำลังชาวพื้นเมืองเข้าตอบโต้กองทัพพม่าที่ยกเข้ามาจำนวนนับแสนคน และได้สู้รบกันครั้งใหญ่ที่พานจือฮั่ว โจมตีและยึดเมืองวันและออกกลอุบายจับเย่ฟ่ง พ่อลูกมาประหารชีวิตได้ที่เถิงชง จากนั้นได้เข้าโจมตีเมืองบ้านหม้อ และส่งคนไปเกลี้ยกล่อมเมืองวันให้เข้ากับจีน และได้โจมตีกองทัพของพม่าให้ล่าถอยกลับไปถึงกรุงอังวะได้ในปี พ.ศ. 2127/ค.ศ. 1584 จากนั้นก็ได้เดินทางกลับมาและได้สถาปนาเจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ พร้อมกับหล่อตราแผ่นดินให้ใหม่ จดหมายเหตุขุนนางท้องถิ่นสมัยราชวงศ์หมิงได้บันทึกไว้ว่า ศกวานลี่ ปีที่ 12 เดือน 9 ค.ศ. 1584 ได้มีการหล่อตราแผ่นดินเมืองวันเขียนผู้สืบทอดและตราแผ่นดินเมืองต่งผู้สืบทอด และได้มีการเลื่อนตำแหน่งเมืองมิดจากตำแหน่งอานผู้สืบทอดขึ้นมาเป็นเขียนผู้สืบทอด อีกทั้งยังได้แต่งตั้งเมืองบ้านหม้อและเมืองกิ่งม้าเป็นอานผู้สืบทอดขึ้นอีกสองเมือง และได้แต่งตั้งเจ้าฟ้าเมืองแลมและเมืองยางเป็นจางกวนผู้สืบทอด และเมืองอื่น ๆ อีกหลายเมือง รวมไปถึงการฟื้นฟูตำแหน่งและฐานะของเมืองมาวโดยได้แต่งตั้งเจ้าเลื่องจาง ราชวงศ์เลื่องเจ้าฟ้าเมืองมิด ให้มาปกครองเมืองมาว แต่เนื่องจากราชสำนักไม่พอใจเชื้อสายของราชวงศ์เลื่อง จึงได้เปลี่ยนพระนามของราชวงศ์เลื่องเป็น คำ เจ้าเลื่องจึงได้เป็น เจ้าคำจาง และดำรงตำแหน่งเจ้าฟ้าเมืองมาวอานผู้สืบทอด ในปีพ.ศ. 2147/ค.ศ. 1604 เจ้าเลื่องจางจึงถือเป็นบรรพบุรุษองค์แรกของราชวงศ์คำ ชาวไทใหญ่เรียกการเปลี่ยนราชวงศ์ครั้งนี้ว่า “เหง้าเลื่องเครือคำ”

การสู้รบในสงครามครั้งนี้จัดได้ว่าเป็นสงครามที่ยืดเยื้อติดต่อกันมายาวนานนับสิบปี เนื่องด้วยเป็นสงครามใหญ่ ฝ่ายจีนเองก็ได้รับการสูญเสียไปไม่น้อยเช่นเดียวกัน ผลของสงครามทำให้อาณาจักรพม่าและอาณาจักรจีนมีอาณาเขตชายแดนติดต่อกันเป็นครั้งแรก หลังจากที่มื่ออาณาจักรไทใหญ่เป็นอาณาจักรอิสระกึ่งกลางอยู่และได้กลายเป็นอาณาเขตกันชนในเวลาต่อมาอีกหลายศตวรรษ และทำให้จีนเริ่มเข้ามามีอำนาจการเมืองการปกครองโดยตรงกับอาณาจักรไทใหญ่ที่จีนเข้าไปยึดครอง เช่นเดียวกับอาณาจักรพม่าที่เข้ามาควบคุมดูแลและปกครองอาณาจักรไทใหญ่ในส่วนที่พม่าได้ยึดเอาไป

3.4.2.3 การขยายค่ายทหารและนาทหารเข้าสู่เขตไทใหญ่

การที่ราชสำนักจีนต้องส่งแม่ทัพและทหารเข้ามาทำสงครามกับพม่าครั้งนี้ ทำให้เกิดการดำเนินนโยบายของราชสำนักจีนเรื่องการสร้างค่ายทหารและนาทหารขึ้นในเขตดินแดนของไทใหญ่เป็นครั้งแรก ได้มีกองทหารจีนเข้ามาตั้งอยู่ในเขตภูเขาขานมู่ลงเพิ่มมากขึ้นและได้อยู่ประจำ และได้จัดสรรนาทหารจำนวน 500 ตางเพื่อให้ทหารทำนาเป็นค่าใช้จ่ายของกองทัพ ขณะเดียวกันก็ให้อพยพชาวฮั่นเข้ามาทำมาหากินในเขตแดนของชาวไทใหญ่มากขึ้นเช่นเดียวในหลังปี พ.ศ. 2127/ค.ศ. 1584 เป็นต้นมา

ไม่เพียงแต่เท่านั้น อีกประมาณ 10 ปี คือในปีพ.ศ. 2137/ค.ศ. 1594 ราชสำนักจีนยังได้สร้างค่ายทหารไว้ตามแนวชายแดนอีกด้วยดังปรากฏในจดหมายเหตุขุนนางท้องถิ่นสมัยราชวงศ์หมิงบันทึกไว้ว่า ศกวานลี่ ปีที่ 22 ค.ศ. 1594 ผู้ตรวจการเงินยังปิ่นได้สร้างค่าย 8 แห่งที่เถิงซง และได้จัดให้กองทหารส่วนหนึ่งประจำการรักษาไว้ ในจดหมายเหตุประวัติศาสตร์ราชวงศ์หมิงว่าด้วยประวัติศาสตร์พม่าตอนต้นและตอนปลายก็มีบันทึกไว้ว่า เดือน 12 ปีที่ 21 ศกวานลี่ เงินยังปิ่นได้สร้างค่ายและได้จัดสรรที่นาให้ทหารทำนาเพื่อเตรียมต่อต้านการบุกรุกของพม่า นอกจากนี้ยังมีการสร้างเวียงหรือกำแพงเมืองมาวที่เรียกว่า ผิงลู่เจิง(กำแพงปราสาทเมืองมาว)³² ซึ่งจดหมายเหตุฉบับเดียวกันนี้ได้บันทึกไว้ว่า ศกวานลี่ ปีที่ 24 ค.ศ. 1596 เดือน 2 ได้ก่อสร้างเมืองผิงลู่เจิงที่เมืองมาวได้ระดมทหารสร้างบ้านและทำนาอย่างหนัก จดหมายเหตุว่าลียูนนานทงจื้อบันทึกว่าผู้ตรวจการการเงินยังปิ่นได้สร้างค่าย 8 แห่ง แล้วได้ยกบ้านคา หนองปลา เป็นระดับรักษาเมือง(ค่ายที่สำหรับเตรียมทหาร) จัดทหารให้ไปอารักขาการก่อสร้างเมืองผิงลู่เจิงที่เมืองมาว ได้ขยายหมู่บ้านทำนาและคนงานไปอีก 22 แห่ง ให้ลูกหลานของเจ้าหน้าที่เป็นฝ่ายดูแลทั้ง 22 แห่งนี้ ทุกปีจะมีเจ้าหน้าที่บริหารงานมาควบคุมดูแลภายใต้การควบคุมของผู้ช่วยเจ้าเมืองฝ่ายเก็บภาษีส่วยและการใช้จ่าย นาทั้ง 22 แห่งนี้ได้กระจายไปอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ได้แก่เมืองมาว เมืองวัน และเมืองตี โดยให้หย่งซางมีหน้าที่รับผิดชอบในการเดินทางมาเก็บค่าเช่านาและภาษีต่าง ๆ

ส่วนค่ายทหาร 8 นั้นได้แก่ ค่ายเสินหู่กวน ค่ายว่นเหยิน ค่ายจี้สือ ค่ายถงปี้ ค่ายเถปี้ ค่ายซู่อี้ ค่ายเทียนหม่า และค่ายอันหลง ที่กินอาณาบริเวณเมืองมิด เมืองกอง สี่ป้อ เวยหยวน เมืองตี เมืองวัน และเมืองอื่น ๆ อีกหลายเมืองในเขตใต้คง ส่วนหนึ่งปัจจุบันถูกอังกฤษยึดไปเป็นเขตแดนของพม่าในคริสต์ศตวรรษที่ 19

นอกเหนือจากราชสำนักจะส่งทหารเข้ามาประจำการแล้ว เจ้าฟ้าไทใหญ่บางองค์เองก็เรียกร้องต้องการให้กองทัพราชสำนักอยู่เพื่อพิทักษ์รักษาความมั่นคงตำแหน่งและฐานะของตนและราชวงศ์ ดังกรณีของเจ้าฟ้าเมืองวันที่มีกรณีกบฏเย่ฟง หลังสงคราม “ถึงแม้ความวุ่นวายในบ้านเมืองจะสงบลงแล้ว แต่ยังมีบางแห่งที่ไม่เรียบร้อย แม่ทัพหลิวจิงปิ่นจึงให้กองกำลังส่วนหนึ่งประจำอยู่ที่เมืองวันเพื่อรักษาความสงบ โดยชื่อขุนทรงเกรงว่ากองทหารราชวงศ์หมิงจะถอนทัพกลับเร็วเกินไป พระองค์จึงทรงเขียนหนังสือเสนอไปยังราชสำนักว่าจะเอาผลผลิตและส่วยเมืองสา (เมืองหัวสาและเมืองหน้าสา) เมืองโกกับเมืองโป้ 3 เมืองมอบให้เป็นค่าใช้จ่ายในกองทัพเพื่อขอให้กองทหารอยู่ต่อไปอีก”³³ การกระทำเช่นนี้ย่อมหมายถึงการให้ทหารชาวฮั่นมาประจำอยู่ในเขตแดนของเจ้าฟ้าเมืองวัน และยิ่งยอมสูญเสียที่นาเพื่อให้เป็นค่าใช้จ่าย และต่อมาที่ดินส่วนนี้ก็ถูกตัดออกไปจากเมืองวันโดยที่เจ้าฟ้าเมืองวันไม่มีโอกาสได้เป็นเจ้าของที่นาเหล่านั้นอีกเลย

³² ปัจจุบันได้มีการฟื้นฟูก่อสร้างเวียงผิงลู่เจิงนี้ขึ้นมาใหม่เพิ่งแล้วเสร็จเมื่อราวปีพ.ศ. 2540 เป็นประตูเมืองขนาดใหญ่หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหน้าของเวียงเมืองมาว เวียงเมืองมาวเก่ายังมีซากประตู กำแพงเมืองและหอค้าของเจ้าฟ้าบางส่วนก็ยังมิให้เห็นมาจนถึงทุกวันนี้

³³ เครื่องเมืองกูเมือง, หน้า 55.

3.4.2.4 การขยายตัวของการค้า: การแตกหน่อของระบบเจ้าที่ดิน

การเข้ามาของค้าอาหารและนาทหารหลังสงครามพม่าก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจอย่างใหญ่หลวงในดินแดนไทใหญ่ ก่อนหน้านั้นประมาณ 100 ปี เมื่อมีการแต่งตั้งผู้ตรวจการขุนนางจากราชสำนักจีนให้มาควบคุมดูแลการปกครองของเจ้าฟ้าแห่งเมืองตี ได้มีการค้าเกิดขึ้นแล้วระหว่างเมืองตีกับเมืองเถิงเย่ และเริ่มมีคนจีนอพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งค้าขายในเขตเมืองตีและคงค้อย ๆ ขยายตัวมากยิ่งขึ้น จนมีประกาศจากราชสำนักห้ามชาวฮั่นในประเทศซื่อฉานและห้ามกตชีชาวบ้าน ในที่นี้ย่อมหมายถึงพวกพ่อค้าและคนรวย การสร้างอำนาจของตนเองได้ก็ด้วยการเป็นเจ้าที่ดินเช่นเดียวกับเจ้าฟ้านั่นเอง

การเข้ามาประจำค้าและการทำนาของทหารเป็นการเกณฑ์ชายหนุ่มวัยฉกรรจ์จากในประเทศเข้ามายังชายแดน และต้องลงไปทำนาบนที่ราบหุบเขาเช่นเดียวกับชาวไทใหญ่ทั่วไป ปกติแล้วชาวฮั่นที่อพยพเข้ามาในเขตนี้ส่วนใหญ่ไม่กล้าจะอยู่ตามที่ราบท้องทุ่งท้องนาด้วยเหตุว่าเป็นแหล่งที่เชื้อโรคใช้ระบาด แต่อันพวกนี้มักจะไปอาศัยทำมาหากินอยู่ตามเชิงเขาหรือบนยอดเขาจนเป็นที่เรียกขานของชาวไทใหญ่ว่าเป็นพวก “เซ่หัวดอย” แต่ทหารชาวฮั่นกลุ่มใหม่นี้เดินทางมาทำนาบนที่ราบหุบเขา จะต้องต่อสู้ปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศที่ไม่คุ้นเคย ทำให้เกิดการหนีทหารออกไปจนหาหลายแห่งได้กลายเป็นนาร้าง และนี่เองเป็นเหตุให้มีพ่อค้าเข้ามารับจ้างทำนาแทนโดยไปจ้างชาวไทใหญ่มาทำนาเพื่อเก็บภาษีและนำข้าวไปขายให้กับกองทหารอีกต่อหนึ่ง ขณะเดียวกันพ่อค้าเหล่านี้ก็ได้ผูกขาดการค้าเกลือตามชายแดน และรับซื้อผลผลิตข้าวจากชาวไทใหญ่ไปขายอีกต่อหนึ่งด้วย

ระหว่างสงครามพม่านั้น ประวัติศาสตร์เมืองตีได้มีบันทึกไว้ว่า เจ้าฟ้าเมืองตี -ดาวเล่ฮลิน ได้ช่วยราชสำนักปราบพม่า และแน่นอนว่าเจ้าฟ้าไทใหญ่ที่สวามิภักดิ์ต้องมีหน้าที่เกณฑ์คนและเสบียงอาหารให้กับกองทัพราชสำนักที่เดินทางมาสู้รบ เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายสูงมาก ไม่มีเงินเพื่อไปซื้อสิ่งของเพื่อนำไปส่งเป็นเสบียงได้ จึงจำเป็นต้องเอาเขตภูเขาครั้งหนึ่ง และหมู่บ้านอีกจำนวนมากไปจำนองกับพ่อค้าไว้และไปไถคืนมาภายหลัง หลักฐานนี้ได้ชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ระบบเจ้าที่ดินได้แตกหน่อและเติบโตขึ้นแล้วในเขตแดนชาวไทใหญ่โดยเฉพาะในเมืองที่มีอาณาเขตติดต่อกับเขตอำนาจรัฐที่เข้มแข็งของชาวฮั่นดังเช่นเมืองเถิงชง เป็นต้น

ภาวะที่บ้านเมืองต้องตกอยู่ในสงครามพม่าเป็นเวลานานสิบปี ทำให้ที่นาร้าง ชาวไทใหญ่ไม่สามารถทำนาได้ ผู้คนถูกเกณฑ์แรงงานไปสู้รบ ขนเสบียง และไปเป็นคนใช้ในสงครามเหล่านี้เองทำให้ขาดกำลังการผลิตหรือกำลังในการทำนา ผู้คนเดือนร้อนกันโดยถ้วนหน้า

ที่เมืองหล้าได้มีเหตุการณ์มีข้าดำพลอยขึ้นมาอีก กล่าวคือเกิดการแย่งอำนาจเจ้าฟ้ากันระหว่างเจ้าฟ้าเมืองจันตากับนางจุ่ม ทำให้เกิดสงครามภายในเป็นเวลานานถึงสามปี ที่นาร้าง ประชาชนอดอยากยากแค้นมากยิ่งขึ้น และผลของสงคราม นาร้างเช่นนี้ ทำให้เจ้าฟ้าเองขาดรายได้จากที่นาที่มีอยู่ จึงก่อให้เกิดการแย่งกันแย่งที่นากันดังเช่นกรณีการสู้รบกันระหว่างระหว่างเมืองหล้ากับเมืองจันตา จนต้องขอให้เจ้าฟ้าเมืองตีมาเจรจาไกล่เกลี่ยเพื่อแก้ปัญหา และต้องขอนาทหารจากราชสำนักจีนคืนให้กับเจ้าฟ้าไทใหญ่ เพื่อจะได้มีที่นาเพียงพอที่จะให้ผลผลิต

ผลของนาร้าง ไม่มีผลผลิต ก่อให้เกิดภาวะหนี้สิน อย่างน้อยที่สุดก็ต้องหาเงินหรือข้าวเปลือกมาจ่ายเป็นค่าเช่านาเพื่อเป็นภาษีให้แก่เจ้าฟ้า หนทางรอดที่ชาวไทใหญ่มองเห็นได้ก็คือการจำนองที่นา และผู้ที่จะมีเงินจำนวนมากพอที่จะให้ชาวนากู้ยืมได้ก็คือพวกพ่อค่านายทุนชาวฮั่นนั่นเอง

โดยแท้จริงแล้ว ไม่เพียงแต่ชาวนาเท่านั้นที่เดือดร้อน เจ้าฟ้าเมืองต่าง ๆ ก็ต้องตกอยู่ในสภาพอย่างเดียวกัน เนื่องจากการเดินทางมาของแม่ทัพ ขุนนางชาวยัน เจ้าฟ้าจะต้องจัดเตรียมของขวัญบรรณาการต่าง ๆ ไว้ให้ หากไม่จัดเตรียมไว้ อันตรายอาจเกิดขึ้นกับตัวเองและราชวงศ์ได้ โดยปกติแล้วชาวยันจะถูกพวกเจ้าฟ้าและขุนนางไทใหญ่ ในการติดต่อกัน ไม่ว่าขุนนางอันจะมีตำแหน่งใดก็ตาม เจ้าฟ้าจะถูกลดระดับให้ต่ำไปกว่าขุนนางอันไป 1-2 ระดับ ดังนั้นสภาพและฐานะของเจ้าฟ้าในยามนี้ก็ต้องหันไปพึ่งพาพ่อค้าชาวยันที่ร่ำรวย ตัวอย่างที่ชัดเจนคือกรณีเย่ฟ่งแห่งเมืองวันทีเดิมเป็นเพียงพ่อค้าได้เดินทางมาสร้างความร่ำรวยทางการค้าในเขตแดนไทใหญ่จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นพรองเมืองหลวง ได้แต่งงานกับน้องสาวของเจ้าฟ้าเมืองวัน เย่ฟ่งแสดงให้เห็นว่ามีธุรกิจการค้าเกิดขึ้นอย่างแพร่หลายแล้ว และการธุรกิจการค้าเหล่านี้ตกอยู่ในมือของชาวยัน ซึ่งต่อมาได้พัฒนากลายเป็นเจ้าที่ดินที่มีที่นาไม่น้อยไปกว่าเจ้าฟ้า แต่มีความมั่งคั่งทางการเงินมากกว่า

สภาพของสงครามเช่นนี้มีผลต่อการค้าขายไม่มากนัก พ่อค้าชาวยันส่วนใหญ่ตั้งรกรากถิ่นฐานในเขตอำนาจรัฐที่มีมั่นคงของราชสำนักจีน จึงไม่ได้รับผลกระทบจากสงครามนัก แต่ความอดอยากและที่นารกร้างตลอดจนความยากจนของเจ้าฟ้าที่ต้องส่งส่วยบรรณาการให้กับขุนนางอันนี้เอง เป็นโอกาสทองของพ่อค้าอันที่จะเข้าสร้างความร่ำรวยทางการค้าสิ่งของ ข้าวสารอาหารต่าง ๆ การซื้อถูกขายแพง และการรับจ้างของที่ดินที่นาต่าง ๆ ปกติพ่อค้าเหล่านี้จะเดินทางเข้าไปในเขตไทใหญ่ช่วงฤดูหนาวและฤดูร้อน แต่เมื่อฤดูฝนย่างเข้ามาอันหมายถึงการเริ่มระบาคของไข้ป่า พวกนี้ก็จะรีบเดินทางกลับภูมิลำเนาเดิมของตน เช่นเดียวกับขุนนางอันที่ถูกส่งมาประจำการตามค่ายและนาทหาร

3.4.2.5 อิทธิพลของระบบสังคมและวัฒนธรรมอัน

ในประวัติศาสตร์ไทใหญ่ที่ผ่านมา อาจกล่าวได้ว่า สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ได้รับอิทธิพลจากระบบสังคมและวัฒนธรรมของอันน้อยมาก หากมีอาจผ่านมาจากพ่อค้าหรือพ่อค้าที่เจ้าฟ้าใหม่ก่อนได้รับการแต่งตั้งต้องเดินทางไปยังราชสำนักจีน อาจได้พบได้เห็นสังคมและวัฒนธรรมของชาวยันและนำมาปรับใช้กับสังคมชนชั้นปกครองกลุ่มเล็ก ๆ ในหอค้า แต่อาจยังไม่มีอิทธิพลเหล่านี้เผยแพร่กระจายเข้าไปสู่สังคมระดับเมืองหรือระดับหมู่บ้านของชาวไทใหญ่ ส่วนชาวยันรุ่นแรกที่เข้ามาตั้งรกรากส่วนใหญ่ไปอยู่บนดอยดังกล่าแล้ว ในสายตาของชาวไทใหญ่แล้ว ชาวยันที่เดินทางมาอยู่ในเขตชายแดนมักใช้ชีวิตเฉกเช่นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทำไร่เลื่อนลอย เผาป่า แต่งตัวปอน ๆ ยากจน และถูกดูถูกกว่าต่ำต้อยกว่าพวก “แม่่ว” หรือม้งโดยทั่วไป³⁴ ฉะนั้นเป็นไปได้ที่จะมีอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรมจากชาวยันกลุ่มนี้

กลุ่มพ่อค้าชาวยันเองก็ไม่ได้ตั้งรกรากในเมืองอยู่ร่วมกับชาวไทใหญ่ หากไปอยู่ร่วมกับกลุ่มพ่อค้า ขุนนางอันที่มาประจำการ ส่วนมากแล้วเมืองเหล่านี้ตั้งอยู่บนยอดเขาทั้งสิ้น ฉะนั้นในระยะแรกอิทธิพลของระบบสังคมและวัฒนธรรมอันที่มีต่อชาวไทใหญ่คงไม่ได้มาจากชาวยันกลุ่มนี้

กลุ่มที่น่าจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง การผสมผสานระบบสังคมและวัฒนธรรมอันเข้ากับระบบสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่น่าจะเป็นกลุ่มแม่ทัพนายทหารและกลุ่มพลทหารที่ถูกเกณฑ์มาเผ่าค่ายและทำนาทหารในเขตแดนไทใหญ่ในศตวรรษนี้นั่นเอง กลุ่มชาวยันกลุ่มนี้จะหากเป็นขุนนาง แม่ทัพ นายกองทั้งหลายจะมาอยู่ในเขตแดนชาวไทใหญ่ในช่วงฤดูหนาว และเมื่อสิ้นฤดูใบไม้ผลิของจีน ก็จะเริ่มเดินทางกลับเนื่องจากไม่

³⁴ Harold J. Wiens, อ้างแล้ว, หน้า 252.

สามารถทนความร้อน และฤดูฝนที่มีใช้ปาระบาดได้ แต่พลทหารทำนาต้องอยู่ทำนาต่อไป กลุ่มนี้ส่วนหนึ่งได้อพยพครอบครัวมาอยู่ด้วย แต่หากเป็นชายหนุ่มแล้ว มักจะแต่งงานอยู่กับสาวชาวพื้นเมืองไทใหญ่และต่อมาได้ตั้งรกรากและได้กลายเป็นชาวไทใหญ่ไปแล้วนั่นเอง

จุดนี้เองก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ฝังรากลึกในระบบสังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นระบบการนับถือสายพ่อเป็นใหญ่ที่เป็นแบบชาวฮั่น ด้วยผู้ที่แต่งงานนั้นเป็นฝ่ายชายชาวฮั่นที่ถือเป็นหัวหน้าครอบครัวผู้ชายเป็นใหญ่ และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างอื่นตามมา เช่น วัฒนธรรมทำการค้านอกเหนือจากการทำนาเพียงอย่างเดียวของชาวไทใหญ่ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน การฆ่าสัตว์เพื่อขาย เป็นต้น

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญอื่น ๆ ได้แก่ การให้หัวบีบบรรพบุรุษแบบจีนอาจเริ่มเผยแพร่เข้ามา รวมไปถึงการเฉลิมฉลองปีใหม่ของจีน ที่ชาวไทใหญ่เรียกว่า ปอยเดือน 4 ที่รู้จักกันในเมืองไทยว่า ตรุษจีน ที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการเฉลิมฉลองปีใหม่ของชาวไทใหญ่ในเขตเมืองจีน การดื่มชา เข้ามาแทนที่การอมเมี่ยงที่เคยปฏิบัติมาแต่สมัยโบราณดังมีบันทึกไว้ใน “ไป้อิจ่วน” แทนการต้มน้ำเย็นเพื่อเป็นการหลีกเลี่ยงการต้มน้ำที่อาจมีเชื้อไข้ป่าเจือปนอยู่ และนี้อาจนำไปสู่การรับประทานอาหารร้อน ๆ ตามแบบธรรมเนียมชาวฮั่น และการกินอาหารด้วยตะเกียบแทนการใช้มือเปิบ และเข้าใจว่า รวมไปถึงการกินข้าวเจ้าแทนการกินข้าวเหนียวเช่นชาวไทใหญ่กลุ่มอื่น ๆ ก็อาจจะเริ่มเปลี่ยนแปลงจากจุดนี้เช่นเดียวกัน เมื่อความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้เปลี่ยนไป เครื่องมือเครื่องใช้ภายในครัวเรือนเกี่ยวกับการทำอาหารการกินก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เพื่อให้เหมาะสมและเป็นไปได้ในการประกอบอาหารแบบชาวฮั่น การใช้เตาอังโล่ กระทะใหญ่ การใช้น้ำมัน การกินหมู กินของมัน การผัดแทนการต้มและนึ่งก็เริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมและประเพณีการกินของไทใหญ่มากขึ้นเรื่อย ๆ

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยและความเป็นอยู่ที่ถูกสัญลักษณ์ตามความเชื่อของชาวฮั่นสมัยนั้น และอาจกล่าวได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่จำป็นด้วย

ส่วนประเพณีและวัฒนธรรมอื่น ๆ นั้น ชาวไทใหญ่ยังคงดำเนินตามวิถีชีวิตของตนเองต่อไป และถือเป็นวัฒนธรรมประเพณีหลักของสังคมที่ได้ดุดกลืนชาวฮั่นที่มามีตั้งรกรากในเขตแดนนี้ให้มีสภาพการดำเนินชีวิตเหมือนชาวไทใหญ่

3.4.3 จักรพรรดิหย่งลี่ในดินแดนไทใหญ่ (2193-2204/ค.ศ. 1650-1661)

ในช่วงตอนปลายของสมัยราชวงศ์หมิง ราชสำนักจีนเริ่มมีปัญหาภายในมากมายหลายประการ และการคุกคามจากพวกมองโกลก็ยังไม่สิ้นสุด แต่ด้วยการกระจายอำนาจการบริหารท้องถิ่นให้กับมณฑลต่าง ๆ ปกครองดูแลหัวเมืองโดยตรง พวกหัวเมืองจึงไม่มีโอกาสได้รับการเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ที่กำลังจะเกิดขึ้นในราชสำนัก นั่นคือ การผลัดแผ่นดินจากราชวงศ์หมิงไปเป็นราชวงศ์แมนจู หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า ราชวงศ์ชิง

ไทใหญ่เป็นหัวเมืองชายแดนที่เพิ่งผ่านสงครามพม่ามาได้เพียงไม่กี่ปี ชาวบ้านชาวเมืองที่เพิ่งฟื้นตัวจากสงครามและได้กลับมาทำมาหากินตามปกติ แต่แล้วความวุ่นวายเดือดร้อนกันเป็นแรงกระแทกจากภายนอกก็ได้สร้างความยากลำบากให้กับเจ้าฟ้าไทใหญ่และชาวบ้านชาวเมืองทั่วไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้อีกครั้งหนึ่ง

หลังจากที่กองทัพแมนจูได้เคลื่อนมาจากภาคเหนือเข้ายึดกรุงปักกิ่ง และสถาปนาราชวงศ์ชิงเพื่อปกครองประเทศ โดยมีจักรพรรดิซุ่นจื้อเป็นจักรพรรดิองค์แรกในพ.ศ. 2186/ค.ศ. 1643 ฝ่ายราชสำนักหมิงเดิมยังไม่ยอมแพ้และได้ยกกู่ยวหวางหรือหย่งลี่ ราชนัดดาองค์สุดท้ายของจักรพรรดิว่านลี่ขึ้นเป็นจักรพรรดิ โดยมีฐานกำลังอยู่ที่หนานาน ต่อมาถูกกองทัพของราชวงศ์ชิงติดตามไล่โจมตีจนต้องหนีถอยร่นไปยังกวางตุ้ง กวางสี

และเคลื่อนกำลังหนีมาเรื่อย ๆ เข้ามายังเมืองคุนหมิงและสถาปนาตนเป็นจักรพรรดิอยู่ที่นั่นในพ.ศ. 2193/ค.ศ. 1650 แต่เมื่อแม่ทัพหนวซันกัยซึ่งได้เคยจงรักภักดีต่อราชสำนักหนิงมาก่อนและได้แปรพักตร์ ติดตามมาถึงเมืองคุนหมิง พวกข้าราชการบริพารทั้งหลายได้ประชุมปรึกษากันและตกลงที่จะเดินทางต่อข้ามเขตแดนจีนเข้าไปยังพม่า³⁵

จดหมายเหตุบันทึกลำดับปีของขุนนางของหนิงช่วยได้บันทึกการเดินทางของหย่งลี่และข้าราชการบริพารที่ติดตามมาจากกวางตุ้งมาถึงคุนหมิง มู่เทียนโป ผู้ว่าราชการขุนนางได้ทูลเสนอให้เดินทางไปใกล้ชายแดนพม่า หากสถานการณ์วิกฤติก็สามารถหลบเข้าไปยังกรุงอังวะหรือตะไก่ได้ หนังสือบันทึกของหย่งลี่มีข้อความว่า “ศกชุ่นจื้อ ปีที่ 16 ค.ศ. 1659 เดือนที่ 12 วันที่ 4 จักรพรรดิหย่งลี่เสด็จมาถึงหย่งซาง วันที่ 15 เสด็จออกจากหย่งซาง วันที่ 18 ถึงเมืองเถียนเย่ วันที่ 23 ถึงจิวเปาเมืองเหลียงเหอ (เมืองตี) วันที่ 25 ถึงค่ายถิงปี้กวนที่เมืองหยินเจียง (เมืองหล่า) วันที่ 28 เข้าพม่า วันที่ 7 เดือน 5 ถึงอังวะ ศกชุ่นจื้อ ปีที่ 18 ค.ศ. 1661 วันที่ 2 เดือน 12 กษัตริย์พม่าได้จับตัวจักรพรรดิหย่งลี่ให้กับหนวซันกัย ศกคังซี ปีที่ 1 ค.ศ. 1662 วันที่ 13 เดือน 3 จักรพรรดิหย่งลี่ทรงถูกนำตัวถึงคุนหมิง วันที่ 18 เดือน 4 ทรงสิ้นพระชนม์ที่คุนหมิง”

ในความเป็นจริงเหตุการณ์ไม่ได้เกิดขึ้นและจบลงอย่างง่ายดายเช่นนั้น หนังสือประวัติศาสตร์เจ้าฟ้าเมืองตีได้บันทึกถึงเหตุการณ์ดังกล่าวไว้ว่า ขณะนั้นเจ้าฟ้าเมืองตียังสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์หมิง จึงต่อต้านกองทัพของราชวงศ์ชิง เสนาบดีหลี่ตั้งโกได้เดินทางมาสั่งการให้มีการสร้างพระราชวังให้กับจักรพรรดิหย่งลี่ ให้และดาวเล่อเปาเจ้าฟ้าเมืองตีออกไปเก็บภาษี ได้เงินมาประมาณ 1500 ฮอง ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมากสมัยนั้นถวายให้กับจักรพรรดิหย่งลี่ขณะที่ทรงเสด็จมาพักอยู่ที่หอคำเมืองตีก่อนที่จะเดินทางเข้าสู่พม่า กลางดึกมีเสียงปืนดังขึ้น จักรพรรดิและเสนาบดีทั้งหลายต่างตกใจคิดว่ากองทัพราชวงศ์ชิงยกตามมาทันจึงรีบหนีออกไปทันที ดาวเล่อเปาได้เดินทางติดตามไปด้วยและได้สิ้นพระชนม์ลงขณะเดินทางไปส่งจักรพรรดิหย่งลี่เข้าพม่า โตเล่าหลินเจ้าฟ้าเมืองวัน เจ้าฟ้าเมืองหล่า เจ้าฟ้าเมืองมาว ล้วนจงรักภักดีต่อราชวงศ์หมิงต่างถูกเกณฑ์เงินและเสบียงส่งให้กับกองทัพและข้าราชการบริพารของจักรพรรดิหย่งลี่ครั้งนี้ด้วย ยกเว้นเจ้าฟ้าเมืองจันตาที่ยอมสวามิภักดิ์ต่อหนวซันกัยและได้จับเจ้าฟ้าเมืองหล่าและโอรสปลงพระชนม์และเข้าไปปกครองเมืองหล่าแทนราชวงศ์มาอีกด้วย แต่ต่อมาหนวซันกัยได้แต่งตั้งดาวเจี้ยนชินเป็นเจ้าฟ้าเมืองหล่า และให้ดาวซือเทากลับไปเป็นเจ้าฟ้าเมืองจันตาตามเดิม

เครือเมืองกูเมือง (หน้า 77) ได้บันทึกเหตุการณ์ความวุ่นวายในเขตแดนไทใหญ่ในช่วงที่จะสิ้นราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิงเริ่มเข้ามาปกครองอาณาจักรจีนว่า ได้มีกบฏฝ่ายราชวงศ์หมิงได้เข้าโจมตีเมืองคุนหมิงที่เจียนโก่กงเป็นผู้ว่าราชการซึ่งสวามิภักดิ์ต่อราชวงศ์ชิง เจียนโก่กงได้ขอกองทัพของเจ้าฟ้าไทใหญ่ทั้งหลายให้ไปช่วย แต่ “ผาโจฟ้าเจ้าเมืองหล่าไม่ได้ยกทัพไปช่วย แต่เมื่อเห็นกองทัพเมืองสา(ซึ่งได้ยกกองทัพไปช่วย)มีชัยกลับมา ก็รู้สึกไม่พอใจเกรงว่าเกียรติคุณความดีความชอบของเจ้าเมืองสาจะเหนือกว่าตน จึงได้ชักชวนโตนงเจ้าฟ้าเมืองวันที่เป็นราชบุตรเขยยกทัพไปเมืองฮิมเพื่อคอยข่มขู่โจมตีกองทัพเมืองสา...กองทัพเมืองสาตั้งรับและหนีไม่ทันถูกฆ่าตายศพเกลื่อนทุ่ง มีเพียงส่วนน้อยที่หนีรอดไปได้ เจ้าฟ้าเมืองสาได้ทำหนังสือร้องทุกข์... เสนาบดีดูจินหวางจึงได้ยกกองทัพมาปราบและลงโทษ เมืองสาได้ออกสีกสมทบช่วยเหลือด้วย กองทัพบุกโจมตีเมืองหล่าและเมืองวัน ผาโจฟ้าและโตนงได้ต่อสู้สุดความสามารถ แต่ก็ไม่สามารถต้านทานได้จึงได้ทิ้งโอรส ธิดา และแม่หนีไป แต่ก็ถูกปลงพระชนม์ เมืองวันถูกเผายับเยินเสียหายเหมือนไข่ไก่ที่ถูกตีแตก โตนงเจ้าฟ้าเมืองวันได้เสียเมือง พา

³⁵ ทวีป วรดิลก. 2538. ประวัติศาสตร์จีน. ช้างแล้ว หน้า 510.

โอรสและเมเหสีหนีไปตามแม่น้ำวันไปถึงเมืองกึ่งม้า โอรสหนีเข้าไปในภูเขาปลายทุ่งเมืองวัน พ่อลูกต่างหนีไปกันคนละทาง คำโบราณเคยกล่าวไว้ว่า หากกองทัพอัษัตรีมาถึงเมืองใด ก็จะประจำอยู่เมืองนั้นเป็นเวลานาน

คำกล่าวเช่นนี้รู้จักกันดีในหมู่ชาวไทยใหญ่ในเขตจีน เพราะทุกครั้งที่มีกองทัพของขุนนางฮั่นเข้ามายังเขตแดนไทใหญ่ ชาวบ้านชาวเมืองจะถูกเรียกเก็บส่วยภาษีพิเศษเพื่อไปมอบให้เป็นของฝากบรรณาการให้กับขุนนางระดับสูงที่เป็นผู้นำ และถูกเกณฑ์แรงงานและเสบียงอาหารไปเลี้ยงกองทัพทั้งหมดด้วย ความลำบากยากแค้นจึงเกิดขึ้นทั่วไป ยิ่งกองทัพอยู่นานยิ่งสร้างความยากลำบาก ความทุกข์ยากที่เพิ่มเติมทับถมอีกก็คือ การที่เมืองหล้าและเมืองวันไม่มีเจ้าฟ้าเนื่องจากถูกประหารและหลบหนีไปแล้ว ด้วยไม่ส่งกองทัพไปช่วยผู้ว่าราชการมณฑลยูนนานปราบกบฏ เขียนโกกงผู้ว่าราชการฯ ได้แต่งตั้งให้เจ้าเมืองหัวสา ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าอาซาง ที่ชาวไทยใหญ่เรียกว่า ไทสา ที่ได้รับเอาภาษาและวัฒนธรรมไทใหญ่ไปใช้ในชีวิตประจำวันด้วยนั้น บัดนี้ได้มาเป็นผู้ปกครองเมืองทั้งสองและได้เก็บกินส่วยทั้งหมดแทนเจ้าฟ้าไทใหญ่แต่เดิมด้วย

สภาพบ้านเมืองไทใหญ่ที่เป็นเช่นนี้ ทำให้ผู้เขียนประวัติศาสตร์ไทใหญ่ “เครือเมืองกูเมือง” ต้องบันทึกความรู้สึกคับแค้นของตนออกมาว่า “บ้านเมืองชนเผ่าไทหลังจากสมัยเสียข่านฟ้าแตกเป็นหลายชั้นหลายส่วน ถูกโจมตีจากจีนภายในหรือไม่ก็จากพม่า ทุกปีมีสงคราม ทุกวันเห็นแต่ความยากลำบาก ยุคที่มีสันติภาพและความรุ่งเรืองที่สุดคือยุคของเสียข่านฟ้า บ้านเมืองไททุกแห่งเป็นปึกแผ่นเดียวกัน แม้แต่ด้าลี่ ว้าหอง(อั้งวะ) เมืองบ้านได้นา(มันตะเล) เมืองคำสา เป็นต้น ต่างต้องส่งบรรณาการมาให้ทุกปี บ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข คืบวันอย่างนี้จะไม่มีอีกแล้ว เดียวนี้เรากลายเป็นเมืองขึ้นของคนอื่น ถูกคนอื่นรัดโกดขี่ ถูกคนอื่นเชือดเนื้อเถื่อนหนัง ต้องทำตามใจคนอื่น” (หน้า 78)

การเดินทางของจักรพรรดิหย่งลี่ผ่านเข้ามาในเขตแดนไทใหญ่ได้สร้างความเสียหาย ความทุกข์ยากและความเดือดร้อนให้กับเจ้าฟ้าไทใหญ่และชาวบ้านชาวเมืองโดยตรง สำหรับเจ้าฟ้านั้น หลายองค์ต้องสูญเสียชีวิตของพระองค์และของราชวงศ์ดังกรณีราชวงศ์โตแห่งเมืองวัน และราชวงศ์ผาแห่งเมืองหล้า เป็นต้น ที่ยังคงมีอยู่นั้น ก็ต้องสูญเสียทรัพย์สินเงินทองเพื่อมอบให้กับจักรพรรดิหย่งลี่ เสนาบดี ขุนนางและข้าราชการต่าง ๆ ที่ติดตามมาด้วย ชาวบ้านชาวเมืองถูกเกณฑ์แรงงาน ถูกเก็บส่วยภาษีครั้งแล้วครั้งเล่าเพื่อถวายแก่จักรพรรดิและผู้ติดตามเหล่านี้ หลังจากนั้นไม่นานนัก หูซ่านกั๊วได้ยกทัพติดตามมาปราบผู้ที่แข็งข้อต่อราชวงศ์ชิงหรือผู้ที่ช่วยเหลือจักรพรรดิหย่งลี่ แม้ว่าจะไม่มีการใช้มาตรการที่รุนแรง ด้วยเป็นเขตปกครองชายแดน มีการเปลี่ยนตราแผ่นดินให้ใหม่เป็นตราแผ่นดินของราชสำนักชิงแทนตราแผ่นดินเก่า และพยายามแต่งตั้งเจ้าฟ้าองค์เดิมกลับเข้ามาปกครองบ้านเมืองต่อไป แต่ถึงกระนั้นก็ตาม การส่งบรรณาการให้กับแม่ทัพนายกองก็ยังเป็นเรื่องจำเป็นที่เจ้าฟ้าต้องกระทำ และชาวบ้านชาวเมืองก็ถูกเก็บส่วยภาษีเพื่อเป็นของฝากบรรณาการให้แก่แม่ทัพเสนาบดีชาวฮั่นแห่งราชวงศ์ชิงชุดใหม่นี้ด้วย

ไม่เพียงแต่เท่านั้น ที่นาของเจ้าฟ้าหลายแห่งได้ถูกยึดเป็นของส่วนตัวของหูซ่านกั๊วเพื่อเก็บภาษีเป็นค่าใช้จ่ายของตนเอง และนาอีกหลายแห่งถูกยึดเป็นนาทหารที่มาประจำการ เจ้าฟ้าไทใหญ่ชายแดนไม่มีทางเลือกอื่นใดเหลืออีกแล้ว นอกจากทำตามดังความรู้สึกของพระธรรมมาเต๋ได้บันทึกไว้ข้างต้น

การเข้าเดินทางเข้ามาของจักรพรรดิหย่งลี่จึงเป็นการนำความเดือดร้อนมาสู่เขตไทใหญ่ และเป็นการนำเสนาบดี ขุนนาง ข้าราชการและทหารชาวฮั่นทั้งจากฝ่ายสวามีภักดีต่อราชวงศ์หมิงที่กำลังล่มสลายและจากฝ่ายราชสำนักชิงที่กำลังก้าวขึ้นมาอำนาจให้เข้ามาในเขตนี้เป็นจำนวนมากมาย การเข้ามาจึงเป็นการตอกย้ำ

ความเป็นผู้ปกครองเหนือดินแดนไทใหญ่และเพิ่มความใกล้ชิดระหว่างการปกครองจากส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่นและเขตชายแดนมากขึ้นกว่าแต่เดิมด้วย

เหตุการณ์ในช่วงนี้อาจสรุปได้อย่างสั้น ๆ ตาม "เครือข่ายเมือง" (หน้า 88) ได้ดังนี้ "เมื่อจักรพรรดิหย่งลี่ทรงหนีไปเมืองพม่า เจ้าฟ้าเมืองไทบริเวณนี้ต่างก็คิดว่าคงมีความหวัง ราชวงศ์เจ้าฟ้าของเมืองแต่ละเมืองต่างสนับสนุน เมืองวันและเมืองมาวส่งข่าวสารไปกว่า 60 ตาง แต่เมื่อค.ศ. 1663³⁶ เมื่อหฺวชานกั๋วมาถึงและจับตัวจักรพรรดิหย่งลี่ได้อย่างง่ายดาย ความหวังของเจ้าฟ้าเมืองไทก็มลายสิ้นเหมือนฟองสบู่ เมื่อ ค.ศ. 1659 บ้านเมืองของคนไทบริเวณนี้เต็มไปด้วยกองทหารราชสำนักจีน และต้องรับหน้าที่ส่งส่วยอย่างหนักหน่วง แม้แต่สัตว์เลี้ยงก็ยังเป็นโรคห่า ประสบภัยสงคราม บ้านเมืองเต็มไปด้วยซากศพและกองกระดูก ข่าวสาร 1 ใจแพ่งกว่าใช้เงินหลายกั๋งจึงจะซื้อได้ ราษฎรเหมือนตกอยู่ในกองเพลิง ทุกวันคืนได้แต่ภาวนาถึงความสงบปราศจากสงคราม ถึงกระนั้นก็ตามในปี ค.ศ. 1672 กองทัพของเมืองแสนหวีซ้ายกมาโจมตีบุกรุกอีก ไฟสงครามลุกไหม้ลามไปถึงเมืองโก เมืองป้อ พวกเขาได้แย่งชิงทรัพย์สินไปมากมาย ทั้งยังบังคับให้คนทั้งหลายไปยอมสวามิภักดิ์ต่อมังกร³⁷ บ้านเมืองบริเวณนี้ถูกยึดถูกปกครองอย่างง่ายดาย ต่อจากนั้นก็ไม่มีโอกาสจะได้มาขึ้นกับเมืองเส³⁸อีกเลย เพราะเหตุว่าไม่ได้รับความคุ้มครองป้องกันจากเมืองเส เมืองจันต่าพัฒนาเข้มแข็งขึ้น และได้ยึดเอาพื้นที่บริเวณแม่น้ำวันซึ่งถูกแย่งชิงไปในอดีตกลับคืนมาได้ทั้งสิ้น"

3.4.4 สรุปการปกครองสมัยราชวงศ์หมิงกับเจ้าฟ้าและอาณาเขตไทใหญ่

ในช่วงเวลากว่าสามศตวรรษที่ราชวงศ์หมิงขึ้นมากปกครองประเทศจีน การขยายอาณาจักรเข้าไปสู่เขตดินแดนของชนกลุ่มน้อยได้กระทำขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในเขตทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ราชสำนักหมิงประสบความสำเร็จในการตั้งอำนาจรัฐได้อย่างมั่นคงในเขตยูนนานที่มีเมืองคุนหมิงเป็นศูนย์กลาง ได้ปกครองครอบคลุมเมือง

³⁶ เอกสารพม่าและจีนบันทึกว่าจักรพรรดิหย่งลี่ทรงถูกส่งตัวกลับจากพม่าในปีค.ศ. 1662 และถูกนำไปประหารด้วยการใช้เชือกรัดพระคอที่ตลาดกลางเมืองคุนหมิงพร้อมกับพระโอรส หนังสือประวัติศาสตร์พม่าของฮาร์วีย์ (หน้า 196-201) ได้กล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนี้อย่างละเอียด จักรพรรดิหย่งลี่ได้เสด็จมาพร้อมกับกองทัพและได้เกณฑ์ทหารและเสบียงจากเมืองแสนหวี เมืองมาว และเมืองอื่น ๆ ตามชายแดน เมืองเหล่านี้ต้องจ่ายส่วยภาษีและบรรณาการจำนวนมากมายมหาศาลสร้างความเดือดร้อนให้กับเจ้าฟ้าชาวบ้านชาวเมืองมาก ทำให้เจ้าฟ้าไทใหญ่หลายองค์หันเข้าแสวงามิภักดีต่อพม่าในช่วงนี้เพิ่มขึ้น กษัตริย์พม่าขณะนั้นคือพระเจ้าฟันทะเลจิงจำเป็นต้องส่งกองทัพขึ้นไปควบคุมตัวองค์จักรพรรดิเพื่อไม่ให้กองทัพของพระองค์ไปเกณฑ์แรงงานและส่วยเสบียงจากเมืองต่าง ๆ ที่อยู่ได้ลงมา กองทัพของจักรพรรดิหย่งลี่ถูกกองทัพของราชวงศ์ชิงโจมตีจนพ่ายแพ้ที่บริเวณเมืองเถิงเย่ พระองค์จึงต้องหลบหนีเข้าไปลี้ภัยที่เมืองบ้านหม้อและขอความช่วยเหลือปกป้องจากเจ้าฟ้าไทใหญ่เพื่อให้นำพระองค์ไปกรุงอังวะ และได้ส่งทองเป็นบรรณาการให้กับกษัตริย์พม่า จักรพรรดิหย่งลี่ได้รับการอนุญาตให้ประทับอยู่ที่เมืองสะแคง พร้อมกับผู้ติดตาม 700 คนที่ปลดอาวุธแล้ว สภาพเหมือนเป็นนักโทษถูกกักบริเวณ กองทัพที่เหลือเมื่อทราบข่าวก็พยายามเข้าช่วยเหลือและได้โจมตีเข้ายึดเมืองในบริเวณใกล้เคียงเช่น เมืองนาย ยองห้วย ปล้นสะดมก่อกวนหมู่บ้าน เมาวัด ชำคนและลักพาตัวผู้หญิงไป และได้สร้างค่ายทหารในบริเวณกรุงอังวะ สร้างความเดือดร้อนไปทั่วเขตพม่าตอนเหนือหรือเขตไทใหญ่ ขณะเดียวกันกองทัพของหฺวชานกั๋ว ซึ่งได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ว่าราชการมณฑลยูนนานได้ยกกองทัพเข้าไปยังพม่าถึงเมืองมันตะเลในปี ค.ศ. 1662 ก็ขอให้พม่าส่งตัวจักรพรรดิหย่งลี่คืน และนี่ก็คือจุดจบของจักรพรรดิหย่งลี่และการสิ้นสุดของความทุกข์ยากของเจ้าฟ้าและชาวไทใหญ่ในช่วงนี้

³⁷ หมายถึงกษัตริย์พม่า

³⁸ คือเมืองคุนหมิง

ค้าหมีและหยงซาง และตั้งกองทหารขนาดเล็กได้ที่เมืองเถิงเย่หรือเถิงซิงในปัจจุบัน นอกเหนืออาณาเขตนี้ไปแล้ว เป็นเขตแดนของอาณาจักรไทใหญ่ที่เข้มแข็งและมั่นคง

การสร้างอำนาจการปกครองในเขตนี้ได้เพิ่มขึ้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่น่าไปสู่การล่มสลายของอาณาจักรเมืองมวหลวงของชาวไทใหญ่ตอนเหนือสุดในปี ค.ศ. 1448 และเป็นการขยายอิทธิพลอำนาจของจีนเข้าไปในเขตไทใหญ่มากขึ้น อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากระบบการปกครองของจีนที่มีการแต่งตั้งเจ้าฟ้าไทใหญ่และเจ้าฟ้าชนเผ่าอื่น ๆ ขึ้นดำรงตำแหน่งมีฐานะเป็นขุนนางอันที่ปกครองในท้องถิ่นแล้ว จะเห็นได้ว่า ราชสำนักหมิงรู้ว่ายังไม่สามารถจะมีอำนาจการปกครองเหนือกลุ่มเจ้าฟ้าต่าง ๆ ในเขตดินแดนด้านตะวันออกได้ที่อยู่นอกเขตเมืองหยงซางได้อย่างเบ็ดเสร็จ สิ่งที่ราชสำนักหมิงพอใจคือการมีอำนาจในการแต่งตั้งเจ้าฟ้าเหล่านั้นให้ดูเหมือนว่าได้อยอมสวามิภักดิ์และจงรักภักดีและส่งบรรณาการมาถวายให้แก่ราชสำนักหมิง แต่ยังไม่เปิดโอกาสให้ปกครองท้องถิ่นในเขตแดนเหล่านั้นเองตามขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิม โดยที่ราชสำนักไม่ได้ไปก้าวก่ายการเมืองการปกครองภายในแต่อย่างใด

ระบบการแต่งตั้งเจ้าฟ้าและขุนนางคนพื้นเมืองของจีนในสมัยหมิงที่สืบทอดมาจากสมัยหยวนมี 3 แบบ คือ (1) การแต่งตั้งเจ้าฟ้าหรือขุนนางพื้นเมืองเป็นผู้บริหารราชการพลเรือน ผู้พิพากษา และเจ้าหน้าที่ปกครองระดับผู้ (เขต) โจว (จังหวัด) และ เซียน (เมืองหรืออำเภอ) (2) การแต่งตั้งเจ้าฟ้าหรือขุนนางพื้นเมืองเป็นเจ้าหน้าที่ทางทหาร มีอำนาจในการบังคับบัญชากองทัพ ที่มีตำแหน่งระดับสูงสุดลงมาถึงระดับต่ำดังนี้ คือ เซวียนเว่ยซือ (เจ้าแสนหวี) เซวียนฝูซือ (เจ้าเขียนฝู) อานฝูซือ (เจ้าอานฝู) เจ้าโกวซือ จางกวนซือ และจื้อฮุยซือ รวมไปถึงการตั้งหัวหนิง (หัวหน้ากองพัน) หัวปาก (หัวหน้ากองร้อย) เป็นต้น และ (3) ผู้ช่วย เช่น ผู้พิพากษาระดับเมืองเล็ก ผู้คุมนักโทษ นายไปรษณีย์ และนายทะเบียน ตำแหน่งทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าตำแหน่งตู้ซือ (เจ้าฟ้าหรือขุนนางท้องถิ่น)

ด้วยข้อจำกัดด้านภูมิศาสตร์และอำนาจการบริหารและปกครองทำให้ราชวงศ์หมิงจำเป็นต้องแต่งตั้งเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่น เพราะไม่สามารถเข้าไปปกครองด้วยตนเองโดยตรงได้ แต่เชื่อว่าราชสำนักหมิงจะพอใจแต่เพียงเท่านี้ เขตแดนใดก็ตามที่อำนาจของราชวงศ์เริ่มลงหลักปักฐานมั่นคงขึ้น ก็จะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นทันที โดยในระยะแรกจะเริ่มจากการแต่งตั้งผู้ตรวจการจากราชสำนักเพื่อไปควบคุมดูแลการปกครองร่วมกับเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่น อพยพชาวฮั่นเข้าไปอยู่ด้วยการสร้างค่ายทหารและนาทหาร สิ่งเหล่านี้ราชวงศ์หมิงได้กระทำให้มาตลอดเพื่อทำให้เขตชายขอบแดนให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรจีนและขยายอาณาเขตรุกเข้าไปในเขตของชนป่าเถื่อนมากขึ้นเรื่อย ๆ

ภายหลังได้มีการกระจายอำนาจให้มณฑลต่าง ๆ ปกครองตนเองและปกครองเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่นมากขึ้นเรื่อย ๆ จนการไปส่งบรรณาการของเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่นด้วยตนเอง แต่ให้ส่งได้ระดับมณฑล การเปลี่ยนแปลงอีกขั้นตอนหนึ่งเริ่มนำมาใช้ในสมัยราชวงศ์หมิง นั่นคือ “กายถู่ กุ้ยหลิว” หมายถึงการตั้งขุนนางจากราชสำนักปกครองแทนเจ้าฟ้าและขุนนางท้องถิ่น” อันหมายถึงการเข้าไปมีอำนาจในการบริหารปกครองท้องถิ่นในเขตนั้นโดยตรง ปกติแล้วจะมีลำดับการปฏิบัติดังนี้คือ การแบ่งเขตแดนเหล่านั้นออกเป็นเขตย่อย เหมือนกับการแบ่งเป็นอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน จากนั้นก็ตั้งกองทหารขึ้นเพื่อควบคุมให้มิกองพัน กองร้อย กองทหารแต่ละกองจะมีอำนาจควบคุมหมู่บ้านพันครัวเรือนให้มีทหารหนึ่งกองพัน เป็นต้น และให้ทหารทำนา โดยทหารแต่ละคนจะได้รับการจัดสรรที่นาคนละ 30 โหมว แต่งตั้งผู้บังคับบัญชากองทัพ จากนั้นก็แต่งตั้งเจ้าหน้าที่